

BOSH MUHARRIR:
Mahmud TOIROV

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI:

Ravshan MAMUTOV,
O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi
Qonunchilik palatasi Agrar va suv
xo'jaligi masalalari qo'mitasi raisi

Aziz VOITOV,
O'zbekiston Respublikasi
Qishloq xo'jaligi vaziri

Aktam XAITOV,
O'zbekiston Fermer, dehqon xo'jaliklari
va tomorqa yer egalari kengashi raisi

Akrom ALIMOV,
"Tadbirkorlik va fermerlikni qo'llab-
quvvatlash" markazi direktori

Sirojiddin RUSTAMOV,
"Agro Biznes Inform Tahririyati"
MCHJ rahbari, Turon FA faxriy a'zosi,
O'zbekiston Jurnalistlar uyushmasi a'zosi

Fayzullo TOJIQULOV,
O'zLiDeP Toshkent viloyati Chinoz tuman
Kengashi rahbari

Bosh muharrir o'rinbosari
Asror MO'MINOV

Mas'ul kotib:
Baxtiyor ESANOV

Dizayner:
Ramazon RUSTAMOV

Musahhih:
Jo'rabek SIROJIDDINOV

Viloyat muxbirlari:
Qoraqalpog'iston Respublikasi va
Xorazmda
Shukurjon JABBOROVA

Sirdaryo va Toshkentda
Farmina G'ayratova

Nashr O'zbekiston Respublikasi
Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining
2020-yil 31-dekabrda 290/10-sonli
qarori bilan Oliy attestatsiya
komissiyasining ilmiy jurnallar ro'yxatiga
olingan.

Jurnal 2005-yildan buyon chiqa boshlagan
The journal has been published since 2005

№3 (168) 2023

TAHRIR HAY'ATI RAISI :

Zafar ISKANDAROV,

Turon FA vitse-Prezidenti, t.f.d., professor

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

Ibrahim DILER,
Isparta Amaliy fanlar universiteti rektori, professor (Turkiya)
Kamoliddin SULTONOV,
Toshkent davlat agrar universiteti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori
Durbek MAXKAMOV,
Toshkent davlat yuridik universiteti "Ekologiya huquqi" kafedrası prof.v.b. yuridik
fanlar nomzodi

Temirjan AYTBAEV,
Qozog'iston Milliy FA akademigi, Qozog'iston Milliy agrar universiteti Meva-
sabzavotchilik va yong'oqchilik kafedrası mudiri, q.x.f.d.

Bekmurat TURDISHEV,
Qoraqalpog'iston dehqonchilik ilmiy-tadqiqot instituti direktori, q.x.f.f.d

Shuxrat BOBOMURODOV,
Tuproqshunoslik va agrokimyo ilmiy-tekshirish instituti direktori, b.f.d.

Ravshanbek SIDDIQOV,
Don va dukkakli ekinlar ilmiy-tadqiqot instituti direktori, q.x.f.d, Rossiya FA akademigi

Baxrom MADARTOV,
Samarqand VMI Toshkent filiali direktori, q.x.f.d, professor

Safar ALIQULOV,
O'simliklar genetik resurslari ilmiy-tadqiqot instituti direktori, q.x.f.f.d.

Bekmurod HAYDAROV,
Lalmikor dehqonchilik ilmiy-tadqiqot instituti direktori, q.x. bo'yicha f. d.
Usmon NORQULOV,
ToshDAU, Dehqonchilik va melioratsiya kafedrası professori, q. x. f. d.

Erkin BERDIYEV,
ToshDAU, Manzarali bog'dorchilik kafedrası professori, q. x. f. d.
Rajabboy DO'STMURODOV,
ToshDAU, Buxgalteriya hisobi va audit kafedrası professori, i.f.d

Mansur YULDASHOV,
ToshDAU, Baliqchilik kafedrası professori, biologiya fanlari doktori
Asqarbek SAFAROV,
ToshDAU, qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent
Alevtina KOJEVNIKOVA,
ToshDAU, biologiya fanlari doktori, professor
Abdullo MADALIEV,
ToshDAU, iqtisod fanlari doktori, professor
Abdunabi FATXULLAEV,
ToshDAU, qishloq xo'jaligi fanlari doktori
Sirojiddin JO'RAYEV,
ToshDAU Qishloq xo'jaligi ekinlari seleksiyasi va urug'chiligi kafedrası mudiri
Murod RAXMANKULOV,
ToshDAU, Qishloq xo'jaligi ekinlari genetikasi, seleksiyasi va urug'chiligi kafedrası
professorı, q.f.d
O'ktam QO'LDOSHEV,
Samarqand davlat chet tillar instituti Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası mudiri
(PhD)

Qaxramon SHAKIROV,
ToshDAU, "Umumiy zootexniya" kafedrası professori, q.x.f.d
Dilmurodjon HAKIMOV,
ToshDAU, "Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini standartlashtirish va sertifikatlash"
kafedrası dotsenti
Mamur JUMASHEV,
ToshDAU, Qishloq xo'jaligi ekinlari genetikasi, seleksiyasi va urug'chiligi kafedrası
dotsenti

Iroda BAKIEVA,
Toshkent moliya instituti Iqtisodiy xavfsizlik kafedrası professori v.b., i.f.d.

Erkinjon BOTIROV,
Toshkent moliya instituti "Iqtisodiy xavfsizlik" kafedrası dotsenti, i.f.n.

МУБОРАКБОД ЭТАМИЗ!

Мустақиллик айёми арафасида барча соҳаларда ислохотларни муваффақиятли амалга ошириш борасидаги кўп йиллик самарали меҳнати, юртимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини таъминлаш, унинг халқаро майдондаги обрў эътибори ва нуфузини юксалтириш, инсон қадрини улуғлаш каби эзгу мақсадлар йўлидаги катта хизматлари, замонавий ишлаб чиқариш қувватларини яратиш, тадбиркорликни ривожлантириш, илғор инновацион технологияларни жорий этиш, ҳудудлар инфратузилмасини жадал ривожлантиришга қўшган муносиб ҳиссаси, ёш авлодни она Ватанга муҳаббат руҳида тарбиялаш ишларидаги ибратли фаолияти учун юртдошларимиз фахрий унвон, орден ва медаллар билан мукофотланди. Улар орасида қишлоқ ва сув хўжалигининг кўплаб тармоқлари вакиллари ҳам бор.

«Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган чорвадор» фахрий унвони билан

Ризаев Эрали Абдукаримович – Нуробод туманидаги «Саҳобаота қорақўл насл» масъулияти чекланган жамияти бош чўпони, Самарқанд вилояти

«Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган пиллачи» фахрий унвони билан

Пардаева Зубайда Мусаевна – Ўрта Чирчиқ туманидаги «Агропилла» масъулияти чекланган жамияти ҳудуд агрономи, Тошкент вилояти

Халлиева Менгал – Ангор туманидаги «Аллаёров Жаҳонгир» фермер хўжалиги пиллачиси, Сурхондарё вилояти

«Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган қишлоқ хўжалиги ходими» фахрий унвони билан

Шарипов Шавкат Уктамович – Самарқанд шаҳридаги «Zarafshon Textile» масъулияти чекланган жамияти таъсисчиси, Самарқанд вилояти

Султонов Азамат Акрамович – Бухоро вилояти «Бухоро агрокластер» масъулияти чекланган жамияти директори

«Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ихтирочи ва рационализатор» фахрий унвони билан

Хамраев Ибраҳим Шайкулович – Олот туманидаги «Мергантекс» пахта-тўқимачилик кластери бош директори, Бухоро вилояти

«Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси» фахрий унвони билан

Салимов Оқил Умурзоқович – Истеъдодли ёшларни қўллаб-қувватлаш «Улуғбек» жамғармаси раҳбари

«Меҳнат шухрати» ордени билан

Авезов Кенжа Сафарович – «Тошраббот-Ўртачўл» ирригация тизими бошқармасининг бўлим муҳандис-гидротехниги, Навоий вилояти

Ҳожиев Шабон Тўраевич – Вобкент туманидаги «Кумушкент ипаги» масъулияти чекланган жамияти раҳбари, Бухоро вилояти

«Дўстлик» ордени билан

Аденбаева Турдигул – Қўнғирот туманидаги «Олтинқўз-Сартур» био-лабораторияси бошлиғи, Қорақалпоғистон Республикаси

Атабаев Бахрам Рузметович – Қўшқўпир туманидаги «Уммон балиқ» фермер хўжалиги бошлиғи, Хоразм вилояти

Атоева Зулпия – Ромитан туманидаги «Достон» фермер хўжалиги бошлиғи, Бухоро вилояти

Гадоева Зиёда Эрниёзовна – Пешку туманидаги хусусий тадбиркор, асаларичи, Бухоро вилояти

Ибрагимова Махбуба – Наманган шаҳридаги хусусий тадбиркор, гул кўчатлари етиштирувчиси, Наманган вилояти

Кабулов Иркин Абдусаматович – Жиззах шаҳридаги «Жиззах Есо Textile» масъулияти чекланган жамияти ижрочи директори, Жиззах вилояти

Мамутов Исмайл Мамутович – Тахтақўпир тумани сув хўжалиги бўлими экскаватор машинисти, Қорақалпоғистон Республикаси

Мамутов Равшан Аминаддинович – Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Аграр ва сув хўжалиги масалалари қўмитаси раиси

Махмудова Шохиста Асадовна – Бекобод туманидаги шахсий томорқа ер эгаси, Тошкент вилояти

Сайдуллаев Нарзулла – Зомин туманидаги «Нарзуллаев Жасурбек» фермер хўжалиги бошлиғи, Жиззах вилояти

Усманова Барчиной Маматкуловна – Гулистон шаҳридаги «Agro Youth» ишлаб чиқариш кооперативи директори, Сирдарё вилояти

Хамидов Одил Абидович – Тошлоқ туманидаги «Обиджон» туячилик фермер хўжалиги бошлиғи, Фарғона вилояти

Шамшетов Сарсенбай Нуратдинович – Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий марказининг Қорақалпоғистон Республикаси агрохизматлар маркази директори

Эшонхожаев Ахмадхон Маматхонович — Косонсой туманидаги шахсий томорқа ер эгаси, Наманган вилояти

II даражали «Соғлом авлод учун» ордени билан

Халмирзаева Сайёра Шукуровна – Тошкент давлат аграр университетининг ўзбек тили ва адабиёти кафедраси доценти

«Жасорат» медали билан

Ражабов Отаназар Абдуллаевич – Ҳазорасп туманидаги «Қобул Ғайрат» фермер хўжалиги бошлиғи, Хоразм вилояти

Сайфиев Хуршид Ибодович – Ромитан туманидаги шахсий томорқа ер эгаси, Бухоро вилояти

«Шуҳрат» медали билан

Атажанов Руслан Кузиевич – Шовот тумани ирригация бўлими бош гидрометри, Хоразм вилояти

Жуманиязов Ибрагим – Қўшқўпир туманидаги «Ибрат Рўзмат» паррандачилик фермер хўжалиги бошлиғи, Хоразм вилояти

Жураев Алибой Тожахматович – Наманган вилояти ўсимликлар карантини ва ҳимояси бошқармаси бошлиғининг биринчи ўринбосари

Иминов Нуриддин Акбарович – Қўштепа туманидаги «Водий насли куёнлари» масъулияти чекланган жамияти раҳбари, Фарғона вилояти

Кенжебаев Жеткербай Куанишбаевич – Мўйноқ тумани ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш бўлими участка ветеринари, Қорақалпоғистон Республикаси

Курбанов Алишер Курбанович – Музработ туманидаги «Амирқул бобо» фермер хўжалиги бошлиғи, Сурхондарё вилояти

Курбанов Азимбой Тўевич – Вобкент тумани ирригация бўлими муҳандис-гидротехниги, Бухоро вилояти

Примбетов Қаллибек Нурмахамбетович – Нукус туманидаги «Nukus Agro Fish Klaster» масъулияти чекланган жамияти раҳбари, Қорақалпоғистон Республикаси

Раҳмонов Рустам Ҳамроевич – Шофиркон туманидаги «Ғалаба» масъулияти чекланган жамияти бош чўпони, Бухоро вилояти

Султанов Номанжан – Пахтакор туманидаги «Сарбон Суҳроббек» фермер хўжалиги механизатори, Жиззах вилояти

Хаджиев Одил Таджибаевич – Бағдод туманидаги «Ғофуржон деҳқон» масъулияти чекланган жамияти директори, Фарғона вилояти

Хашимова Фарида Ганиевна – Ўзбекистон Республикаси Ўсимликлар карантини ва ҳимояси агентлигининг Қува тумани бўлими бошлиғи, Фарғона вилояти

Ходжаев Кадамбой Раджабович – Хонқа туманидаги шахсий томорқа ер эгаси, Хоразм вилояти

ЮРТИМИЗ ТАРИХИДАГИ ЁРҚИН САНА

Асрор Мўмин,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист

Одамзод ҳаётида бўлганидек, мамлакат ҳаётида ҳам унутилмас сана бўлади. Юртимиз тарихидаги ана шундай муҳим сана 1991 йил 31 августда Тошкентда ўтказилган Олий Кенгашимизнинг XII-чақириғи навбатдан ташқари VI-сессиясида Ўзбекистон давлат мустақиллиги эълон қилинган кундир. Шунингдек, ўша куни 1 сентябрь республикамызда Мустақиллик куни, умумхалқ байрами этиб белгиланди.

Бу бутун дунёга Соҳибқирон Амир Темур барпо этган улуғ салтанат ўрнида Ўзбекистон Республикаси ташкил топганидан дарак берди. Юртимизда истиқлол йилларида олиб борилган оқилона сиёсат, халқимизнинг бағрикенглиги, сабр-тоқати, фидокорона меҳнати, юртимизнинг буюк келажагига ишонган ҳолда ҳар соҳада мардлик, жасорат кўрсатганлиги туфайли эришилди.

Халқимизда “Чориғингни унутма”, деган нақл бор. Қадим-қадимдан бой маданиятга, юксак интеллектуал салоҳиятга эга юртимизни юз йилдан ортиқроқ давом этган мустабид тузум фақат пахта хомашёси тайёрлаб берадиган ҳудудга айлантирмоқчи бўлди. Дунёга Хоразмий, Фарғоний, Бухорий, Марғиновий, Беруний, Ибн Сино, Улуғбек каби алломаларни, Жалолиддин Мангуберди, Амир Темур, Бобур сингари саркардаларни вояга

етказган халқимизни ёппасига пахтакорга айлантиришни исташди. Кишлоқ жойларидаги уйнинг остонасигача чигит экилди, ёзда ёш-кекса, ҳатто зиёлиларимиз, олимларимиз ёўза чопиқда қатнашди, кузда “Ҳаммамиз пахтакормиз” дея белларига этак боғлаб пахта теришди. Бу турмуш тарзимиз ниҳоятда паст даражага тушиб кетишига олиб келди. Майли, бошқа нарсаларни эслаб кўнглимизни хира қилмасдан, фақат ўттиз йиллар илгари озиқ-овқат дўконларининг пештахталарини кўз олдимизга келтирайлик, улар бўм-бўш, кундалик эҳтиёж молларини ҳеч қаердан топиб бўлмасди. Бизга собиқ мустабид тузумдан ана шундай аянчли ҳолат мерос бўлиб қолганди.

Шукрки, Истиқлолга эришдик, ўз тақдиримизни ўзимиз белгилаш ҳуқуқига эга бўлдик. Дунё халқларининг ривожланиш тажрибасидан келиб чиқиб, ўз

менталитетимизга мос тараққиёт йўлини танладик. Барча соҳаларда туб ислохотлар амалга оширишга киришилди. Натижада эзгу мақсад йўлида одимлаётган халқимизнинг дунёқараши ўзгарди, фикрлаш тарзи теранлашди, юртимиз қиёфаси янгиланди, обод манзилларимиз кўпайди, муҳташам мажмуалар барпо қилинди ва бундай яратувчанлик, бунёдкорлик ишлари давом этмоқда.

Истиқлол йилларида юртимизда амалга оширилган улуғвор ишларни кўз олдимга келтирар эканман, биринчи навбатда қишлоқ хўжалиги тармоғи тубдан ислох қилинганини мамнуният билан таъкидлашни истайман. Бу ислохотлар изчил давом этаётганини Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 20 декабрь куни Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига мурожаатномасидаги қуйидаги сўзлари тасдиқлайди: “Биз қишлоқ хўжалигида ислохотларни қатъий давом эттираемиз. Ер муносабатлари бўйича катта ишларни бошлаб, шу йилнинг ўзида 100 минг гектар экин ерини аҳолига деҳқончилик қилиш учун бўлиб бердик. Бунинг ҳисобидан 1,5 миллион тонна қўшимча озиқ-овқат етиштирилди. Энг асосийси, қишлоқларда 400 мингта янги деҳқон хўжалиги ташкил этилди, 1 миллион 200 мингдан зиёд одамларимиз банд бўлиб, даромад оляпти. Агар шу ислохотларни қилмаганимизда, бозор ва дўконларимиз ҳозиргидек тўкин бўлармиди, экспорт шу даражага етармиди, жон бошига даромад ўсармиди?”

Шу боис, 2023 йилда ҳам сув таъминоти яхши бўлган 100 минг гектар қўшимча экин майдонларини аҳолига ажратамиз. Бунинг

ҳисобидан қарийб 350 мингта деҳқон хўжалиги ташкил этилади. Агар жами 750 мингта янги деҳқон хўжалигини тадбиркорга, ер эгасига айлантира олсак, қишлоқдаги жуда кўп ижтимоий муаммолар, аввало, ишсизлик ва камбағаллик масаласи ечилади. Умуман, аграр соҳада юқори қўшилган қиймат занжирини яратиш лойиҳаларига 2023 йилда 1 миллиард доллар ажратилади”.

Албатта, юртимиздаги улкан ютуқларга ўз-ўзидан эришилгани йўқ. Ҳар бирининг замирида оқилона тузилган режа ва халқимизнинг фидойи меҳнати мужассам. Энг улуғ, энг азиз байрам – Мустақиллик байрами арафаси кўз олдимдан ўтган йиллар, эришилган ютуқлар бир-бир ўтар экан, ўз-ўзимга савол бераман. Бу ютуқларнинг замири, ҳаракатлантирувчи кучи нимада? Юрагимдан жавоб келади: Истиқлол! Бизнинг ҳар бир дадил қадамимизда, ғалабамизда Истиқлолнинг сарин нафаси ва у бахш этган шахд-шижоат бор. Ютуқларимизнинг мазмуни ҳам, роҳатбахш самараси ҳам Истиқлолимиз туфайли!

Президентимиз таъкидлаганларидек: “Орадан ҳали қанча йиллар, асрлар ўтади. Юртимизда янги-янги авлодлар дунёга келади. Миллий давлатчилигимизни тиклаб, бизга тараққиёт ва фаровонликка эришиш йўлида мана шундай беқиёс имкониятлар яратиб берган истиқлолимиз жонажон Ватанимизнинг шонли тарихида ҳамиша энг ёрқин, ўчмас саҳифа бўлиб қолади”.

Яратгандан ягона тилагимиз – юртимизнинг Истиқлолига, халқимизнинг ютуқларига кўз тегмасин. Истиқлолимиз абадий, ғалабаларимиз бардавом бўлсин!

"КАСАЛНИ ЯШИРСАНГ..."

Сурайё Ахмедова,
Савдо-саноат палатаси Чиноз тумани
бўлими бошлиғининг ўринбосари

Зотан қайсики мамлакатда тадбиркорликка кенг йўл берилса, уларнинг муаммолари босқичма-босқич ечимини топса ўша мамлакатда ривожланиш бўлади, халқи бой яшайди. Юртимизда ҳам кичик бизнес ва оилавий тадбиркорликка катта эътибор қаратилмоқда. Янги ташкил бўлган тадбиркорларни мустаҳкам оёққа туриб олишлари учун қандайдир янгича шароитлар яратиб, енгилликлар бериш керак. Уларга тадбиркорлик сир-асрорларини ўргатиш, молиявий кўмак бериш, ишлаб чиқарган маҳсулотларини қийналмай бозорларда сотишларида яқиндан ёрдам берилса мақсадга мувофиқ бўлади.

Худудларда ишбилармонлик муҳитини яхшилаш учун тадбиркорлар билан очиқ мулоқотлар ўтказиш ва уларни эркин гапиришга қўйиб бериш керак. Чунки ўз сармоясини таваккалчилик асосида бир ишга тиккан одамга ён-атрофдагилар халақит эмас, фақат ёрдам бериши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 12 июндаги “Камбағалликни қисқартиришда тадбиркорлик субъектлари билан ўзаро манфаатли ҳамкорлик ўрнатишга қаратилган чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-93-сонли Фармони ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2023 йил 7 июлдаги “20 минг тадбиркор

– 500 минг малакали мутахассис” дастурини амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ВМҚ-279-сонли Қарори бўйича жойларга чиқиб тадбиркорлик субъектларида юзага келаётган муаммо ва камчиликларни ўргандик.

Ўрганишлар асносида маълум бўлдики, баъзи бир раҳбарлар юқоридаги фармон ва қарорларни билмаслиги, ўқимаганликлари боис тадбиркорлик субъектларига муаммолар туғдирмоқда. Масалан, газдан, сувдан, электрдан, солиқдан, божхонадан бирор муаммо айтилса ва унинг ечимини топиш учун ўша ташкилотга мурожаат қилинса, ташкилотнинг “катталари” дарров

тадбиркорни текшириб, пўстагини қоқишга, уни танг аҳволда қолдиришга ҳаракат қилишаркан. Натижада тадбиркор “оч қорним, тинч қулоғим”, қабилида иш тутиб, ҳеч қандай муаммо йўқ, ҳаммаси зўр деб, ёзиб беришга мажбур.

Юртбошимиз томонидан қабул қилинаётган фармон ва қарорлар мамлакатимизда тадбиркорликни ривож-лантиришга қаратилган, аммо айрим раҳбарлар муаммоси ҳақида гапирган тадбиркорни дарҳол бўғизидан бўғиб, гапиртирмай қўймоқдалар. Бунақада ривож-ланиш бўладими, камбағаллик қисқарадими ёки янги иш ўрни яратиладими ?!.

Қачонки тегишли ташкилотлар ҳамжихатликда ишлаб, муаммоларни биргаликда ҳал қилмас эканлар бир ерда депсиниб тураверилади. Бундан эса ҳалқимиз жабр кўраверади.

Биз Чиноз туманида фаолият олиб бораётган “ASHRAF RAMAZON” МЧЖ, “ROYAL MEGA MILLS” МЧЖ “ARENA INTRADE” МЧЖ ва бир қанча якка

тартибдаги тадбиркорлар билан суҳбатлашдик. Уларнинг фаолиятига тўсиқ бўлаётган муаммолар ўрганилди. Маълум бўлишича тадбиркорлар ўз бизнесини ривожлантириш учун меҳнат қилиб чарчамайди, фақат фаолиятига тўсиқ бўлаётган нарсалар, ноҳақликлар уни хафсаласини пир қилиши мумкин. Бундай пайтда улар тўхтаб қолишлари керак эмас, аксинча ҳалол, пок ишлаб, йўлларида давом этаверишса, албатта қийинчиликлар ортда қолиб, ёруғ юз билан катта йўлга чиқишлари табиий.

Тадбиркор бўламан деганлар кўп. Фақат уни эплаб кетганлар саноқли. Бизнесни тилини тушуниб, ақл билан иш юритиб, ўз устида тинмай ишласа, ўқиб ўрганишдан чарчамаса, янгиликлар яратишга интилса бундай инсонлар албатта катта бизнесмен бўлиб эл оғзига тушади.

Бугун юртимизда ана шундай ишловчиларнинг сафи кундан кун ортиб бормоқда ва уларга барча шарт-шароитлар яратиб берилган. Фақат ҳалоллик билан ишлаш қолди, холос.

СУҒОРИШНИНГ ТЕЖАМКОР ЯНГИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Шукуржон Жабборов, Азамат Тоиров,
ўз мухбирларимиз

Юртимизда сув азал-азалдан эъзозланиб келинган. Бу албатта бежиз эмас, чунки сув бор жойда — ҳаёт бор. Шундан бўлса керак, сув билан боғлиқ бўлган касб эгаларига ҳалқимиз доимо алоҳида ҳурмат билан қараб келган. Шундай инсонлардан бири, бугунги суҳбатдошимиз Хоразм вилояти Янгибозор тумани ирригация бўлими бошлиғи вазифасини бажарувчи Азад Кузиевич Сапаевдир.

Азад Кузиевич 1965 йил 17 апрелда Хоразм вилоятининг Гурлан туманида туғилган. 1989 йилда Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институтини тамомлаган. Маълумоти бўйича мутахассислиги — муҳандис-гидротехник. 2020 йилдан халқ депутатлари Янгибозор тумани Кенгаши депутати.

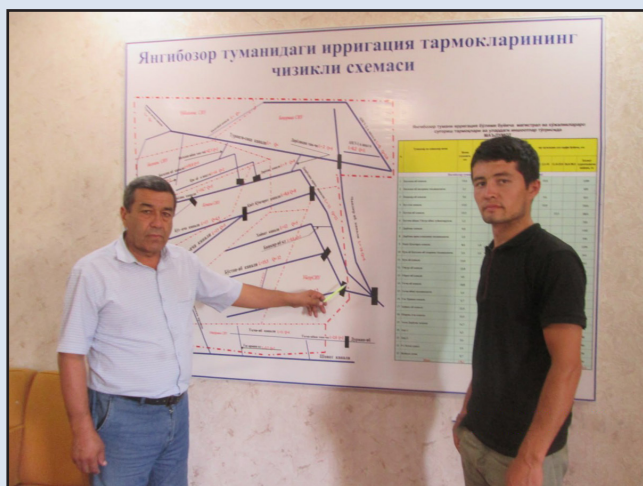
А.Сапаев меҳнат фаолиятини 1989 йилда Янгибозор туманидаги Бўстон давлат хўжалиғи кадрлар бўлими бошлиғи сифатида бошлаган. 1994 йилдан 2003 йилга қадар ушбу ташкилотнинг Тафтиш комиссияси раиси лавозимида фаолият юритган. 2003 йилдан 2010 йилга қадар у Янгибозор туманидаги “Бобуржон” фермер хўжалиғи бошлиғи бўлиб ишлаган. Кейинчалик “Шовот-Куловот” ирригация тизимлари бошқармаси “Дарёлик арна” канали муҳандис-гидротехниги, Янгибозор тумани “Қаландардўрман” қишлоқ фуқаролар йиғини раиси, “Қаландардўрман” сув истеъмолчилари ушмаси раиси, “Shovot tekstil” масъулияти чекланган жамият агромониторинг департаменти Қаландардўрман ҳудуди раҳбари, Янгибозор тумани мелиорация бўлими бошлиғи вазифаларида самарали фаолият юритган. 2021 йилдан ҳозирги кунга қадар А.Сапаев Янгибозор тумани ирригация бўлимини бошқариб келмоқда.

Суҳбатимиз аввалида Азад Кузиевич Янгибозор туманида етиштирилаётган қишлоқ хўжалиғи маҳсулотлари ва суғориладиган ер майдонлари ҳақида қисқача маълумот берар экан, жумладан шундай деди:

— 2023 йилда туманда жами суғориладиган ер майдони 23764 гектарни ташкил қилиб, шундан 3100 гектар ер майдонида ғалла, 9480 гектар ер майдонида пахта, 1326 гектар ер майдонида шоли, 58 гектар ер майдонида макка, 3.0 гектар ер майдонида оқ жўхори, 293 гектар

ер майдонида сабзавот, 411 гектар ер майдонида полиз, 296 гектар ер майдонида картошка, 8 гектар ер майдонида дуккакли экинлар, 75 гектар ер майдонида мойли экинлар ва 1446 гектар ер майдонида озуқа экинлар экилган. Шунингдек, 1881 гектар ер майдонида боғлар барпо этилган, 2783 гектар ер майдони эса томорқачиларга ажратилган. Ҳозирги кунда пахта даласига ариқ ва чел олиш ишлари якунланиб биринчи суғориш ишлари 9428 гектар (99%) майдонда, иккинчи суғориш ишлари 3079 гектар (32%)

майдонда олиб борилган. Бундан ташқари, шоли майдони 1668 гектар, сабзавот ва полиз экинлари 7416 гектар, озуқа экинлари 8823 гектар, боғ майдонлари 1881 гектар, томорқа ер майдонлари 2783 гектар ва такрорий экин сифатида экилган экинлар 2795 гектар ер майдонларида бир ва икки марталик суғориш ишлари олиб борилган...

— **Сув тежовчи технологиялар ҳақида батафсилроқ тўхталсангиз...**

— Туманда сув тежовчи технологияларни жорий қилиш бўйича 2019 йилдан бошлаб, пахта майдонларида томчилатиб суғориш 1289 гектарда, ғалла майдонларида ёмғирлатиб суғориш технологиялари 586 гектарда жорий қилинди. 2021 йил 700 гектар учун томчилатиб суғоришга 6,1 млрд. сўм субсидия ажратилганлиги ўзининг ижобий натижасини кўрсатди. 2023 йил 310 гектар майдонди ёмғирлатиб суғориш технологияси жорий қилинди. Пахта майдонлари бўйича жорий йилнинг шу кунига қадар 15 та фермер хўжалиги 255 гектарни томчилатиб суғориши учун 6.37 млрд. сўм молиялаштирилган бўлиб, шундан 7 та фермер хўжалигида 105 гектар майдонда сув тежовчи технологиялар жорий қилиниб, ишга туширилди. Бу йўналишдаги

ишлар устидан назорат олиб бориш сув тежовчи технологиялар бўйича мутахассисимиз Рўзмат Абдураимов зиммасига юкланган. Туманимизда 2021-2023 йилларда ирригация тармоқларида сув ўлчаш учун “Ақлли сув” қурилмаларидан 19 та гидростатга ўрнатлиб ишга туширилганлиги ҳам ўз самарасини бермоқда.

— **Ирригация тизимининг моддий-техник жиҳатдан таъминланганлик аҳволи қай даражада?**

— Янгибозор туман ирригация бўлимида жами 24 ишчи-ходим меҳнат қилади. Бўлим тасарруфида биттадан экскаватор ва бульдозер мавжуд бўлиб, улардан каналларни тозалашда фойдаланилади. Экскаваторчилар Комолов Комилжон ва Музафар Умаров берилган топшириқларни ўз вақтида, масъулият бажариб, каналларни тозалаб борадилар. Гидротехниклардан Авезов Эркин, Холбоев Улуғбек, Урозбеков Алимбой, Худойберганов Анвар, Адамбаев Бекпулатлар сув истеъмолчиларини узлуксиз сув билан таъминлашда кечаю-кундуз меҳнат қилмоқдалар. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 1 мартдаги ПК-145-сонли қарорига асосан ирригация бўлимида махсус хизмат бўлими ташкил қилинганлиги ҳам ўзининг ижобий самарасини кўрсатмоқда. Ушбу бўлимига бошчилик қилаётган Вапаев Халило фойдаланилаётган сув ҳисоб-китобларини аниқ қилиб олиб бормоқда. Муҳтасар қилиб айтидиган бўлсак, тизимимиз ишчи-ходимлари сувни тежаш, ундан фойдаланишда янги замонавий технологиялардан фойдаланиш, истеъмолчилар талабини тўла қондиришга бутун куч-ғайратлари, билимларини сафарбар этиб келмоқдалар. Бу ишлар албатта ўз самарасини беришига ишончим комил.

Суҳбатдошимиз билан ҳайрлашар эканмиз, унга ўз олдида қўйган савобли ишларида муваффақиятлар тилаб қолдик...

ТАДБИРКОР ҲАЛОЛ БЎЛСА, БАРАКАСИ БЎЛАДИ

Тадбиркорлик ўзи нима, кимлар тадбиркор бўла олади? Дарҳақиқат, ана шундай саволлар билан «Йилнинг энг фаол тадбиркори» кўкрак нишони соҳиби Набижон Ҳожиёвга мурожаат қилганимизда тадбиркорнинг жавоблари барчага қизиқарли бўлди.

— Тадбиркорлик ўз маблағини таваккалчилик асосида иш бошлашдир, — дея ўз сўзини бошлади у. — Қайсики мамлакатда тадбиркорликка кенг йўл берилса, ўша мамлакатда ривожланиш бўлади. Тадбиркор ҳалол бўлиши керак, ҳалоллик бор жойда барака бўлади. Бизнинг юртимизда бу фаолиятни юритиш учун барча қулайликлар, енгилликлар қонуний асослаб берилган.

— Эътиборингизга бир воқеани айтиб бераман, тадбиркорлик нима эканлигини тушуниб оласиз, — дея сўзини давом этди қаҳрамонимиз. — «Макис» бренди остида чиқариладиган макаронларни ҳаммамиз севиб истеъмол қиламиз. Шу заводга юпунгина кийинган бир йигит иш сўраб келади. Раҳбари бу йигит қийналган кўринади, дея уни ишга қабул қилади. Орадан бироз вақт ўтиб йигит астойдил меҳнат қилиб ўзини кўрсатади. Ҳатто, бир йил

давомида оддий ишчиликдан цех бошлиғи лавозимигача кўтарилади. Ва кунларнинг бирида завод директорида ишдан бўшамоқчи эканлигини айтади. Табиийки, раҳбар ўз касбини устаси бўлган бу йигитни ишдан бўшатгиси келмайди. Лекин йигит турли баҳоналар қилиб, ишдан бўшайди.

Орадан бир неча ойлар ўтиб Самарқандда макарон ишлаб чиқарадиган цех очилганини ва унинг маҳсулотлари заводниқидан қолишмаслигини эшитган директор, уни ким очганлиги ва ишига роса қизиқади, бу қизиқиш уни Самарқандга етаклайди. Бориб не кўз билан кўрсинки ўзини шогирди бўлиб чиқади. Дарвоқе, тадбиркор бўлман деган, инсон аввало, унинг сир-асрорларини қунт билан ўрганиши керак...

Тадбирни Савдо-саноат палатаси Чиноз тумани бўлими бошлиғининг ўринбосари Сурайё Ахмедова олиб борди.

Унда Чиноз тумани ҳокими ўрин-босари Мирғиёс Қодиров қатнашди ва сўзга чиқди. У «BASIS STAR» МЧЖ раҳбари Набижон Ҳожиёв ҳақида йиғилганларга тўлиқроқ маълумот берди. Иштирокчилар томонидан берилган турли-туман, қизиқарли саволларга Набижон Ҳожиёв ҳаётини мисоллар ила жавоб қайтарди.

Ўз мухбиримиз.

O'QITUVCHI — FIDOYI INSON

Quvonchoy Yuldasheva,
UrDU Adabiyotshunoslik yo'nalishi magistri.

**Agar shogird shayxulislom, agar qozidur,
Agar ustoz andin rozi — Tangri rozidur!**

A.Navoiy

Qur'oni Karimdagi ilk oyat "Iqro" ("o'qing!") ekanidan ushbu muqaddas kitobning yettidan biri ilmga bag'ishlanganini anglashimiz mumkin. Zero, Islom - *ma'rifat dinidir. "Ma'rifat" esa arabchadan tarjima qilinganida "insonlarning ong-u shuurini oshirishga qaratilgan ta'lim-tarbiya, "maorif" demakdir..." Qur'onning mukarramligi sababi ham insonlar u tufayli ma'nan sog'lom, axloqan barkamol bo'lishidadir.*

Alloh Taolo O'zining Kalomida, qolaversa, Payg'ambarimiz (s.a.v) hadisi shariflarida har bir mo'min ulug'lashga, e'zoz ko'rsatishga buyurgan yetti toifa insonlar haqida aytgan. Bular: Ota, ona, ustoz, olim, Qur'ondan xabardor kishi, keksa odam, adolatli hukmdor.

Dunyoning rivoji, odamzot faoliyatida ustozning ahamiyati kattadir. Zero, insoniyatning ilk ustози Alloh Taolo ekanligi Baqara surasining 31-oyatida ham alohida aytilgan: "U Odamga barcha yaratilgan va yaratilajak narsalarga tegishli nomlarni o'rgatdi. So'ngra ularni birin-кетин ko'rsatib shunday dedi: "Agar e'tirozingizda rostgo'y bo'lsangiz, ana u narsalarni Menga nomma-nom aytib bering!"

Yer yuzidagi musulmonlarning insonlar orasidagi ustози – Muammad alayissalomdirlar. Har bir inson uchun esa eng, avvalo, oq-

qorani tanitishda ota-ona ustozlik qiladi. Bulardan keyingi o'rinda esa unga xat-qalamni o'rgatuvchilar - ustozlar turadi.

Shuning uchun Islom dinida ustoz-muallimning o'rni beqiyosdir. Qur'oni Karimda shogirdning muallimga muomalasi, ehtiromi qanday bo'lishi kerakligi chiroyli bayon qilingan. Janobi Payg'ambarimiz (s.a.v) ham ustozlik darajasi xususida iliq fikrlarni ilgari suradi: "Yer va osmondagi barcha narsalar, hatto, dengizdagi baliqlar ham insonlarga yaxshilikni o'rgatuvchi ustoz haqqiga istig'for aytib turadi..." Darhaqiqat, haqqiga butun jonlilar, ko'k farishtalari mag'firat istab turgan kishi darajasidan ulug'rog'i bormikan?!

Bundan tashqari, Alloh Taoloning o'zi ham muallimga ko'rsatilajak ehtirom namunasi o'laroq Muso va Xizr alayhissalomlar suhbatini keltiradi. Kunlardan bir kun Muso Xizr alayhissalom huzuriga kelib undan: "Sizga bildirilgan bilimdan menga ham to'g'ri yo'lni ta'lim berishingiz uchun sizga ergashsam maylimi?" - deb so'raydi. Qarang, bu qanday go'zal iltifot, qanday iliq tavoze? Muso alayhissalom o'ziga in'om etilgan bir qancha ilmlarga, alohida darajalarga qaramasdan, ilmi laduniy sohibi bo'lgan Xizr alayhissalomdan yoqimli muomala ila izin istaydi.

Darhaqiqat, ustozga ehtirom ajdodlardan meros qolar ekan, har bir aql-farosat egalari "Ustoz va murabbiylar" kunida ilk o'zining doimiy peshqadamlari -ota-onasidan tortib

to xat-savod o'rgatgan muallimigacha ulardan xabar olib, ko'ngillarini ravshan qilib, hayrli duolaridan bahramand bo'lmoqqa shoshiladi. Axir xalqimizda "Ustoz - otangdek ulug'" degan hikmat bor. Zero, inson barkamol bo'lib voyaga yetishida ota-ona bilan bir qatorda ustozning ham o'rni ahamiyatlidir. Chunki, ustozlar bizning o'sib kamol topishimiz uchun bor bilim va ko'nikmalarini, sabr-matонатini baxshida qiladilar. O'zgalarga bilim ulashish, ma'rifat suvidan bahramand qilish g'oyatda savobli amallardandir. Bu yo'lda fidokorlik qilgan har qanday insonning darajasi buyukdir. Ilm o'rganish, izlanish naqadar yaxshi fazilat sanalsa, uni tarqatish, o'rgatish undan-da ustunroq maqomdir.

Ustoz va murabbiylar kelajak avlod nasllarini mutaxassis sifatida voyaga yetkazishmoqda. Dunyo bo'ylab minglagan kasblar bor. Ammo, ular ichida eng sharaflisi va mas'uliyatlisi, mutlaqo, o'qituvchilikdir. Alloh Taolo O'z Kalomida buni alohida ta'kidlab: "U sizlardan imon keltirgan va ilm ato etilgan zotlarning darajalarini yuqoriga ko'tarur. Albatta, Alloh sizning nima qilayotganingizdan xabardordir..." deydi "Mujodala" surasining 11-oyatida. Boshqa bir hadisi shariflarda esa ilm o'rgangan olimlar darajasi ilmsizlar darajasidan yetti yuz marta yuqoridadir va har bir darajaning oralig'i besh yuz yilga tengdir..." deyiladi.

Islomiy ta'limotimiz ham, ota-bobolarimiz o'gitlari ham, Qur'on g'oyalari va xalq maqollari ham o'zaro hurmat, ilmi kishilarni e'zozlashni targ'ib qiladi.

Xususan, she'riyat mulkining sultoni – Alisher Navoiy ham buni quyidagi misralari orqali isbot qiladi:

Haq yo'linda kim sanga bir harf o'rgatsa ranj ila,

Aylamoq kerak oning haqqin yuz ming ganj ila...

Holbuki, inson sohib bo'lgan daraja va mansablarning eng yuqorisida tursa ham ustozni undan rozi bo'lmog'i darkor. Aks holda, ustozni norozi qilgan shogird hayotda hech qanday yutuqqa erisholmaydi, xalq orasida hurmat qozona olmaydi.

Shu o'rinda bir rivoyat diqqatimizni tortadi. Kunlardan bir kun xalifa Ma'mun o'z o'g'lini bitta ustozga shogirdlikka topshiribdi. Oradan vaqt o'tgach, Ma'mun farzandining tahsilidan xabar olish uchun o'sha ustoz dargohiga boribdi. Ko'ribdiki, o'g'li - mamlakat shahzodasi ustozining oyoqlariga suv quyayotgan ekan. Bundan g'azablangan, biroz tortingan xalifa Ma'mun ustozga qarab: "Ey ustoz! Biz o'g'limizni sizdan odob o'rganmoq uchun tahsilga berdik. Unga aytingki, bir qo'lida suv quyib, bir qo'lida oyog'ingizni yuvsin!..." Ko'rib turibmizki, o'sha davrlardan oq ustoz martabasi ancha ulug'langan. Hatto, davlat hukmdorlari o'z farzandlari kamoli uchun ularga yoshligidan ustozlar tayinlashgan. Ustoz maqomi ko'klarga ko'tarilgan. Chunki, ustoz shogirdga faqat dunyoviy ilmlar o'rgatibgina qolmasdan, qator tarbiyaviy, diniy bilimlar, odob qoidalarini ham o'rgatgan.

Ana shu haqiqatlarga tayangan holda, bugungi kun yoshlari sifatida biz ham ustoz va murabbiylarga doimiy ehtiromimizni izhor qilmog'imiz, qanday xizmatlari bo'lsa-da shay turmog'imiz, ularning huzurida beadabliklar qilishdan saqlanmog'imiz kerak. Bular nafaqat shogirdlik burchimiz balki insoniyligimiz oldidagi ilk vazifamiz hamdir.

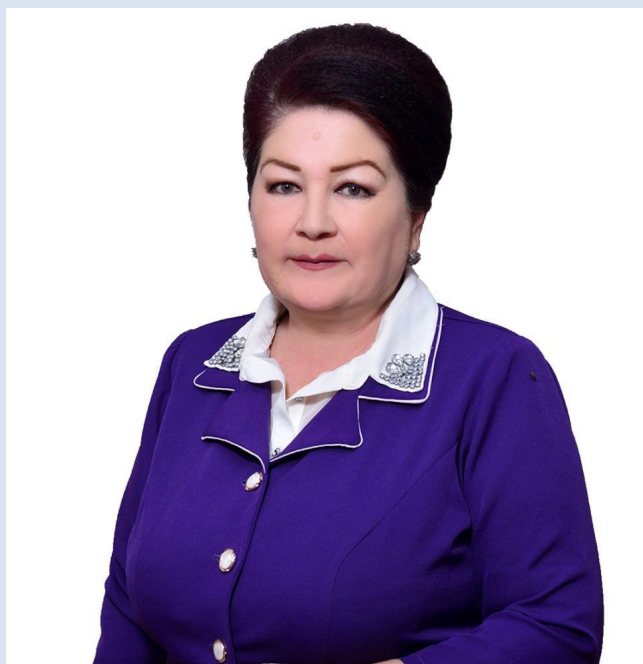
Yurtimizda har yili 1-oktabr "O'qituvchi va murabbiylar kuni" sifatida nishonlanib kelinmoqda. Bu sa'y -harakatlarning bari aziz va mukarram bo'lgan ustozlarimizni e'zozlashga qaratilgan. Prezidentimiz SH.Mirziyoyevning quyidagi fikrlari ham buning yaqqol dalilidir: "Haqiqatan, bir murg'ak bolani o'z farzandidek ardoqlab, avlod uchun ko'z nuridan, qalb qo'ridan kechuvchi o'qituvchi va murabbiylar tom ma'nodagi fidoyi insonlardir".

Biz ham, albatta, shu fidoyi insonlar qatorida bo'lishlikdan umidvormiz. Bu kasbning bor mashaqqat va chigalliklariga chiroyli sabr ila qanoatlanishga, kelgusi avlod uchun kerakli shaxs bo'lish uchun izlanishdamiz. Alloh O'zi barchamizning bu boradagi niyatlarimizni qo'llab-quvvatlasin. Qolaversa, ustoz-u ulamolarimizning ziyo tarqatish yo'lidagi sa'y-harakatlariga ulkan sabrlar, faoliyatlariga muvaffaqiyatlar tilaymiz..!

ШИЖОАТЛИ АЁЛ ҲАМ МОҲИР ҚАЛАМ СОҲИБАСИ

Рамазон Рустамов,
ўз мухбиримиз

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 2007 йил 18 декабридаги йиғилишида 15 октябрь “Халқаро қишлоқ аёллари куни” деб расман эълон қилинган. Бугунги кунда дунёнинг кўплаб давлатларида мазкур сана Халқаро қишлоқ аёллари куни сифатида кенг нишонланиб келинмоқда. Ўз навбатида, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан ушбу сананинг “Халқаро қишлоқ аёллари куни” этиб белгиланиши республикада хотин-қизларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётда ва ишлаб чиқаришдаги улушини ошириш, улар учун муносиб меҳнат ва яшаш шароитларини яратиш йўлида амалга оширилаётган тизимли ислохотларнинг натижаларидан, десак муболаға бўлмайди. Шу муносабат билан биз Тошкент вилоятининг Чиноз туманид туғилиб, ўзининг билими, ҳалол меҳнати, шижоати билан туманда, вилоят миқёсида кўзга кўринган, жамоат арбоби даражасига етган қишлоқ аёли Сурайё АҲМЕДОВА ҳақида сўзлаб бермоқчимиз.

Сурайё Аҳмедова 1963 йил 20 августда Тошкент вилоятининг Чиноз туманида туғилган.

2006 йилда “Ўзбекистон мустақиллигининг 15 йиллиги”, 2016 йилда “Ўзбекистон мустақиллигининг 25 йиллиги” кўкрак нишонлари билан тақдирланган.

2005-2010 йиллар Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг депутаты.

Салкам 40 йиллик меҳнат стажига эга бўлган қаҳрамонимиз 2016 йилдан 2022 йилгача “Чиноз ҳаёти” газетасида бош муҳаррир бўлиб ишлади.

С.Аҳмедова меҳнат фаолияти давомида ўзининг ташаббускор, фидойи инсон ва жонқуяр журналист эканини намоён қила олди. У аҳоли фаровонлигини яхшилаш, жиноятчилик олдини олишга қаратилган, хотин-қизларнинг ҳаёти ва фаолиятига оид мақолалари билан нафақат туманда, вилоят ва республикада ҳам элга танилди. У бир қатор танқидий мақолаларнинг муаллифи бўлиб, айниқса, “Кўк қарға қачон келади”, “Чўп суқса кўкарадиган ерларимиз бор”, “Ташқариси “хай-хай”, ичкариса “вой-вой” каби мақолалари шулар жумласидандир.

Унинг раҳбарлигида “Маҳалла” телеканалининг “Қишлоқ қўйнидаги бахт”, “Халқ виждони” ток-шоусида, “Дунё бўйлаб” каналининг “Сув ёқалаб”, “Юзма-юз” кўрсатувлари орқали маҳаллада умргузаронлик қилаётган аҳил-иноқ, меҳр-оқибатли чиноз-ликларнинг ибратли урф-одатлари, қишлоқ қўйнида бир олам

орзу умидлар билан яшаётган аёлларнинг қувонч ва ташвишлари кенг жамоатчилик эътиборига намоиш этилди.

Маънавий муҳитни янада барқарорлаштириш, соғломлаштириш, ёшларни турли салбий иллатлар таъсирига тушиб қолмасликлари ва шу каби нохушликларнинг олдини олиш бугунги кунда ҳам ниҳоятда долзарб. Шу боис кейинги йилларда Чиноз туманида маҳаллаларнинг бошланғич хотин-қизлар қўмитаси, ИИБ, жомеъ масжидининг имом хатиби, Ўзбекистон ёшлар иттифоқи туман кенгаши ходимлари билан ҳамкорликда “Юксак маънавият — енгилмас куч”, “Кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари”, “Маҳалла — тарбия мактаби”, “Энг китобхон хонадон”, “Оиланинг китобхон бекаси”, “Терроризм — аср вабоси” ва “Бир болага етти қўшни ота-она” каби йўналишларда турли тадбирлар ташкил этилди. 200 дан ортиқ маънавий-маърифий тадбирлар, учрашувлар, аҳоли ўртасида олиб борилган тушунтириш ишлари пировардида ёшлар

орасида ҳуқуқбузарлик ва жиноятчилик, эрта турмуш қуриш ва қариндошлар ўртасидаги никоҳ ҳолатларининг олди олиниб, келажагимиз бўлган оилаларнинг фаровонлиги ва тинч-тотувлигини янада мустаҳкамлашга эришилди.

Хусусан, С.Ахмедова саъй-ҳаракати билан 2018-2020 йиллар мобайнида кўпгина маҳаллаларда аҳолининг, айниқса, ёшларнинг диний экстремизм ва турли диний оқимлар, маънавий-мафкуравий таҳдидлар таъсирига тушиб қолишларининг олдини олиш мақсадида “Дин ва ёшлар”, “Ислом динининг жамиятда, оилада тутган ўрни”, “Ислом динининг ёшлар тарбиясидаги ўрни”, “Оммавий маданият – маънавият қушандаси”, “Ўз уйингни ўзинг асра”, “Биз бир замин ва бир замон фарзандларимиз” каби мавзуларда 100 дан ошиқ тадбирлар ўтказилди.

Ўз навбатида, тўй ва бошқа оилавий маросимларни ихчамлаштириш йўлида туман комиссиясининг аъзоси сифатида аҳоли ўртасида “Тўйларимиз ҳақида ўйларимиз”, “Исрофгарчиликларнинг олдини олайлик”, “Миллий қадрият-

ларимизни асрайлик” каби мавзуларда ўтказилган давра суҳбатлари орқали у тўйларни ихчам, камхарж ҳамда тартибли ўтишига, шунингдек, туман хотин-қизлар қўмитаси бошқарувининг аъзоси сифатида айрим нотинч оила аъзоларига кўрсатган ғамхўрлиги ва берган панд-насиҳатлари туфайли бир қанча оилаларнинг ярашиб кетишига, бегуноҳ, жажжи болажонларимизнинг тирик етим бўлиб қолмаслигига ўзининг муносиб улушини қўшиб келмоқда. Ажримларнинг олдини олиш ташаббуси билан чиқиб, туман хотин-қизлар қўмитаси билан ҳамкорликда “Оилада отанинг ўрни”га алоҳида эътибор қаратиб, жойларда кўпни кўрган оталар, ҳар ишда намунали ака-укалардан иборат “Оталар маслаҳат кенгаш”лари фаолиятини йўлга қўйди. У “Халқ қабулхонаси” масъуллари билан ҳамкорликда тумандаги 54 та маҳаллада бўлиб ўтган сайёр қабулларда фаол иштирок этди.

Вилоят хотин-қизлар қўмитаси қошидаги “Ижодкор аёл” кенгашининг фахрий аъзоси С.Аҳмедова вилоятнинг Қибрай, Бўка, Қуйи Чирчиқ, Чиноз туманларида китобхонликни тарғиб қилган бўлса, туман “Ижодкор аёллар” кенгашининг раиси сифатида ўзига бириктирилган Яллама ҳудудидаги “Қир”, “Соҳибкор” маҳаллаларида аҳолига

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармони моҳиятини етказишда жонбозлик кўрсатди.

Туманда Алишер Навоий таваллудига бағишлаб ўтказилган “Назм ва Наво” кечасининг илк ташкилотчиси бўлмиш С.Аҳмедова “Ёш китобхон” республика кўрик-танловининг туман босқичида ҳайъат аъзоси сифатида ёш китобхонларни саралаб, уларни вилоят босқичига йўлланма беришда шаффофликка алоҳида эътибор қаратгани, ўзининг ташкилотчилиги, зиммасидаги вазифаларга масъулият билан ёндошиши билан туманда ва маҳалладошлари ўртасида обрў-эътибор қозонди.

Сурайё Аҳмедова аҳоли тинчлиги ва фаровонлигини таъминлаш, жумладан, фуқаролар ўртасида эзгулик, ватанпарварлик, миллий истиқдол ғоясини, миллий қадриятларимиз ва анъаналаримизни кенг тарғиб қилиш, ривожлантириш йўлида бор билим ва тажрибасини аямаслигини ўзининг бурчи, деб билади.

Айни пайтда ибратли оила бекаси, уч нафар фарзанду аржумандларини баркамол инсон қилиб тарбиялаётган меҳрибон она, уч нафар набирасининг сеvimли бувижонисидир.

Мақоламиз қаҳрамони Сурайё Мирпизаловна ҳақидаги мухтасар ҳикоямизни якунида барча қишлоқ аёллари қатори уларни ҳам “Халқаро қишлоқ аёллари куни” билан самимий муборакбод этар эканмиз, ўзига ва оила аъзоларига сиҳат-саломатлик, бахт-саодат, мамлакатимиз равнақи йўлидаги фидокорона фаолиятларида янгидан-янги зафарлар тилаб қоламиз.

БОШҚАРУВНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ УНДА ИНСОН ОМИЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ

А. А. Мадалиев,

Тошкент Renaissance universitu профессори,
иқтисодиёт фанлари доктори

Кириш. Аҳолининг онгли фаолияти ижтимоий белгиларчи моҳиятга эга бўлиб, мамлакатда амалга оширилаётган янгиланиш ва ислохотлар жараёнида фаол иштирок этишни талаб қилади. Бундай фаолият барча мамлакатларда ўзига хос аҳамиятга эга.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Ривожланиш дастурига кўра ўтказилган тадқиқотлар натижасида жаҳон ҳамжамияти эга бўлган бойликнинг 64,0 фоизи инсон салоҳияти ҳиссасига тўғри келиши аниқланган. Табиий ресурслар ва жаҳондаги мавжуд барча ишлаб чиқариш-технологик инфратузилма улушига эса, жаҳон умумий бойлиги ҳажмининг атиги учдан бир қисми тўғри келди. Инсон салоҳияти даражаси Шимолий Америкада 76,0 фоизни, Ғарбий Европада 74,0 фоизни, Жанубий Америкада 74,0 фоизни Яқин Шарқда 43,0 фоизни, Шарқий Осиёда 77,0 фоизни ташкил этади. Яқин Шарқ мамлакатларининг асосий бойлиги эса табиий ресурслар бўлиб, бу давлатларда инсон салоҳияти энг паст даражададир. XXI асрда инсон салоҳияти миллий бойликнинг асосий қисми ва ҳар бир мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим омилига айланганлигини тасдиқлаш мумкин.

Дунё тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, қайси мамлакатда давлатнинг иқтисодиётга аралашув даражаси кам ва инсон омилининг фаоллиги юқори бўлса, ўша давлат ижтимоий-иқтисодий ҳаётида демократик тамойиллар устуворлик касб этади. Жамият тараққиётининг асосий вазифаларидан бири – демократик ва фуқаролик жамият қуриш жараёнида фуқароларнинг мамлакатда амалга ошадиган янгиланиш ва ислохотлардаги фаоллигини таъминлаш учун шарт-шароит яратишдан иборат. Бу каби омиллар ижтимоий ҳаётда ҳамда давлат ва жамият бошқарувида амалга ошириладиган ислохотлар жараёнида ҳам, ўзига хос уйғунликни тақозо этади.

Материаллар ва усуллар. Жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий соҳасида инсон омилининг фаоллашуви демократиянинг ривожланишига

хизмат қилади. Бошқача айтганда, инсон омилининг фаоллиги, ҳар бир фуқаронинг давлат ва жамият бошқарувидаги иштироки, унинг онги ва маданияти даражаси билан белгиланади. Шу боис, мамлакатда ижтимоий-иқтисодий соҳада ривожланиш, демократлаштириш жараёни инсон омили билан боғлиқ тарзда кечади. Зеро, янгиланиш ва ислохотларнинг мақсади инсон манфаатларини таъминлашга қаратилган экан, уларни ҳал этишда фуқароларнинг фаоллигини ошириш учун кенг имкониятлар яратиб бериш даркор. Бу эса катта маблағ ёки куч талаб этмайди. Лекин унга жуда катта умид боғлаш мумкин. Яъни ижтимоий-иқтисодий тараққиёт жараёни инсоннинг фаол иштирокисиз амалга ошмайди.

«А. Смитнинг «кўринмас қўл» тамойили ҳозирги кунда жуда кўп тилга олинмоқда. У ўзининг «Халқлар бойлигининг табиати ва сабаблари тўғрисида тадқиқот» (1776 й.) деган китобида инсонни фаоллаштирадиган асосий рағбат шахсий манфаатдир», деб кўрсатади.

«Инсоннинг жамиятдаги ўрни, кадр-қиммати борасида миллий истиқлол ўз олдига қуйидагиларни мақсад ва вазифа қилиб қўяди:

- инсоннинг кадр-қимматини жойига қўйиш;

- инсон учун бахтли ҳаёт шароитларини яратиш;

- инсоннинг ўзлигини англаши, ижтимоий бурч ва вазифаларини адо этиши, соғлом авлодлар узлуксизлигини таъминлаши, келгуси авлодларга яхши хотиралар қолдириши ҳамда иймон-эътиқоди бутун бўлиши учун қулай шароитлар яратиш».

Инсон омили умумтарзда кенг маънодаги инсон ва унинг имкониятларини назарда тутати. Бундай кучни барпо этиш учун жуда кенг миқёсдаги инсоний сифатлар мажмуи иштирок этадики, ана шуларнинг барчасидан унумли фойдаланиш – инсониятга ютуқлар, омадларга эришишида ва орзу ниятларига етишишида беқиёс восита вазифасини ўтайди.

Ишлаб чиқаришда инсон ролига янгича қарашнинг ифодаси сифатида 80-йилларнинг

ўртасида иқтисодий адабиётларда “инсон омили” ва “меҳнат салоҳияти” деган терминлардан тез-тез фойдаланиладиган бўлди. Бу билан одатда инсоний (гоҳо шахсий) деган тушунчалар иқтисодиётда инсоннинг фаол ролига эътибор қаратиш лозимлигини назарда тутди. Бу энг кўп даражада янги ижтимоий шароитда ҳали тирик меҳнат манбаидан самарали фойдаланишга мос эмаслигини тавсифлайди.

“Инсон омили” тушунчасига “ишчи кучи” ва “меҳнат ресурслари”га нисбатан кенг ва чуқур маъно сингдирилган. Одамларнинг меҳнат ресурслари доирасида кўрилиши амалда уларни ишлаб чиқаришда моддий-буюм омилига, яъни техника, хомашё, энергия ва бошқалар билан тенглаштириб қўйилганлигини билдиради. Бундай ёндашувда одамларга ҳужалик фаолиятида онгли субъект сифатида эмас, бошқарув объекти сифатида қаралмоқда. Академик Т.И.Заславская “Инсон омили – “бу ўзаро таъсир этувчи, турли поғона (класс) ҳолатларини эгалловчи қатлам ва гуруҳларнинг жамиятни тараққийпарвар ривожланишини таъминловчи фаолият ва ўзаро таъсирдир” – дея таъриф беради. Умуман олганда, инсон омили – инсонни турли ўлчовларда намоён этади: меҳнаткаш, фуқаро ва оила аъзоси, кўп қиррали ҳис-туйғу ва ўй-тилақлар эгасидир.

Корхона бизнесини ва инсон капитали қийматини доимий баҳолаб бориш – инсон капитали узлуксиз ривожланиши натижасида корхонанинг рақобатдошлигини орттириб боради ва бизнеснинг жозибадорлигини оширади. Инсон капитали концепцияси муаллифларидан С.Фишер бу ҳақда шундай дейди: “Инсон капитали туғма қобилият ва истеъдод ҳамда эгалланган малакани ҳам ўзида жам этади” – дейди.

Шу ўринда тасаввуф илмига мурожаат этмоқликни лозим топдик. “Ибн Арабий “Фусусул ҳикам” китобида инсонни “борлиқнинг йиғиндиси” деб билади. Борлиқ, орифлар истилоҳида тириклик олами. Инсон борлиқнинг хулосаси ва асоси. Инсон, ҳақиқатда, олам руҳи ва олам унинг жасади. Яъни инсонсиз олам жонсиз вужуд. Шундай қилиб, инсон бутун борлиқдан олинган мукаммал андоза” дейилади.

Тадқиқот натижалари. Инсон омили жуда кенг маънодаги тушунча бўлиб, унга қуйидагича таъриф беришни тавсия этамиз: инсон омили – бу инсоннинг жисми ва руҳиятининг қобилияти, олами, қудрати ва инсонийлик маконидир. Яъни, умуман олганда инсонийлик – келбати (габарити) дир.

Инсонни фаоллаштириш – унда мужассам топган хусусиятлар, имкониятлар ва сифатлар эвазигагина амалга ошади. Ўйлаб топилган сунъий йўл-йўриқлар узоққа бормай, маълум масофада қолиб кетади, изини йўқотади.

Яккаҳокимлик усули билан бошқариш исталган натижани бермаслиги ҳаётий ҳақиқатдир. Лекин шундай бўлсада, инсонлар фаоллигини ошириш учун қулай ва эркин усулнинг йўқлиги, бу ишни маъмурий-буйруқбозлик йўли билан амалга оширишга эътибор устуворроқдир.

Ижтимоий-иқтисодий ислохотларни амалга оширишнинг мақсад ва моҳиятини англаб етишда инсоннинг шахсий орзу-ҳаваслари, унинг ички дунёси, талаб ҳамда эҳтиёжлари ҳисобга олинмаса, ёки илмий асосга эга бўлмаса, бунинг пировард ечими ҳеч қачон ижобий натижа бермайди. Ривожланишнинг бош мақсади билан уни амалга ошириш воситалари, шакллари, услублари ўртасида вужудга келган номувофиқликлар ижтимоий тараққиёт суръатларига, одамларнинг феъл-атвориға, ғоявий, ахлоқий-руҳий дунёсига ўз таъсирини ўтказмай қолмайди. Иқтисодий тараққиёт одамлар манфаати учун хизмат қилиши керак, бунинг учун уларнинг ривожланиш даражаси асосий восита бўлиб хизмат қилади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Ривожланиш дастури таърифича: “Инсонни ривожлантириш – одамларни кенгроқ танлаш имконияти билан таъминлаш жараёнидир. Бундай танловнинг чексиз бўлиши ва вақт ўтиши билан ўзгариши муҳим аҳамиятга эгадир. Бироқ ривожланишнинг барча даражаларида узоқ ва соғлом ҳаёт кечириш, билимларни эгаллаш ва муносиб турмуш кечиришда зарур бўлган ресурслардан фойдаланиш имкониятлари инсонни ривожлантиришнинг асосий моҳиятидир. Агар инсонда бундай асосий танлов бўлмаса, у бошқа имкониятлардан ҳам фойдалана олмайди” дейилади.

Бугунги кунда жамият олдида турган вазифаларни одамларнинг онгли, асосли, ҳаётбахш ва яратувчан фаолиятисиз ҳал қилиб бўлмайди. Инсон омилини фаоллаштирмасдан туриб, қилинадиган ҳаракатлар фойда бермаслиги аён. Инсонларга саъй-ҳаракатлар орқали намоён бўлувчи маънавий ишонч, руҳ, чин иштиёқ, онгли фаоллик зарур.

Профессор В.Д.Камаев бошчилигидаги муаллифлар томонидан ёзилган «Иқтисодиёт назарияси асослари бўйича дарслик» китобида иқтисодиёт фанининг предмети – чекланган ресурслар дунёсида неъматларни ишлаб чиқаришдаги кишиларнинг хулқ-атвори ва уни бошқаришни ўрганишдан иборат» деб таъкидланади.

«Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ташаббуси ва улкан саъй-ҳаракатлари натижасида инсон тараққиёти концепцияси ҳозирда дунёнинг барча мамлакатларидаги сиёсатчи ва оддий инсонларнинг ўй-хаёлларига қадар кириб борди. Ҳар қандай демократик жамият

ривожланишининг асосий мақсади – инсон деган, бир қарашда оддий, аммо унинг замирида бир олам маъно яширинган. Фикр ҳар бир мамлакат ҳукумати олдига жамиятда юқоридаги мақсадга эришишга ёрдамлашадиган ҳаёт тарзини шакллантириш ички ва ташқи сиёсат юритиш вазифасини қўяди.

Ҳар қандай мамлакат, у бой ёки камбағал бўлишидан қатъий назар, инсон тараққиёти ғояларига содиқлигини қуйидагилар орқали кўрсатиши мумкин:

- иқтисодий ўсиш ва ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш учун қулай имкониятлар яратиш;

- ижтимоий муроса ва барқарорликка имкониятлар яратиш;

- аҳолига фаолият соҳаси, даромад олиш, ижтимоий неъматлар олиш ва ривожланиш имкониятларини эркин танлаш учун кенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар яратиш;

- жамият ҳаётига тааллуқли бўлган қарорларни қабул қилишда омма иштирокини кенгайтириш.

Барқарор инсон тараққиёти концепциясида одамларнинг ишлаб чиқариш фаолиятдан қўзлаган энг асосий мақсади, манбаи одамни тараққий эттиришга эътибор қаратади. Бу ерда ишлаб чиқариш мақсад эмас, балки инсоннинг шу юксак номга лойиқ кун кечириш йўлидаги воситадир. Шу билан бирга бунда акс таъсир ҳам, мавжуд кишиларнинг тараққиёт даражасини ошириш орқали ишлаб чиқаришнинг янада юқорироқ даражасига эришилади. Жамиятнинг ривожланганлик даражаси нафақат мамлакатнинг иқтисодий салоҳияти юқорилиги билан, балки бу салоҳиятдан ҳар бир инсонни уйғун ва ҳар тарафлама ривожлантириш учун қанчалик фойдаланаётганлиги билан ҳам ўлчанади».

Юқорида менежмент илмининг инсон омили билан боғлиқ кўплаб тадқиқотларининг илмий таҳлиллари, иқтисодий бошқаришдаги энг олий мақсади – аввало инсон омилини фаоллаштиришга эътибор қаратади. Бу билан инсон омили ижтимоий-иқтисодий тараққиётни вужудга келтиришнинг муҳим жиҳати сифатида асосланади ва иқтисодий барпо этувчи фигура сифатида доимо олимларнинг эътиборини ўзига жалб этиб келади.

Маълумки, кейинги пайтда инсон меҳнати натижаларини баҳолашда номоддий актив қўринишдаги интеллектуал мулк, яъни илм-фан жадал ривожланмоқда. Маҳсулот ишлаб чиқариш сифатига бўлган талабнинг ортиб бориши, рақобатнинг кучайиши, инновацион технологияларнинг ривожланиши – ишлаб чиқариш жараёнларини муттасил равишда такомиллаштиришни тақозо этмоқда. Бу эса

ходимлар тайёргарлигини доимий шай ҳолатда тутиш, инсон омилини янада фаоллаштиришни зарурат қилиб қўймоқда. Инсон омили билан боғлиқ кўплаб тадқиқотларнинг таҳлиллари, иқтисодий бошқаришдаги олий мақсад – инсон омилини фаоллаштириш йўли билан ижтимоий-иқтисодий тараққиётни вужудга келтиришнинг муҳим жиҳати сифатида асосланади.

Айни даврда ҳам, аввал ҳам инсон ресурсларидан унумли фойдаланиш учун турли тадбирлар қўлланилиб, улардан фойдаланиш кўрсаткичини орттиришга ҳаракат қилиб келинади. Бунда асосан муҳим деб ҳисобланган саноқли сифатлардангина фойдаланилади. Лекин инсон омилини ташкил этувчи ижтимоий-руҳий ҳолатлар билан боғлиқ кўплаб инсоний, маънавий-ахлоқий қадриятлар, меҳнатга муносабат бўйича элементлар ҳам мавжудки, улар ҳанузгача эътибордан четда қолиб келмоқда.

Ходимларнинг ўз имконияти ва салоҳиятидан фойдаланиш даражасининг паст бўлиши, кўп жиҳатдан уларнинг меҳнатга иштиёқи ёки лаёқатининг йўқлигидан эмас, балки фаолиятини тўғри ташкил эта олмаслиги, уни яхшилаш учун қандай сифатлардан фойдаланиш зарурлиги, ёки қайсики сифатларни назардан четда қолдириб, имкониятларини бой бераётганлигини билмаслигидандир. Шунинг учун, меҳнат жамоаларида инсоний сифатлар самарадорлигини доимий равишда ошириб бориш борасида чора-тадбирлар ўтказиб бориш зарур.

Ҳали амалда шахсий инсон капиталини баҳолайдиган такомил усул йўқ. Мавжуд моделларда инсон капитали учун йўналтирилган инвестициядан келадиган натижаларни баҳолашга қаратилган, яъни, меҳнат ресурсини айни ҳолатдаги инсон омили фаоллигини баҳолашнинг механизми йўқ. Бу билан эса, корхонадаги инсон капитали ҳолатини аниқлаб бўлмайди. Корхонанинг бизнес ва бошқа фаолиятини баҳоловчиларга инсон активининг сифати тўғрисида ҳар томонлама кенг маълумот бермайди. Инсон капиталининг қиймати (салоҳияти) номаълум бўлгач, инвесторлар ҳам инсон капитали учун инвестиция киритиш бўйича қарор қабул қилишда қийналишади.

Ҳар қандай демократик давлатнинг ривожланишидаги асосий мақсади – жамиятининг бахтли ва фаровон ҳаётини таъминлашидир. Тараққиёт нафақат мамлакат иқтисодий салоҳиятининг юқорилиги билан, балки ҳар бир инсоннинг камол топиши ва уйғун ривожланишига қанчалик йўналганлиги билан ҳам ўлчанади. Инсон омилига турли хил ёндашув, усуллар орқали мурожаат этиб, уни фаоллаштиришга ҳаракат қилинади. Лекин,

бунинг узил-кесил усули ҳануз топилмаган. Ҳаётда ва ишлаб чиқаришда қайсидир омиллар устувор ва муҳим ҳисобланиб, асосий эътибор шунга қаратиб келинади. Айримлари эса аҳамиятсиздек чеккада қолиб кетаверади. Вақт келиб эътибордан четда қолган омилларнинг ўрнида ҳосил бўлган бўшлиқ ўзининг салбий таъсирини кўрсатмай қолмайди.

Инсон омилини фаоллаштириш мураккаб жараён бўлиб, уни тартибга солишда синергетик ёндашув жуда муҳим. Яъни, синергетик ёндашмасдан инсон омилининг моҳиятини очиб бўлмайди. Бунга сабаб инсон омилига нисбатан чуқур ёндашилмаганида ва у тизимга солинмай, унинг айрим элементларидангина фойдаланилиб, бошқалари эътибордан четда қолиб кетаётганлигидадир. Айниқса, инсоний, ахлоқий-маънавий қадриятларнинг бевосита ишлаб чиқаришда ҳисобга олинмаётганлиги ачинарли ҳол, албатта. Натижада инсон омили имкониятларидан фойдаланиш тўлақонли амалга оширилмаяпти.

Инсон омилини фаоллаштиришдан кутиладиган натижани қуйидагича таърифламоқ мақсадга мувофиқдир. Ходим қанча кўп ўзлиги ва эркига эга бўлса, у шунча имкониятини ишга солади.

Ҳар бир инсон муайян омиллар доираси ва ёрдамида ўз ҳаётини қуради. У яхшими, ёмонми, инсонни унда қилган меҳнати, саъй-ҳаракати, ақли, илмига боғлиқдир. Бунда феъл-атвор ва фаолиятни ташкил этувчи инсоний сифатлардан қай даражада фойдалана билиши ҳал қилувчи вазифани ўтайди. Инсоннинг ҳаётда муваффақиятларга эришишининг мураккаб жиҳати шундаки, унга элтувчи осон йўлни топа билишдир. Инсон омили ривожланмас экан, ҳаётда, турмушда ва ишлаб чиқаришда чинакамига ривожланиш бўлмайди. Ҳар қандай тараққиёт, кашфиёт, янги технологияларни ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланиш асосида инсон фаолиятини ташкил этувчи инсоний сифатлар ётади. Энг муҳими, бу сифатларни ҳар бир шахс ва жамият бевосита ва билвосита яратади.

Инсон феъл-атвори барча жабҳаларда ҳам муҳим саналган, ҳаётни, кишиларни инсон сифатида ташкил этишда унинг тутган ўрни беқиёсдир. Зеро, инсоният олдида қўйилган энг биринчи галдаги вазифа феъл-атворни энг олий даражада мужассам этмоқликдир.

Инсон феъл-атвори ва фаолиятини ташкил этувчи инсоний сифатларга янада жиддийроқ ёндашмоқ, уларни илмий жиҳатдан ўрганиб ва таҳлил қилиб ҳаётга, турмушга жорий этмоқ зарур. Ҳолбуки улар барча омилларнинг энг юқори бўғини, инсоннинг ҳаёт кечириши, меҳнат қилишида энг тўғри йўлга солиб турувчи маёқдир.

Тан олиб айтиш керакки, бундай қудратли имкониятга эътибор суст, уларгўё ҳаётнинг майда-чуйда икир-чикирларидек назардан четда қолган. Лекин шундай бўлсада, бундай инсоний сифатлар ҳар бир инсонда мавжуд бўлиб, улар ҳаётда ўз таъсирини ўтказиб турибди. Ушбу сифатлар ижобий ва салбий ҳислатларга бўлинади. Уларни тартибга солиб туриш, ҳар бир инсонда яхши фазилатларни кўпайтириб, иллатларни ҳаётдан олиб ташлашга катта эҳтиёж сезилади.

Аграр ресурс салоҳиятининг асосий таркибий қисмлари, яъни моддий, меҳнат, ер ва сув ресурслари ҳар қанча юқори сифатли, етарли ҳамда унумдор бўлмасин, агар инсон омили фаоллаштирилиб, улардан оқилона фойдаланиш йўлга қўйилмаса, кўзланган мақсадларга эришиб бўлмайди. Демак, инсон омили барча ресурс ҳамда ресурс салоҳиятининг асосий қисми сифатида тан олинishi ва баҳоланиши мақсадга мувофиқ. Масалан, иккита субъектдаги имконият ва шароитлар тенг бўлган ҳолатда, уларнинг меҳнат жамоаларидаги инсон омили, жумладан тажриба, малака ҳамда билимларининг турли даражадалиги натижасида субъектларнинг бир-бири билан ёнма-ён жойлашган, табиий-иқлим шароити бир хил, ресурс салоҳияти тенг бўлган иккита фермер хўжаликларида икки хил натижани кузатиш мумкин.

Инсон омилини фаоллаштириш натижасида иқтисодий салоҳиятга эришиш ва ундан самарали фойдаланишнинг муҳим бир маҳсули, яъни қайта ижобий таъсири сифатида меҳнат жамоаси аъзоларининг билими, малакаси ва тажрибасининг ўсиши содир бўлади. Натижада ишлаб чиқариш салоҳиятининг янада ўсишига туртки беради.

Инсон омилини фаоллаштириш бўйича ишлаб чиқилган ишланмалар ёрдамида ташкилий-бошқарувнинг барча жабҳаларида менежмент фанида илгари сурилаётган ғоялар, тамойил ва жараёнларни ягона тизим асосида ўрганиш имкони вужудга келади. Яъни, бошқарувга тизимли ёндашув натижасида бир вақтнинг ўзида қатор комплекс масалалар ва муаммолар ечими топилади.

Тадқиқот ишида илгари сурилган илмий ғоя, ишланмалар аграр сектор тизимида фаол ривожланиш маромини вужудга келтириш ва уни трансформациялашга муносиб хизмат қилади.

Маҳсулот ишлаб чиқаришдаги таннарх, рентабеллик, меҳнат унумдорлиги каби кўрсаткичлар инсон омили фаоллиги даражасида амалга ошади. Шунингдек, ҳар бир индивиднинг, масалан, раҳбар, мутахассис, ёки ишчининг инсон омили фаоллиги асосида ишлаб чиқариш жараёнини ташкил қилиш, меҳнат ресурсларини тўғри жойлаштириш, кадрларни танлаш ва жой-

жойига қўйиш, меҳнатни мувофиқлаштириш ҳамда рағбатлантириш механизмларини такомиллаштириш орқали маҳсулот ҳажми ортади. Натижада сифат яхшиланади ва ишлаб чиқариш салоҳиятига эришиш учун қўшимча имкониятлар яратилади.

Ишлаб чиқаришда инсон омили салоҳиятини ҳисобга олиш ва баҳолашнинг аҳамияти шундаки, у, ёки бу меҳнат жамоаси, шунингдек, унинг ҳар бир аъзосининг эришилган ишлаб чиқариш салоҳиятидаги улушларини аниқлаш орқали, адолатли моддий рағбатлантириш механизмини жорий этиш имконияти яратилади. Бу эса, ўз навбатида ишлаб чиқариш салоҳиятини мунтазам равишда оширишга олиб келади. Юқоридаги хулосаларга асосланган ҳолда, илмий-амалий нуқтаи назардан инсон омили фаоллигининг ўзига хос хусусияти шундаки, бунда эришиладиган юқори натижаларнинг қўшимча харажатларсиз амалга оширилишидир.

Аграр сектор бошқарувида инсон омилини фаоллаштириш соҳа фаолиятини генерациялаш, унда комплекс ривожлантиришни ташкил этиш учун қишлоқ хўжалик субъектларига хизмат кўрсатувчи инфратузилмаларнинг ўзаро манфаатли интеграцион моделлари, аграр секторни комплекс ривожлантириш, соҳада инсон омилини фаоллаштиришнинг ташкилий-иқтисодий самарадорлигини баҳолаш механизмларини ўз ичига олади.

Аграр сектор бошқарувида инсон омилини фаоллаштириш йўли билан ресурс ва хизматларнинг унумдорлиги, сифатининг ортиб боришини таъминлаш ҳамда улардан интенсив фойдаланиш натижасида максимал даражадаги ишлаб чиқариш қобилиятини шакллантириш мумкин.

Маълумки, иқтисодиётнинг барча соҳаларида, жумладан аграр секторнинг барча жабҳаларида ишчи кучи энг фаол омил ҳисобланади. Чунки бошқа ҳамма омиллар ишчи кучи ёрдамида ҳаракатга келтирилади, уларнинг қийматлари сақлаб қолиниб, янги маҳсулотга ўтказилади, янги қиймат шу ишчи кучи томонидан яратилади.

Мамлакат иқтисодиётининг бозор муносабатларига ўтиши, шунингдек, олдинда турган қатор ижтимоий-иқтисодий вазифаларни амалга оширишда инсон ресурсларидан самарали фойдаланиш талаб қилинади. Инсон ресурслари эса, маълумки, ишлаб чиқаришнинг ҳал этувчи кучи бўлиб, бошқа ресурсларга нисбатан ўзига хос хусусиятларига эга. Инсон ресурсларидан мамлакат ва корхона миқёсида оқилона фойдаланиш, иқтисодиётда юқори марраларни эгаллашга хизмат қилади. Шунинг учун инсон капиталини ривожлантириш бўйича

барча чоралар билан саъй-ҳаракатларни амалга ошириш шу куннинг энг долзарб вазифасидир. Чунки, ҳар қандай ишнинг бошида инсон туради. Инсон капиталининг ривожланганлиги ҳар қандай олдинга қўйилган мақсадларни амалга оширишга қодир кучдир.

Аграр ресурс салоҳиятининг асосий таркибий қисмлари, яъни моддий, меҳнат, ер ва сув ресурслари ҳар қанча юқори сифатли, етарли ҳамда унумдор бўлмасин, агар инсон омилидан оқилона фойдаланиш тўғри ташкил этилмаса, инсон ақл-заковати, билими ва тажрибаси, яъни интеллектуал салоҳияти тўлиқ ишга солинмаса, мавжуд ишлаб чиқариш салоҳиятига тўла эришиб бўлмайди. Демак, инсон ресурси барча ресурс ва ресурс салоҳиятининг асосий қисми сифатида тан олиниши ҳамда баҳоланиши мақсадга мувофиқ.

Тадқиқот ишида, инсон омилининг фаоллиги билан ўзини-ўзи бошқариш тамойилини боғлашнинг ўзига хос мантикий маъноси бор. Демократиянинг асосида чин маънода ўзини-ўзи бошқариш тамойили ётади. Лекин, буни амалга ошириш – ўта мураккаб масала. Бунинг учун муайян даражадаги инсон омилининг фаоллик даражаси зарур бўлади. Яъни, инсон омилининг фаоллик даражаси қанча юқори бўлса, ўзини-ўзи бошқаришдан келадиган самара ҳам шунчалик юқори бўлади. Ўзини-ўзи бошқаришни ташкил этиш инсон омилининг фаоллик даражасига тўғри пропорционалдир.

Замонавий шароитда ишлаб чиқариш қобилиятлари мажмуида ва инсон эҳтиёжлари инсон капитали сифатида шаклланади. Улардаги ижодий қобилият капиталга айланади ва жамиятнинг инновацион босқичига хос инновацион ресурс шаклида фаолият юритади. Инсоний инновацион ресурслар – бу жамиятнинг ривожланишида инсоннинг ижодий кучи асосий роль ўйнайди. Инновацион иқтисодиётда бош омил бўлиб, юқори динамизм ва сифатни таъминлаб берувчи жамиятнинг ижтимоий ҳамда иқтисодий тараққиётини белгилаб беради. Эндиликда иқтисодий самарадорлик кўпроқ ходим ўзи тўплаган инсон капиталининг ривожланганлик даражаси билан аниқланмоқда.

Қишлоқ хўжалигида инсон капиталини шакллантириш ва ривожлантиришнинг ўзига хос хусусиятлари бор. Бу энг аввало, ҳаёт фаолиятига табиат омилининг таъсири, биологик ва иқтисодий жараёнларнинг боғланиб кетганлиги ҳамда қишлоқ тараққиётини амалга оширишнинг мураккаб жиҳатлари мавжудлигидадир.

Инсон омилини макродаражада бошқариш жамиятнинг ижтимоий муносабатлари ва уларнинг эволюцияси, миллий характери, маданий, тарихий ва бошқа шароитларнинг ривожланиш динамикаси орқали амалга ошади.

Бу орқали ижтимоий муносабатлар, шунингдек, ишлаб чиқаришнинг ривожланиш қонунияти ва анъаналарининг омилларини юзага чиқариш имконини вужудга келтиришдир. Бу билан ривожланишнинг барча қонуниятлари асосида ижтимоий муносабатлар самарали моделининг миллий-маданий жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда, амалда қўллаб, ривожланишга таъсир этишдир.

Шунинг учун иқтисодийнинг ривожланиши учун энг аввало инсонларга эътибор қаратиш ва уларга шарт-шароит яратиш лозим. Булардан шундай хулоса келиб чиқадики, фуқаролик жамиятини, ўзини-ўзи бошқарувни ташкил этишда энг биринчи навбатдаги олий мақсад – инсон омилидан кенг фойдаланиб, комил инсонни шакллантириш ва ижтимоий-иқтисодий тараққиётни вужудга келтиришдан иборатдир. Ана шундагина кўзланган марраларга бенуқсон ва беҳато етиб олиш имкони вужудга келади. Бошқарувда энг аввало, инсон омилига эътибор қаратиш энг муҳим масаладир.

Инсон омили – турмуш тарзининг ривожланиш хусусияти ва йўналиши билан шаклланади. Уларни таҳлил қилиш орқали олдинда турган долзарб вазифаларни аниқлаб олиш ва одамларнинг амалий фаоллигини оширишга эришиш мумкин.

Меҳнат фаолиятида уни ташкил этувчи омиллардан кенг фойдаланиш – энг муҳим вазифадир. Бунда турли моддий-техник ресурслардан фойдаланишда, ҳатто улар тақчил бўлган ҳолларда ҳам инсон омили вазиятдан чиқиш йўллари излайди, масала ва муаммоларни ҳал этувчи куч сифатида майдонга келади. Инсон омилининг фаоллашуви, шахсий фазилатларни ҳам ортишига олиб келади. Бу эса корхоналарда барқарор меҳнат жараёнини вужудга келтириб, ижтимоий ҳаётни тартибга солади, иқтисодий ривожланишни таъмин этади.

Шуни алоҳида таъкидламоқ жоизки, ҳаётда, меҳнат фаолиятида, илм-фанда инсонни, ходимни бошқариш, деган иборани ишлатиш оддий ҳолга айланиб бўлган. Аслида инсонни бошқариб бўлмайди. Ҳар қандай бошқарув доирасида ҳам киши ўз онги, ҳолати, имконияти ва нуқтаи назарига таянади. Меҳнат фаолиятида инсон эмас, ишлаб чиқариш, меҳнат жараёни бошқарилиши зарур. Инсонга эса ана шу вазифани адо этиш учун имконият ва шароит яратиб берилиши лозим. Жамоатчилик бошқаруви ўзини-ўзи бошқариш тамойилига асосланади. Шунинг учун «Ходимни бошқариш» ибораси ўрнига «Меҳнат ресурсларини ривожлантириш», деган иборани қўллаш мақсадга мувофиқ бўлади. Бундай йўл тутиш чин маънода инсон тамаддуни (цивилизацияси)нинг такомиллашувига хизмат қилади.

Ўсишнинг янги сифати деганда, аввало иқтисодий тараққиёт ижтимоий йўналишининг кучайиши назарда тутилади. Ислохотлар даврида инсон омили тараққиётнинг асосий ҳаракатлантирувчи кучига айланиши ва унинг роли кескин ошиши сабабли, ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожидан инсон эҳтиёжларини тўлароқ қондиришни, меҳнат шароитлари ҳамда яшаш муҳитини яхшилашни назарда тутган ҳолда, муайян ўзгаришлар содир этмоқ керак. Одамларни қадрлай билиш, уларнинг ишчан, ташаббускор ва қобилиятлиларининг мартабасини ошириш ҳамда ходимларнинг ишга бўлган муносабатини ҳам моддий, ҳам маънавий томонидан қизиқтириш самаралар гарови бўла олади. Чунки у, бошқарувнинг ҳали синалмаган йўлларида боришига, иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳаётни ташкил этишнинг янги шакллари излаб топишига тўғри келади. Бундай шароитда фақат бардош берибгина қолмай, балки шу билан мустаҳкамланиб, тараққиётнинг белгиловчи кучига айланиши керак. Тараққиёт учун вазиятга қараб олдиндан маълум бўлмаган имконият, ечимларни очиб бериш зарур бўлади.

Одамлар ақл-идрок ва заковатга эга бўлиб, улар механик тарзда эмас, балки ҳис-туйғулар орқали онгли фаолият юритади. Бошқарув ишида демократияни чуқурлаштиришнинг энг қудратли кучи бу – инсон омилини фаоллаштиришдир. Инсон омилининг фаоллашиши – жамиятнинг фаоллашишидир. Бунда ижтимоий-иқтисодий ҳаётдаги барча омиллар, имкониятлар ҳаракатга келади. Инсонлар фаоллашмас экан, бошқарувда ижтимоий онг иштирок этмас экан, кўп имкониятлар бой берилаверади, нуқсонлар кўпайиб бораверади. Инсон омилини фаоллаштиришнинг энг қулай, самарали ҳамда мақбул йўллари излаб топмоқ, уни ҳаётга татбиқ этмоқ, бу билан миллатимизга хос эркин демократик бошқарув механизмини яратмоқ, олдимизда турган долзарб масалалардандир. Фуқароларнинг фаоллиги, уларнинг ақлий, илмий ва амалий салоҳиятига, ижодий изланишларига таянган ҳолда, иқтисодий ислохотларни юксак савияда амалга ошириш учун қулай имкониятлар вужудга келади.

Инсон омилининг фаоллигини ошириш, янгича дунёқараш ва ишлаб чиқариш маданиятининг шаклланиши мураккаб жараёндир. У инсон фаолиятининг онгли асосини ташкил этади. Инсон омилининг фаоллиги, турли хил ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий янгиланиш ва ислохотлар жараёнларини қўллаб-қувватлаш ёки аксинча, унга ўзига хос муносабатини билдириш жараёнида шаклланиб боради. Инсон омилининг фаоллиги ижтимоий жараён ва унда амал қилинадиган ижтимоий

муносабатларда намоён бўлади. Ижтимоий жараёнларнинг бош ҳаракатлантирувчи кучи – халқ оммасининг онгли фаолиятидир. Фуқаролар ижтимоий-иқтисодий ҳаётда фаол иштирок этмаса, мавжуд жараёнлар сустлашади. Кенг халқ оммасининг фаоллигисиз мамлакатда ислохотлар ва ривожланиш кўзда тутилганидек самара бермайди.

Ишчиларнинг кучидан самаралироқ фойдаланиш учун меҳнатни илмий ташкил этиш бўйича йиллар давомида илмий изланиш ва уларнинг маҳсули ҳамда амалий тажрибаларни ҳаётга татбиқ этишга ҳаракат қилинмоқда. Лекин, бу йўл билан ҳам барча имкониятлардан тўлиқ фойдаланилмайпти, имкониятлар бой берилмаяпти, дейиш қийин. Чунки, бу ишланма ва ечинмаларда сунъий ҳолатлар, ўйлаб топилган ҳамда ҳаётга тўла мос келмайдиган жиҳатларнинг ва тавсияларнинг жорий этилиши уларнинг ҳали ўз ўринларини топа олишида қийинчиликларни ҳам юзага келтирмоқда. Бунда кўпроқ ходимларгагина катта вазифа ва масъулиятлар юклатилиб, уларнинг талаб-истаклари, хоҳиш-иродалари, қалб тубидаги орзу-умидлари етарлича ўз ифодасини топмаётир, кўп ҳолларда улар четлаб ўтилмоқда.

Ишлаб чиқариш кучларини ўрганиш ва ривожлантириш борасидаги фикр, ғоя ҳамда

қарашлар омма орасида доим мавжуд бўлади. Улар жамланиб, ишлаб чиқаришга, ижтимоий ҳаётга татбиқ этиш учун йўналтириб турилиши керак.

Хулосалар. Бозор иқтисодиёти шароити инсон омилини фаоллаштиришни тақозо этади. Ҳаёт, жамият, ишлаб чиқаришда инсон манфаатларига мос тушадиган, ҳар бир шахсни фаолликка ундайдиган муносиб ҳаёт тарзи қарор топгандагина, одамлар иқтисодий воқеликка мослашади, жамият ҳаётининг барча жабҳаларидаги жараёнларда фаол иштирок эта бошлайди. Шунинг учун ҳам инсон омилини фаоллаштириш мустақил давлатчилигимизни, барқарорликни, иқтисодий тараққиётни, Ватан куч-қудратини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Инсон омили – турмуш тарзининг ривожланиш хусусияти ва йўналиши билан шаклланади. Уларни таҳлил қилиш орқали олдинда турган долзарб вазифаларни аниқлаб олиш ва одамларнинг амалий фаоллигини оширишга эришиш мумкин. Бозор иқтисодиётига одамларни янгича шароитда яшашга ўргатади ва улардаянгича иқтисодий тафаккур, мулккаянгича муносабатда бўлиш, кучи ҳамда қобилиятини даромадли меҳнатга сарфлаш, мулкдорлик ҳисси каби хусусиятларни таркиб топтиради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Абдурахмонов Қ.Х. ва бошқалар. Инсон тараққиёти. Дарслик. – Т.: Иқтисодиёт, 2013. – Б. 127-128.
2. Шодмонов Ш. ва бошқалар. Иқтисодиёт назарияси - Т.: Молия, 2002. – Б. 19.
3. Қ.Назаров ва бошқалар. Фалсафа. - Т.: 2000. – Б.234.
4. Заславская Т.И. Решающее условие ускорения социально-экономического развития// ЭКО.1986. №3.–С.13.
5. Заславская Т. И., Ривкина Р.В. Социология общественной жизни: очерки теории. Новосибирск: Наука, 1991. -С.35.
6. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономическая теория. – М.: Юнити, 2002.
7. Румий Ж. Маънавий маснавий. Куллийет. Биринчи жилд– Т.: Шарқ. 1999. – Б. 36.
8. Камаев В.Д. и др. Учебник по основам экономической теории. – М.: Гуманитарный издательский центр «Владос», 1997. - с. 8.
9. Инсон тараққиёти тўғрисида маъруза. БМТ, Ўзбекистон. – Т.: 2005 йил, – Б. 13.
10. Инсон ривожланиши тўғрисида ҳисобот. – Ўзбекистон, 1996. –Б.19.
11. ПРООН. Доклад о человеческом развитии за 1990 г. //http://www.undp.org.
12. <http://www.managefavor.ru/fems-836-1.html>

ЦИКАДЫ ИЗ СЕМЕЙСТВА CICADELLIDAE СОВРЕМЕННЫЕ ВРЕДИТЕЛИ ХЛОПЧАТНИКА И РЕКОМЕНДУЕМЫЕ ЭНТОМОФАГИ ПРОТИВ НИХ

Кожевникова А. Г.

доктор биологических наук, профессор кафедры "Карантин и защита растений"
Ташкентского государственного аграрного университета,

Аннотация. В статье представлены результаты изучения вредителей хлопковых полей из семейства Cicadellidae, видовой состав, вредоносность, характер наносимого вреда, их энтомофаги и рекомендованы современные меры борьбы.

Ключевые слова: Вредители, современные методы, энтомофаги, вредоносность, значение, *Austroagallia zachvatkini* Vilb., *Empoasca meridiana* Zachv., *Kyboasca bipunctata* Osh., *Asianidia asiatica* (Kusn.), Homoptera, Cicadellidae.

Нам всем известно, что за годы Независимости в стране произошли коренные изменения в сфере сельского хозяйства.

В стране проводятся исследования по разработке методов искусственного управления развитием, размножением и поведением насекомых - вредителей сельскохозяйственных растений.

С этой точки зрения изучение сосущих вредителей сельскохозяйственных культур из серии Auchenorrhyncha, отряда Homoptera, семейства Cicadellidae актуально.

Вредители из семейства Cicadellidae высасывают соки из хлопчатника, овощебахчевых и других культур, наносят яйцекладом ранки на вегетативных частях растений в период яйцекладки.

Немало известно видов передающих вирусные заболевания растений. Некоторые виды этого семейства являются специфическими переносчиками вирусных болезней растений.

В задачи наших исследований входило выявление и определение видового состава цикадовых хлопковых полей, выявление наиболее вредоносных видов, изучение энтомофагов и рекомендация наиболее перспективных и эффективных видов.

Семейство Cicadellidae Latreille, описано ещё в 1825 году Latreille, это наиболее богатое видами семейство в Узбекистане и согласно литературным источникам, в других странах мира.

Наиболее вредоносны в Узбекистане и вызывают научный интерес представители рода *Austroagallia* Evans, 1935, рода *Empoasca* Walsh, 1862, рода *Kyboasca* Zachvatkin, 1953 и *Asianidia* Zachvatkin, 1946.

Изучая видовой состав представителей семейства в течении нескольких десятилетий (20 лет) автор обратила внимание на то, что на хлопковых полях обитают много видов из этого семейства, однако не все они вредоносны. Некоторые виды являются нейтральными, другие обитают на сорняках среди хлопчатника и третьи предпочитают дикую растительность в окружении хлопковых полей, если она имеется и время от времени насекомые переходят на хлопковые поля.

Наши исследования, сборы, учёты в последние годы показывают, что на хлопковых полях обитает много видов, но не все они являются вредителями, кроме того служба защиты растений не допускает их массового размножения, контроль за ними необходим. Хотя даже наиболее вредоносные виды не всегда на полях доходят до экономического порога вредоносности.

Видовой состав хлопковых полей в Узбекистане постоянно меняется. Это зависит от зоны возделывания хлопчатника, условий его выращивания и других факторов. Результаты разнятся и отличаются.

Если обобщить исследования, то можно отметить, что в целом автором обнаружено 76 видов цикадовых хлопковых полей.

Причём из 76 видов 52 вида повреждают

другие различные сельскохозяйственные культуры и цикады могут переходить на них, переживая неблагоприятные условия или уходя на зимовку [1].

В последние годы происходят изменения состава видов и других особенностей вредителей, обитающих на хлопковых полях.

Возможно это связано с тем, что в Узбекистане стало выращиваться, наряду с хлопчатником, большое количество разнообразных культур, многие из которых новые.

Мировые ученые часто отмечают, что такие изменения связаны видимо и с аридизацией климата.

Процесс определения цикад довольно сложен, цикад часто путают с другими насекомыми и результат принимают за отсутствие этих видов. Хотя их появление, даже в небольшом количестве может быть чревато последствиями, так как многие виды являются переносчиками вирусных болезней растений.

Определение идёт по особенностям строения генитального аппарата самца, так как по этому признаку отличаются многие роды и виды. Конечно учитываются морфологические признаки, однако строение генитального аппарата самца, согласно последним требованиям систематики, является решающим.

Исследования показали, что для хлопчатника наиболее опасны 6 видов цикад.

Из них 2 вида относятся к другому семейству (Cicadidae), а 4 вида именно к семейству Cicadellidae (*Austroagallia zachvatkini* Vilb., *Empoasca meridiana* Zachv., *Kyboasca bipunctata* Osh. и *Asianidia asiatica* (Kusn.).

Наибольшее количество этих вредных сосущих насекомых наблюдаются в третьей декаде мая, в июне и в сентябре.

Эти 6 видов особенно вредоносны тем, что при питании соком растения хлопчатника угнетают растение, снижают урожайность, ослабляют его.

Кроме того, они повреждают хлопчатник при яйцекладке, в период размножения.

Замечено, что наиболее опасными являются виды из семейства Cicadidae, они более крупные, но мелкие и средние виды семейства Cicadellidae тоже травмируют растения и создают ворота для проникновения инфекции.

Повреждение цикадой *Austroagallia zachvatkini* Vilb. заключается в наличии на

поверхности листа сливающихся белых точек. Лист становится внешне мраморный на вид, усыхает и опадает.

Austroagallia zachvatkini Vilb. полифаг, но предпочитает хлопчатник.

Empoasca meridiana Zachv. тоже полифаг, на хлопчатнике наиболее многочисленный вид.

Вредитель, помещаясь на нижней части листа высасывает соки и на верхней стороне листа хлопчатника появляются бело-пятнистые образования, листья приобретают бело-мраморный вид,

Kyboasca bipunctata Osh. обесцвечивает листья хлопчатника, в результате питания. Листья скручиваются, бурют вдоль жилок и часто опадают.

Asianidia asiatica (Kusn.) в Ферганской долине на хлопчатнике редко обитает, но предпочитает Зеравшанскую долину, Ташкентский оазис и Южный Узбекистан.

Изучение энтомофагов выше перечисленных видов показало, что разведение и размножение паразитов цикад, обитающих на хлопчатнике даёт возможность рекомендовать наиболее эффективных из семейства Dryinidae, заражение которыми в природе Узбекистана варьирует от 16 до 18%.

Однако на цикадовых, повреждающих хлопчатник обнаружено 18 видов энтомофагов.

Исследования показали, что видовой состав хлопковых полей Узбекистана довольно богат и включает в себя 76 видов.

Опасными вредителями хлопчатника являются 6 видов цикад, 4 из них относятся к семейству Cicadellidae Latreille (*Austroagallia zachvatkini* Vilb., *Empoasca meridiana* Zachv., *Kyboasca bipunctata* Osh. и *Asianidia asiatica* (Kusn.).

Наиболее перспективными энтомофагами являются паразитические виды из семейства Dryinidae, заражение которыми в природе Узбекистана варьирует от 16 до 18%.

На цикадовых, повреждающих хлопчатник обнаружено 18 видов энтомофагов.

В Узбекистане научные изыскания в области изучения цикадовых продолжаются учениками известного цикадолога Г.К. Дубовского, основавшего «Школу цикадологов» Х.А. Сулаймановым, З.М. Муминой, У. Расуловым, А. Закировым и другими талантливыми научными исследователями [2].

Использованная литература:

1. Кожевникова А.Г. Цикадовые (Auchenorrhyncha) – вредители сельскохозяйственных культур Узбекистана. Дисс... докт.биол. наук. – Ташкент: 2000. – 314 с.
2. Дубовский Г.К. Цикадовые (Auchenorrhyncha) Ферганской долины. – Ташкент: - Фан. – 1966. - 256 с.

МОНИТОРИНГ МИРИД (MIRIDAE) ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ ДЛЯ РАЗРАБОТКИ СОВРЕМЕННЫХ ЗАЩИТНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

Кожевникова А. Г.¹, Юсупов Ш. С.²,

¹доктор биологических наук, профессор кафедры "Карантин и защита растений"
Ташкентского государственного аграрного университета,

²ассистент кафедры «Карантин и защита растений»
Ташкентского государственного аграрного университета

Аннотация. В статье представлены материалы по мониторингу клопов мирид (Miridae) сельскохозяйственных полей, для разработки современных защитных мероприятий против них, определены преобладающие виды, представлены их морфологические, биологические особенности, фазы развития, зимовка, частота встречаемости и виды, регулирующие численность вредителей.

Ключевые слова: Вредители, клопы, Heteroptera, экологически чистые методы, массовые виды, повреждения, генеративные органы, численность, фито-зоофаги, зоо-фитофаги

Введение. Многие полужесткокрылые (Heteroptera), питающиеся культурными растениями являются их вредителями [1].

Полужесткокрылые или клопы отличаются от других насекомых некоторыми важными особенностями [2].

Отличие клопов точно определяет учёный Г.Я. Бей-Биенко, он пишет: «Очень характерно строение передних крыльев. Их вершинная, обычно прозрачная часть составляет перепоночку, а остальная - кожистая непрозрачная часть» [3].

Д.Б. Даминова и Г.С. Мирзаева отмечают, что фауна полужесткокрылых (Heteroptera) Средней Азии привлекала многих исследователей ещё с середины XIX века, о чём свидетельствует первый их список [4].

Л.А. Генжаева отмечает, что в последнее время распространение клопов расширяется очень быстро во всём мире, в некоторых регионах даже встречаются чужеродные виды [5].

А.Х. Кучкаров пишет, что к видам, имеющим хозяйственное значение как вредители плодородных люцерны, хлопчатника и многих других полевых и ягодных культур, относятся полевой клоп и люцерновый клоп [6].

З.О. Бекбергенова заметила, что

полученные за последние годы материалы позволяют утверждать, что возделывание сельскохозяйственных культур изменяет характер сообществ, а вместо специфических фитофагов естественных биоценозов приходят многоядные вредные виды [7].

Несмотря на то, что до настоящего времени из полужесткокрылых - Heteroptera наиболее изученным является семейство Miridae, по разным литературным источникам и нашим исследованиям количество видов достигает 160, тем не менее в связи с актуальностью происходит пополнение списка разносторонних исследований этих насекомых.

Д.М. Мусаев, Б.Р. Холматов, М.К. Мусаева, М.О. Худайбердиева отмечают доминирование некоторых видов из семейства Miridae, установив, что их встречаемость составляет на хлопковых полях 90-95% от общего числа клопов [8].

Материалом для настоящей работы явились 5-летние исследования. Использовались общепринятые в энтомологии и специальные методики.

Применение экологически чистых методов защиты растений предусматривает, в первую очередь определение видового состава вредных и полезных видов, изучение их морфологических, биоэкологических и

других особенностей, определение наиболее вредоносных видов, изучение их энтомофагов, для разработки современных мер защиты.

Среди видов, на сельскохозяйственных полях, исследуемого семейства рода *Adelphocoris* вредоносным является *Adelphocoris lineolatus* Goeze, а из рода *Lygus* - *Lygus pratensis* L. Обычно наблюдалось увеличение численности клопов из рода *Lygus*.

Adelphocoris lineolatus Goeze, описан впервые Goeze в 1778 году.

Относительно крупное насекомое, светло-зелёное или зеленовато-жёлтое, длиной 7,5-8,9 мм, подвижное и стройное. Узнаваемое, имеет иногда 3-4 пятна на переднеспинке и 2 чёрные полосы на щитке, бёдра ног с бурыми пятнышками.

Насекомое многоядно и хорошо поддается определению даже в полевых условиях. В честь того, что он является хорошо известным вредителем люцерны, он так и назван «люцерновый».

Конечно в исследуемом регионе он предпочитает семенную люцерну, широко распространён и повреждает культуру во всех её фазах.

Питаясь, *Adelphocoris lineolatus* Goeze наносит вред растениям, высасывая соки и отрицательно влияя на них, поврежденные органы сохнут и опадают.

А.Ш. Хамраев, А.С. Балтабаев, скрупулёзно изучавшие *Adelphocoris lineolatus* Goeze на различных сельскохозяйственных растениях установили в 1993 году, что заражённость хлопчатника клопами приводит к снижению интенсивности дыхания и активности окислительных ферментов, к значительной потере урожая, снижению качества волокна,

опадению молодых плодозлементов, разрушению семян [9].

Мы наблюдали, что в результате укулов и питания *Adelphocoris lineolatus* Goeze осыпаются бутоны, завязи, опадают коробочки. Кроме хлопчатника *Adelphocoris lineolatus* вредит люцерне, эспарцету и другим культурам. Замечено, что численность вредителя увеличивается в период образования генеративных органов.

Зимует *Adelphocoris lineolatus* Goeze в исследуемом регионе в стадии яиц и появление личинок наблюдается в первой или второй декадах апреля.

Lygus pratensis L., 1758 - стройный, красно-бурого или чёрно-бурого цвета клоп, размером 5,8-7,3 мм, полифаг, наиболее массовый и вредоносный вид.

Он наносит наблюдаемые повреждения и видимое опадение бутонов, засохших не опавших завязей, деформированных, открытых коробочек. В местах питания насекомых на плодозлементах наблюдаются чёрные пятнышки, качество волокна теряется. Личинки младших возрастов замечены на бутонах, завязях хлопчатника и других растений, имаго можно видеть на коробочках.

В начале *Lygus pratensis* L. мы обнаруживали на хлопчатнике в третьей декаде мая, первой и второй декадах июня. Во второй декаде августа их численность увеличивалась и доходила до 200 экз. на 100 растений. В третьей декаде августа клопы *Lygus pratensis* L. переходят на другие культуры или сорные растения.

Lygus pratensis L. зимует в стадии имаго, два поколения проходят на хлопчатнике или других излюбленных растениях, но первое поколение наблюдается на сорняках. Всего

Lygus pratensis L. развивается в 5 генерациях в году, каждая генерация включает в себя 3 фазы развития (яйцо, личинка, имаго или взрослое насекомое).

Сборы показали, что на хлопковых полях в учетные годы (2018-2022) выявлено 10 видов полужесткокрылых из семейства Miridae, с различной частотой встречаемости. Из рода *Adelphocoris*: *Adelphocoris lineolatus* – массовый вид, *Adelphocoris jakovlevi* – редкий вид; из рода *Lygus*: *Lygus pratensis* – массовый вид, *Lygus gemellatus* – обычный вид, *Lygus rugulipennis* – обычный вид; из рода *Camptobrochis*: *Camptobrochis punctulatus* – обычный вид, из рода *Campylomma*: *Campylomma verbasci* – обычный вид, *Campylomma diversicornis* – обычный вид; из рода *Poeciloscytus*: *Poeciloscytus cognatus* – редкий вид, *Poeciloscytus vulneratus* – редкий вид. Наблюдалось преобладание *Adelphocoris lineolatus* и *Lygus pratensis* над другими видами.

Наши и литературные исследования показали, что среди встречаемых клопов-мирид есть фито-зоофаги и зоо-фитофаги. Эти виды, естественно регулируют численность вредителей сельскохозяйственных культур.

Из энтомофагов вредителей хлопчатника обнаружены следующие виды: *Campylomma*

verbasci, *Campylomma diversicornis* и *Camptobrochis punctulatus*.

Camptobrochis punctulatus питается на хлопчатнике тлей, трипсами, используя животную и растительную пищу.

Campylomma verbasci хищник, уничтожает тлю, паутиных клещей, трипсов.

Campylomma diversicornis, уничтожает тлю, трипсов, паутиного клеща.

Выводы. Результаты исследований показали, что к первостепенным и массовым вредителями из отряда полужесткокрылых относятся *Adelphocoris lineolatus* Goeze и *Lygus pratensis* L.

В результате, из семейства Miridae, на хлопковых полях Ферганской долины, нами выявлено 10 видов полужесткокрылых, в том числе хищные мириды.

Применение экологически чистых методов защиты растений предусматривает, в первую очередь верное определение видового состава вредных и полезных видов, изучение их морфологических, биоэкологических и других особенностей, определение наиболее вредоносных видов, изучение их энтомофагов для разработки современных мер защиты.

Использованная литература:

1. Жунайдуллаева Н.А., Кожевникова А.Г. Мониторинг мирид (Miridae) на хлопчатнике для разработки современных защитных мероприятий // Ж. Agro kimo himoya va osimliklar karantini. - № Махсус сон (78)1470500. - 2022. – Ташкент: - С.143-145.
2. Кожевникова А.Г. Клопы-мириды – вредители хлопчатника в Ферганской долине // «Актуальные вопросы науки» Материалы 56 Международной научно-практической конференции (10.10.2019), Изд. «Спутник», Россия, - Москва: - 2019. - С.84-87.
3. Бей-Биенко Г.Я. Общая энтомология. - Изд. «Высшая школа». – Москва: - 1980. – С. 203.
4. Даминова Д.Б., Мирзаева Г.С. Фауна семейства Miridae (HETEROPTERA) Западного Тянь-Шаня // «Зоологическая наука Узбекистана: современные проблемы и перспективы развития». Матер. Республ. науч.- практ. конференции (17-18 ноябрь). - Изд. «Фан». – 2022. – С. 28.
5. Генжаева Л.А. Фауна, морфология и экологические особенности полужесткокрылых (Heteroptera) Нижней Амударьи. Дисс. ... докт. биол. наук. – Хива: - 2021. - С. 22.
6. Кучкаров А.Х. Доминантные виды клопов-мирид Ташкентского оазиса и их роль в биоценологических процессах. Дисс. ... канд. биол. наук. – Ташкент: - 2007. - С. 19.
7. Бекбергенова З.О. Особенности биологии и экологии сосущих вредителей хлопчатника в условиях Хорезмского оазиса. Дисс. ... канд. биол. наук. – Ташкент: - 2004. - С. 28.
8. Musaev D.M., Kholmatov B.R., Musaeva M.K., Khudoyberdieva M.O. Fauna and Bioecology of Miridae (Hemiptera: Miridae) bugs family in agrarian biocenosis of south Uzbekistan // Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Vol. 1(7). - Article 17. – P. 92-99.
9. Хамраев А.Ш., Балтабаев А.С. Полужесткокрылые насекомые хлопково-люцернового агробиоценоза юга Приаралья // Хозирги замон зоология фани ва уни ўқитишнинг илмий-услубий муаммолари. Тез. докл. конф. – Ташкент: - 1993. – С. 64.

ЗАМОНАВИЙ КУТУБХОНАЛАРДА ИННОВАЦИОН ҒОЯЛАР

Hafiza Karimova,
Toshkent shahar «Bilim» axborot-kutubxona markazi direktori,
Axborot-kutubxona a'lochisi

Аннотация. Мақолада айни кунда замонавий кутубхоналарнинг рақобатбардошлигини ошириш учун инновацион фаолиятни стратегик бошқаришнинг асосий омилларидан бирига айланиши кераклиги, фаолият самарадорлигини аниқлашда иқтисодий самарадорликка алоҳида эътибор бериш, инновацион фаолият кўрсаткичлари самарадорлигини аниқлаш омиллари ҳамда инновацион фаолиятни ташкил этишда кутубхонанинг инновацион салоҳияти кўрсаткичлари тўғрисида фикр юритилган. Шунингдек, кутубхонанинг инновацион фаолияти самарадорлигини аниқлаш омиллари ва ундан самарали фойдаланиш, кутубхона амалиётининг ҳақиқий ҳолати билан исталган йўл ўртасида бўшлиқ мавжуд бўлиб, уни фаол инновацион фаолият, янги ишланмаларни ташкил этиш, амалиётга жорий этилишини таъминлаш зарурати мавжудлиги ўз аксини топган.

Таянч сўзлар: Кутубхонанинг инновацион сиёсати, стратегик инновациялар, инновацияларни бошқариш, инновация фаолиятининг самарадорлиги, инновацион фаолият кўрсаткичлари, кадрлар, техника ва технологик таъминоти, илмий-услубий таъминоти, инновацион менежмент.

Мамлакатимиз кутубхоналарида инновация ва интеллектуал ҳиссанинг юқори улуши бўлган барқарор фаолиятни ташкил этиш, шунингдек, қулай инвестициявий ва ишчанлик муҳитига эга бўлган жадал ривожланаётган маконга айлантириш замонамизнинг устувор вазифа-лардан бири ҳисобланади.

Жаҳонда глобаллашув жараёнининг чуқурлашуви ва чуқур билим талаб қилувчи технологияларга асосланган ишлаб чиқаришнинг устувор ривожланиши ҳар қандай мамлакатнинг иқтисодий ўсиши ва турмуш сифати ошишининг зарурий шarti инновацион фаоллик билан белгиланади. Инновацион фаоллик, ўз навбатида, давлатнинг иқтисодий ва илмий-техник имкониятлари, унинг инновацияга оид сиёсати ва салоҳияти, шунингдек, жамиятнинг маънавий ҳолатига боғлиқ. Инновацион фаоллик бўй кўрсата бошлаган жойда ўз-ўзидан бошқарув тизимига ҳам инновацион ёндашишга эҳтиёж сезилади. Бу эҳтиёж юртимизда инновацион фаолиятни давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг ҳамда давлат бошқаруви, иқтисодиёт устувор тармоқлари ва ижтимоий соҳага, жумладан

замонавий кутубхоналарга инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларни амалда жорий қилишни рағбатлантириш ҳам кадрларни инновацион бошқаришнинг самарали тизимини яратиш заруратини тақозо этади[1].

Дарҳақиқат, замонавий кутубхоналарда инновацион фаолият инновацион салоҳиятдан фойдаланиш кўрсаткичи сифатида кутубхонанинг хулқ-атвор хусусияти бўлиб, фаолиятга мўлжалланган мазмуни ва унинг натижалари ўртасидаги муносабатни кўрсатади. Кутубхоналар улардан фаол ва самарали фойдалангандагина инновациялар ривожланиш манбаига айланади. Инновацион салоҳият, уни шакллантириш ва ривожлантиришга интилиши муҳим бўлган, янгиликка асос бўла оладиган кутубхонанинг инновацион фаолияти деб белгилаш мумкин. Инновацион фаолиятнинг асосий характеристикаси инновацион ўзгаришларнинг интенсивлигидир.

Инновацион фаолиятни барқарорлаштириш, кичик, ўрта ёки интенсив ривожланишга қаратилган инновацион стратегиялар мавжуд. Бир хил мақсадлар ва ресурслар билан инновацион фаолиятнинг турли даражалари турли инновацион натижаларга олиб келади. Шундай қилиб, инновацион

фаолият инновацион салоҳиятни сафарбар қилиш қобилиятига асосланган кутубхонанинг инновацион фаолияти жадаллигининг мураккаб характеристикасидир. Инновацион фаолият кутубхонага ахборот бозорида ва унинг бозор механизмида рақобат устунликларини амалга ошириш имконини беради. Шу билан бирга, инновацион фаолиятнинг мазмуни нафақат муайян кутубхонадаги инновациялар кўламини баҳолаш, балки бошқа кутубхоналарга ўз тажрибаси асосида инновацион ривожланиш йўналишлари ва шакллари танлашда ёрдам бериш асосида инновацион стратегияларни шакллантиришдир. Инновацион фаолият ҳозирги босқичдаги кутубхоналар инновация жараёнларининг суштаси, уларнинг беқарор динамикаси, заиф ташаббускорлиги билан ажралиб туради.

Мамлакатимиз кутубхоналари инновацион фаолиятининг паст даражаси инновация фаолиятига таъсир этувчи салбий омиллар (тўсиқлар) таъсирининг устунлиги билан изоҳланади. Улар нималардан иборат:

- кутубхонанинг инновацион сиёсати;
- инновацион лойиҳаларни молиялаштириш даражаси;
- ҳодимларнинг инновацион салоҳияти;
- янги технологиялар ва амалиётдаги тажрибалар ҳақида маълумот йўқлиги (кутубхона соҳасида замон талаби асосида тадқиқотлар борми йўқми каби маълумотлар);
- бошқа корхоналар ва илмий ташкилотлар билан ҳамкорлик йўқлиги;
- малакали кадрларнинг етишмаслиги;
- инновацион инфратузилма ва технология бозорининг ривожланмаганлиги;
- ҳуқуқий базанинг номукамаллиги ва бошқалар.

Бу омиллар инновацион лойиҳаларни амалга оширишга тўсқинлик қилибгина қолмай, улар инновацион фаолиятни ривожлантиришни кечиктириш ва нафақат тўхтатишга қодир, балки инновацион жараёни вужудга келиш босқичида ҳам йўқ қилишга қодирдир. Албатта дунё олимларининг бу борадаги изланишлари натижасида инновацион фаолиятнинг мазмуни кутубхона фаолиятига нисбатан еттига асосий белгисини аниқлайди [2].

1. Кутубхонанинг инновацион ташаббуси эълон қилинган стратегиянинг ғояси, мақсадлари, экологик шароитлар, ресурс салоҳиятига мувофиқлигини;

2. Кутубхонанинг инновацион салоҳиятининг сафарбарлик даражаси кутубхона менежерларининг керакли миқдордаги ресурсларни жалб қилиш қобилиятини;

3. Жалб қилинган инвестициялар миқдори, яъни раҳбарият томонидан керакли ҳажм ва мақбул манбалар инвестицияларини жалб қилиш қобилияти;

4. Кутубхонанинг инновацион фаолиятини бошқаришда инновацион фаолиятни ривожлантиришга қаратилган вазиятга адекват тушунчалар ва илмий бошқарув усулларида фойдалана олиш қобилияти;

5. Кутубхона хусусиятига рақобат стратегияси вазиятига мос келиши, амалиётда муаммоли жараёнга менежерлар жавобининг етарлилигини белгилайди. Стратегик вазиятга уч турдаги хатти-ҳаракатлар ёки реакциялар тавсифланиши мумкин:

- * реактив хатти-ҳаракатлар-вазият етарли даражада ваколатли менежерлар томонидан муаммоли деб ҳисобланади ва фақат кутубхона ечимини ишлаб чиқади ва амалга оширади;

- * фаол хатти-ҳаракатлар-вазият тан олинади, профессионал ваколатли бошқарув томонидан стратегия ишлаб чиқилади ва амалга оширилади;

- * режалаштириш ва башоратли хатти-ҳаракатлар, унда бошқарув усули “заиф сигналлар” томонидан амалга оширилади.

6. Стратегик инновациялар ўзгаришининг тезлиги, инновацияларни яратиш ва рағбатлантириш бўйича ҳаракатлар жадаллиги, стратегик инновациялар ўзгаришлари билан ҳамбарчас боғлиқдир. Бу маҳсулотлар, технология ва технологик жиҳозлар, ҳодимлар, ташкилий тузилмалар, интенсивлик янгиланувчанлик ва бошқа кўрсаткичлар ҳақидаги билимлар мажмуи билан характерланади.

7. Амалга оширилаётган инновация фаолияти даражасининг атроф-муҳит ҳолатига мослиги даражаси асосида ривожлантириш лозим. Албатта у ташқи муҳит ҳолатига ва кутубхонанинг ҳолатига мос келиши керак. Фаолиятнинг асоссиз ўсиши ёки унинг камайиши хавф ҳолатларининг ошишига ва инновация фаолияти самарадорлигининг пасайишига олиб келади.

Кутубхоналар ташқи ва ички муҳитининг табиати ҳам алоҳида ўзига тегишли, ҳам ўхшаш зиддиятлар, таҳдид ва имкониятлар кўринишини белгилайди. Кутубхона инқироз ва муаммоли вазиятлардан олиб чиқишга қаратилган инновацион бошқарув таъсирлари ўзига хос доирасига эга. Инновацион фаолият ташкилот ички ҳолатининг кўрсаткичи бўлиб, унинг даражаси ташқи ва ички муҳит омиллари имкониятлардан мақсадли фойдаланиб назорат қилиниши мумкин. Бундай шароитда ҳар бир кутубхона учун ўз фаолиятини ривожлантиришга

йўналтирилган инқирозни бошқаришнинг инновацион йўллари ҳақида маълумот олиш аниқса долзарб бўлиб қолади.

Замонавий кутубхоналарнинг рақобатбардошлигини ошириш учун инновацион фаолиятни бошқариш аввало ҳар бир кутубхоналар фаолиятини стратегик бошқаришнинг асосий омилларидан бирига айланади. Бу ҳолда бошқарувнинг мақсади кутубхонанинг бозордаги ўрнини мустаҳкамлаш, унинг рақобатбардошлигини оширишдан иборат бўлади. Илмий-техник, ижтимоий ва иқтисодий ўзгаришлар динамизми (унда рақобат алоҳида ўрин тутати, ахборот бозорининг инновацион фаолияти ўсиши туфайли) кутубхоналарда инновациялар (маҳсулот, технологик, бошқарув) давомийлиги цикларининг қисқаришига олиб келади. Шу билан боғлиқ ҳолда кутубхоналарнинг фойдаланувчилар ахборот эҳтиёжлари мазмунининг ўзгаришига, уларнинг ахборот хизмати сифатига қўйиладиган талабларига, хизмат кўрсатиш шакл ва режимларига жавоб бериши ижобий томонга ўзгаради.

Инновацион фаолият жараёнида кутубхонада қидирув ишлари ва инновацион таклифлар ишлаб чиқиш, ижод ва илҳом, ҳаяжон ва тасаввур, янги фикр ва ғоялар рағбатлантирилади. Бу ерда, ҳар бир ҳодим доимо ўзи ишини такомиллаштириш ҳақида ўйлайди, муҳокама қилади, шу билан бирга ҳамкасблар, бизнес-жараёнлар ва маҳсулотлар сифати учун янги билим олишга жамоавий интилади. Натижада ушбу жараён уларнинг ижодкорлиги, қизиқувчанлиги, ғам-хўрлигини ривожлантиради ҳамда янги ғоя ва лойиҳаларни бошлаб беради.

Аксинча, инновация салоҳияти паст бўлган корхоналарда мунтазам монотон операциялар устунлик қилади ва бефарқлик, асабийлашиш, зиддият ва сурункали чарчоқ синдроми ҳодимлар учун характерли хусусиятларга айланади. Инновацион фаолиятнинг аҳамияти шундан иборатки, у кутубхонадаги инновацион фаолият табиатини баҳолаш учун ишлатилади, чунки кутубхонанинг инновацион фаолиятни амалга оширишдаги иштироки даражаси ёки унинг маълум муддатга мўлжалланган йўналишлар алоҳида таркибий қисмлари очиб берилади.

Инновацион фаолият доимо бирор натижага қаратилади, яъни битиргандан сўнг уни самарадорлик билан тавсифлаш мумкин. Самарадорлиkning моҳиятини очиб бериш, унинг мезонлари ва кўрсаткичларини аниқлаш учун “самарадорлик” ва “таъсир” тушунчаларининг мазмунини фарқлаш лозим. Таъсир деганда унинг моддий, пул, ижтимоий ифодасида эришилган натижа тушунилади ва

инновацияларни амалга оширишда, иқтисодий кўрсаткичлар қиймат жиҳатидан ҳисобга олинади. Инновацияларни амалга оширишда келиб чиқадиган барча натижалар ва харажатлар илмий-техник янгилик, соддалик, эстетика, инновацияларнинг ижтимоий фойдалилиги молиявий ҳисоб-китоб кўрсаткичлар, ресурс кўрсаткичлари ҳамда инновацияларнинг ишлаб чиқариш ва истеъмол ҳажмига таъсирини қандай харажатларга эришилганини аниқлаган ҳолда акс эттиради.

Бир хил самарага турли харажатлар билан турлича эришиш мумкин ва аксинча, бир хил харажатлар турли натижалар бериши мумкин. Шу муносабат билан натижаларни харажатлар билан таққослаш керак. Самарадорлик натижанинг харажатларга нисбатини ифодалайди ва бирор жараён, фаолият, лойиҳанинг нисбий самараси сифатида аниқланади. Самарадорлик ишлаб чиқариш нисбатининг ўзгариш йўналишини ижобий ёки салбийлигини кўрсатади. Самарадорлик ресурсларнинг нафақат айрим турлари учун яъни меҳнат, асосий воситалар, айланма маблағлар ва капитал қўйилмалардан фойдаланиш даражасини аниқлаш ва баҳолабгина қолмай, балки энг яхши имкониятларни иқтисодий асослайди, иқтисодий қарорлар ишлаб чиқариш учун муҳим ҳисобланади. Шу муносабат билан инновацион циклнинг барча босқичларида потенциал, кутилаётган ёки долзарб самарадорликни аниқлаш мумкин.

Фаолият самарадорлигини аниқлашда иқтисодий самарадорликка алоҳида эътибор берилади. Унинг таърифи асосий ресурслардан фойдаланиш даражасини тавсифловчи ва тахмин қилинадиган кўрсаткичларни ҳисоблашга асосланган кўрсаткичларига кўра берилади. Мисол учун, инновацияларнинг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш учун кўрсаткичлар тизими қўлланилади: интеграл эффект, рентабеллик индекси, рентабеллик даражаси ва тўлов муддати, ишнинг ўсиш суръатлари, капиталнинг ўсиши, амалга оширилган инновацияларнинг меҳнат интенсивлиги, капитал интенсивлиги ва самарадорлиги ва бошқалар.

Маълумки, кутубхона нотижорат муассаса. Тижорат ва нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолияти мақсадларидаги фарқ улар фаолиятининг самарадорлигини баҳолаш мезонларида намоён бўлади. Тадқиқотчилар кутубхона ва библиографик фаолиятнинг иқтисодий самарадорлигини харажатлар ва фаолият натижалари нисбатини акс эттирувчи кўрсаткичлар тизими бўйича баҳолашни

таклиф этадилар. Иқтисодий самарадорликни таҳлил қилишда асосий масала иқтисодий самарадорликнинг маълум кўрсаткичларига (коэффициентларига) мос келувчи мезонларни танлашдир. Кутубхоналарда иқтисодий таҳлил элементлари (режа ва ҳисобот кўрсаткичларини таққослаш, мавжуд ресурсларни уларнинг эҳтиёжларига таққослаш ва бошқалар) узоқ вақт давомида ишлатилган. Кутубхона самарадорлигини баҳолаш мураккаблигини библиографик фаолиятнинг бир неча омиллар билан боғлиқлигини кўришимиз мумкин.

Биринчидан, мураккаблик кутубхонанинг инновацион фаолияти натижаларининг аниқ эмаслиги билан боғлиқ.

Иккинчидан, инновацияларни амалга оширишнинг муваффақияти нафақат инновацияларнинг асосий ғоясининг ҳаётийлигига, балки кутубхонанинг инновацион салоҳиятига ҳам боғлиқ. Кутубхоналарнинг турли шароитларида турли даражадаги муваффақият билан бир хил ғояни амалга ошириш мумкин. Шунинг учун инновацияларни баҳолашда инновацияжараёнининг аниқ тарихий шартларидан, унинг ижтимоий, иқтисодий, технологик ва ташкилий хусусиятларидан келиб чиқиш лозим.

Учинчидан, инновацияларда миқдорий ёки сифат жиҳатидан қўлга киритиш қийин бўлган сифатли таъсирлар ва иқтисодий кўрсаткичлар мавжуд. Ахборот фаолияти мураккаб ҳодиса, шунинг учун унинг натижалари тўғрисидаги миқдорий маълумотлар кутубхона фаолиятининг алоҳида йўналишларидаги ҳақиқий самарадорлиги ва сифати ҳақида тасаввур бермайди. Шундай қилиб, самарадорликнинг асосий мезони инновацион фаолиятдан олинган натижа ҳисобланади.

Бироқ, бу мезон инновацион фаолиятнинг инновацион салоҳияти (ташкилий шарт-шароитлари)ни тавсифламайди, яъни унинг муайян кутубхонадаги тўсиқ ва зиддиятларини аниқлашга имкон бермайди. Шунинг учун инновацион фаолиятни таҳлил қилишда инновацион жараённинг ташкилий шарт-шароитларини баҳолаш мезонларини қўллаш мақсадга мувофиқдир. Инновацион фаолиятнинг кадрланиши ижтимоий инновациянинг самарадорлиги билан ўлчанади.

Биз ҳозир кутубхона кўрсаткичлари асосида баҳолаш мезонлари ва инновацион фаолият кўрсаткичлари самарадорлигини аниқлаш омилларини кўриб чиқамиз.

1. Инновация фаолиятининг самарадорлиги:

кутубхонага сўровлар сони, шу жумладан

масофадан хизмат кўрсатиш шакллари;

рад этилган сўровлар сони;

кутубхона томонидан ўтказиладиган тадбирлар сони ва давомати;

кутубхона томонидан фойдаланувчилар учун амалга ошириладиган янгиликлар (маҳсулот ва хизматлар) сони;

кутубхона янгиликларига бўлган талаб (уларни истеъмол қилиш даражаси).

2. Инновацион фаолиятни ташкил этишда кутубхонанинг инновацион салоҳияти кўрсаткичларнинг беш гуруҳини, яъни ташкилий, кадрлар, техник ва технологик, илмий-услубий ва мувофиқлаштиришни ўз ичига олади.

Ташкилий кўрсаткичлар: кутубхонанинг стратегик ривожланишига инновацион фаолиятни жалб этиш ва унинг мазмунининг шартлилигини тавсифлайди. Ушбу гуруҳ кўрсаткичлари қаторига қуйидагилар киради: кутубхона фаолият кўрсатаётган устувор йўналишлар сони; ушбу соҳалар амалга ошириладиган мақсадли дастурларнинг мавжудлиги; кутубхона ва унинг фаолиятини ривожлантиришни белгиловчи ягона узоқ муддатли режанинг мавжудлиги, ташкилий тузилма ёки кутубхонанинг инновацион мақсадларига мувофиқлиги.

Кадрлар: кутубхонанинг инновацион фаолияти нафақат фойдаланувчилар, балки кутубхона ходимлари фаолиятини ҳам такомиллаштиришга қаратилган. Ижтимоий самарадорликнинг фақат айрим таркибий қисмлари мустақил баҳолашга эга ва иқтисодий самарадорлик: кутубхона ходимларининг сони, касбий профессионал таркиби, автоматлаштирилган иш жойлари сони, кутубхона ходимлари учун меҳнат шароитлари ва меҳнат шароитларини яхшилаш, иш вақтини тежаш, меҳнат унумдорлиги каби ҳисобларда акс этади:

Техник ва технологик таъминоти: ушбу кўрсаткичлар гуруҳи инновацион ғоянинг мослигини, замонавий техник ва технологик талабларни, амалиётда инновацияларни ривожлантириш истиқболларини баҳолайди. Унда компьютер техникаси, периферия қурилмалари (принтерлар, сканерлар, компьютерлар) сони; интернетга киришнинг мавжудлиги, ўз веб-сайтнингизнинг мавжудлиги.

Илмий-услубий таъминоти: инновацион тажрибани аниқлаш учун кутубхона фаолиятининг мавжудлиги, лойиҳа фаолиятининг мавжудлиги, тадқиқот фаолиятининг мавжудлиги; кутубхонанинг профессионал танловларда иштироки.

Кутубхона амалиётининг инновацион

йўналишларида мувофиқлаштириш алоқалари (ижтимоий шериклик соҳалари) мавжудлиги: кутубхонанинг координацион алоқаларининг мавжудлиги, ёшларга тематик хизмат кўрсатиш дастурларини, ижтимоий шериклик йўналишлари бўйича қўшма мақсадли дастурларни амалга ошириш вилоят ва Ўзбекистондаги бошқа кутубхоналарнинг инновацион фаолиятига жалб этилиши, маълумотнома, библиографик хизматлар ва корпоратив каталоглаштиришда иштирок этиш ва бошқалар [3].

Шундай қилиб, кутубхонанинг инновацион фаолиятини амалга ошириш самарадорлиги ўзаро боғлиқ кўрсаткичлар тизими билан тавсифланади. Инновацияларни амалга оширишдан олинadиган таъсир ҳажми бевосита маҳсулотда (маҳсулот сифатини яхшилаш ва маҳсулот оралиқларини ўсиши); технологик (ўсиш меҳнат унумдорлиги ва унинг шарт-шароитларини яхшилаш); функционал (бошқарув самарадорлигини ошириш); ижтимоий (кутубхона ходимлари фаолияти сифатини ошириш) қийматларда намоён бўлади. Бинобарин, инновацияларнинг қиймати бевосита улардан кутиладиган (башорат қилинган) натижанинг фойдалилиги билан белгиланади, бу эса жалб қилинган ресурсларнинг у ёки бу тури чекланганлиги муаммосини бартараф этиш имконини беради.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, кутубхонанинг инновацион фаолияти ахборот жамиятининг қулай шароитида кутубхонанинг ижтимоий институт сифатида ривожланиши билан боғлиқ. Кутубхона амалиётининг ҳақиқий ҳолати билан исталган йўл ўртасида бўшлиқ мавжуд бўлиб, уни фаол инновацион фаолият билан тўлдириш зарурати туғилиши табиий. Кутубхоналарнинг инновацион фаолияти бозор рақобатининг йўналишлари ва характери билан белгиланиши лозим. Кутубхона раҳбарлари томонидан янгиликка тўғри эътибор

беришлари, тинимсиз ижодий ишлашлари, кутубхоналарнинг истиқболлари тўғрисида дунё миқёсидаги янгиликлардан, ўзгаришлардан хабардор бўлиши керак. Инновациялар бошқарув объекти бўлиши керак. Кутубхоналарнинг инновацион фаолиятига таъсир этиш методлари ва усуллари уйғунлиги бошқарувнинг ўзига хос тури - инновацион менежментни ташкил этади. Инновацион менежмент усулларида фойдаланиш кутубхонанинг ташқи ва ички муҳитининг ноқулай омиллари ва тўсиқлари билан чегараланади. Ушбу таълим кутубхона инновацион фаолиятини бошқаришнинг энг самарали усуллари ҳисобланади, лекин ҳуқуқий тартибга солиш кутубхона саноати ва маданият соҳаси минтақаларининг инновацион сиёсати давлат билан боғлиқ кутубхона ресурси билан таъминлаш, инновацион жараёнлар инфратузилмасини қўллаб-қувватлаш жараёнлари каби бир қатор муаммолар мавжуд.

Бу муаммолар нафақат назарий даражада, балки амалиётда ҳам ўз тушунчаларини кутмоқда. Айни пайтда, юқори даражадаги мураккаб, интеллектуал ғояларни, кутубхона раҳбарлари ва кутубхона мутахассисларини қўллашга қаратилган ҳаракатлар унинг устувор қисми инновацион фаолият ҳисобланади. Инновацион фаолият эса, янги ишланмаларни ташкил этиш, шунингдек, ишлаб чиқариш соҳасида уларнинг ўтказилиши ва амалга оширилишини таъминлаш бўйича фаолиятдир. [4]

Дарҳақиқат, Президентимиз таъкидлаганидек: “Инновация – бу келажак дегани. Биз буюк келажакимизни барпо этишни... айнан инновацион ғоялар асосида бошлашимиз керак. Инновацион ривожланиш ва рақамли иқтисодиёт йўлига ўтишимиз бежиз эмас. Чунки замон шиддат билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда ким ютади? Янги фикр, янги ғояга, инновацияга таянган давлат ютади” [5].

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Arabov, N. Kadrlarni innovatsion boshqarish [Elektron resurs] / N. Arabov, E. Nexoda, D. Nasimov va boshq. – Кириш тартиби: <https://www.samdu.uz/cy/news/32240>
2. Инновацион фаолият тўғрисида : Ўзбекистон Республикаси 2020 йил 24 июль, ЎРҚ-630-сон Қонуни // Халқ сўзи. – 2020. – 25 июль
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Тошкент, 2018. – Б. 19-20.
4. Матвеева, И. Ю. Библиотечная инноватика: учеб. пособие / И. Ю. Матвеева ; Челяб. гос. акад. культуры и искусств. – Челябинск, 2010. – 127 с.
5. Фатхутдинов, Р. А. Инновационный менеджмент : учебник / Р. А. Фатхутдинов. – 5-е изд. – Москва : Питер, 2005. – 448 с. – (Учебник для вузов).

КИТОБХОН ОНАЛАР – БАШАРИЯТ ТАРБИЯЧИЛАРИДИР!

Каримова Ҳ. Қ,
Тошкент шаҳар «Bilim» ахборот-кутубхона
маркази директори

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон Республикасида хотин-қизларнинг ижтимоий фаоллигини оширишга қаратилган ва олиб борилаётган ислохотлар ҳамда уларнинг раҳбарлик лавозимларидаги фаолияти тўғрисида фикр юритилган. Шунингдек, азалдан юксак маънавиятни, китобга бўлган меҳр-мухаббатни бувижонлар, онажонларимиз энг биринчи тарғиботчи бўлганликлари, айтиш кундаги муаммолар ва уларнинг ечимига оид масалалар ўз аксини топган.

Таянч сўзлар: хотин-қизлар, oilаларни мустаҳкамлаш, маърифатли оналар, фарзанд тарбияси, ота-онанинг масъулияти, китобхонликни ошириш, китобхон оналар куни.

“Бир ҳақиқат аёнки, ҳар қандай халқнинг маънавий даражасини аввало, шу юрт аёлларининг маънавий савияси белгилайди”.

Шавкат Мирзиёев

Дарҳақиқат, ҳар бир давлатнинг, жамиятнинг турли жабҳаларда сифат даражасини белгиловчи кўрсаткичлардан бири ҳисобланган интеллектуал авлод сафининг кенгайишида ёшларнинг китобга бўлган меҳри етакчи омил ҳисобланади. Лекин, бугунги юксак ривожланган замонавий ахборот-коммуникация технологиялари асрида бутун дунё бўйлаб нафақат ёшлар, балки кўпчилик катта ёшли инсонлар, айтишса оналаримиз, хотин-қизларимизни китоб ўқишга, мутолаага бўлган иштиёқини янада кучайтиришимиз айтиш куннинг долзарб вазифасига айланди.

Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев Халқаро хотин-қизлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқида: «Оилада бир нафар қиз ўқиб, олий маълумотга, замонавий касб-хунарга эга бўлса, хонадондаги муҳит бутунлай ўзгаради», - деб таъкидлаганида ҳам чуқур мазмун ва маъно ётибди.

Мустақил юртимизда хотин-қизларнинг сифатли таълим ва тарбия олишига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Мутафаккир жадид бобомиз Абдурауф Фитрат таъбири билан айтганда, “Оналар - бутун башариятнинг тарбиячиларидир”. Дарҳақиқат, оилада бир нафар қиз ўқиб, олий маълумотга, замонавий касб-хунарга эга бўлса, хонадондаги муҳит бутунлай ўзгариши табиийдир. Шу мақсадда давлат раҳбари бошчилигида хотин-қизлар таълимини қўллаб-қувватлаш бўйича муҳим дастурни қабул қилиниши ҳам барчамизни қувонтирди.

Тарихий манбалардан бизга маълумки, Соҳибқирон Амир Темур Сарой Мулк хонимни ўз никоҳига киритгач, «қўрагон» унвонига мушарраф бўлади. Қўрагон ибораси мўғулча сўз бўлиб, «куёв» деган маънони ифодалайди. Зеро, Сарой Мулк хоним мўғул хонларидан бирининг қизи бўлгани туфайли соҳибқирон Амир Темур мўғул хонининг куёви, яъни «Амир Темур Қўрагон» номини олган эди.

Соҳибқирон Амир Темур хон авлодига мансуб малика Сарой Мулк хоним ҳарамдаги барча маликалардан улугроғи ҳисобланиб, «катта хоним» ёхуд «Бибиҳоним» деган унвонга ноил бўлади. Албатта, бундай эъзозга мушарраф бўлиш учун ақл-заковат, дид-фаросат, фикрлаш доирасининг улканлиги бош омил бўлган. Зотан, тарихий манбаларнинг гувоҳлик беришича, Сарой Мулк хоним замонасининг юксак идрокли, фаросатли, тадбиркор ва ақл-заковат соҳибаси, хусн-латофат бобида ҳам беназир эди. Сарой Мулк хоним инсонпарвар, ватанни севгувчи, мамлакатнинг сиёсий-ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳаётидан яхшигина хабардор бўлган, салтанат ишларида доно маслаҳатлари билан қатнашиб турган аёл эди. Айниқса, илм-маърифатга алоҳида эътибор ила қарар, толиби илмларга ҳомийлик қиларди.

Соҳибқирон Амир Темурнинг ҳарбий юришларида Сарой Мулк хоним кўпинча бирга юрган. Тарихий манбаларнинг яқдиллик билан берган маълумотларига кўра, ўта зийрак, тадбиркор Сарой Мулкхоним салтанатни бошқаришда вужудга келган айрим муаммоларни ҳал қилишда ўзининг оқилона маслаҳатлари билан фаол қатнашган. Амир Темур Сарой Мулк хонимга ошкора бўйсунмаса-да, бироқ унинг оқилона маслаҳатларига ўзида қандайдир эҳтиёж сезиб турган. Нақл қилишларича, Амир Темур Эронга қарши юриш бошлаганда, Исфакхоннинг қамали кўпга чўзилиб, қўшинни озуқа билан таъминлашга маблағ етишмай қолади. Ниҳоят, Амир Темур Самарқандга чопар йўллаб, Сарой Мулк хонимга мактуб жўнатади. Мактуб қисқа бўлиб, «Қўшиннинг захираси тугади, хазинадан зар юборинг», дейилганди. Сарой Мулк хоним мактуб мазмунидан огоҳ бўлгач, мактубнинг орқа томонига «Улуғ амир, зарингиз тугаган бўлса, сиёсатингиз ҳам тугадиму?» - деб ёзади ва уни чопарга тутқазади.

Амир Темур мактубни олгач, Сарой Мулк хонимнинг кинояли замзамасини ўйлаб-ўйлаб, ниҳоят бир қарорга келади: лашкаргоҳда сўйиб ейилган кўй, қорамол, от ва туя суякларини ўша куниеқ йиғдириб, турли ҳажмларда қирқтириб,

катта ҳажмдагисига катта қиймат, кичигига кичик қиймат белгилаб, унга пўлат муҳрни қиздириб тамға бостиради ҳамда муваққат пул ўрнида муомалага киритишга фармон беради. Натижада, қўшни шаҳар ва қишлоқларда суяк пулга қўшин учун озиқ-овқат сотиб олинади. Тез кунда Исфакхон шаҳари таслим бўлгач, суяк пуллар зар билан алмаштирилади. Қиссадан хисса шуки, хотин-қизлар заковати ҳар жабҳада керак.

Оилаларни мустаҳкамлаш, фарзанд тарбиясида ота-онанинг масъулиятини ошириш ҳам бугунги кундаги долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Президентимиз бу борада обрў-эътиборли, билимли хотин-қизлардан иборат «Оқила аёллар» ҳаракатини ташкил қилиш таклифини билдирди. – Бу ҳаракат «маҳалланинг виждони»га айланиши керак. Чунки маърифатли жамиятни маърифатли оналарсиз қуриб бўлмайди, – дея таъкидлади Шавкат Мирзиёев.

Бугун жамиятимизда китобхонликни ривожлантириш, мутолаа маданиятини такомиллаштириш борасида ҳар доимги даврдан бир неча баробар кўп миқдорда самарали ишлар амалга оширилмоқда, ташвиқот-тарғиботлар олиб борилмоқда. Шундай бўлса ҳам, оилавий муҳитда китобхонлик маданияти такомили қониқарли даражада деб бўлмайди. Китобсевар оилалар билан бир қаторда, уларнинг акси бўлган оилавий муҳитни ҳам учратишимиз ачинарли.

Шу боис ҳам, кейинги вақтларда Ўзбекистонда аҳолининг барча қатламлари, хусусан, ёшларни китоб мутолаасига қизиқтириш, шу орқали уларни мустақил фикрлашга ўргатиш, дунёқарашини шакллантириш, жаҳон илм-фани ва маданияти ютуқларидан баҳраманд этиш муаммосини ҳал этишга устувор аҳамият қаратилмоқда.

Маълумки, мамлакатимизда “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида” Президент фармони қабул қилинди. Ўтган қисқа даврда ушбу фармон доирасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1 та фармони, 2 та қарори, ҳукуматимизнинг 6 та қарори ва 4 та фармойиши қабул қилинди.

Ана шу ҳужжатлар асосида илгари имкониятлари чекланиб, фаолияти сусайиб қолган Хотин-қизлар қўмитаси ва унинг ҳудудий бўлимлари бутунлай янги асосда ташкил этилди. Уларга қўшимча ваколат ва

имкониятлар берилиб, самарали фаолият юритиши учун зарур шароитлар яратилди. Ҳозирги кунда ушбу тизимда катта билим ва ҳаётий тажрибага эга бўлган 10 мингдан ортиқ опа-сингилларимиз хизмат қилаётганлиги ушбу йўналишда учраётган муаммоларга ечим топишда жуда қўл келмоқда.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, Хотин-қизлар қўмитасининг ҳудудий бўлимлари қошида “Ҳуқуқшунос аёллар”, “Илм-фан ва аёл”, “Ижодкор аёллар”, “Ташаббускор аёллар”, “Аёл ва саломатлик”, “Фахрий аёллар” жамоатчиликлари уюшмалари ташкил этилиши, “Йил аёли”, “Ибратли оила” танловларининг ўтказилиши, энг асосийси, амалга оширилган ана шундай муҳим чора-тадбирлар бугун ўз самарасини бермоқда. Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси ва юртимиздаги сиёсий партиялар ўртасидаги ҳамкорлик кучайтирилиб, 3 мингга яқин етакчи хотин-қизлардан иборат кадрлар захираси шакллантирилгани эътиборга лойиқдир. Айни вақтда ижтимоий фаол аёлларни раҳбарлик лавозимларига тайёрлаб бориш, уларни ўқитиш, малакасини ошириш тизими яратилаётганлиги мамлакатимизда хотин-қизлар ҳаракати катта салоҳият ва истиқболга эга эканини кўрсатади. Демак бу ҳаракатларнинг барчасининг замирида, хотин-қизларнинг ижтимоий фаоллигини оширишда китобхонлик, мутолаа маданиятини ошириш жараёни долзарблигича қолмоқда.

Ўз навбатида, Ўзбекистонда китобхонлик маданиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлашни янги босқичга олиб чиқиш, инфратузилма ва ўқув тизими, китобхонлик билан боғлиқ муаммоларга самарали ечимлар ишлаб чиқиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 14.12.2020 йилдаги № 781-сон қарорига асосан “2020-2025 йилларга мўлжалланган китобхонлик маданиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш миллий дастури” қабул қилиниб, уни амалга ошириш бўйича “Йўл харитаси” тасдиқланганини ҳам айтиб ўтиш лозим.

Ушбу дастурга асосан Ўзбекистонда 2021 йилдан бошлаб ҳар йили апрель ойининг биринчи ҳафтаси Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳрида Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан бир қатор манфаатдор ташкилотлар ҳамкорлигида

“Китобсевар миллат” шиори остида “Китобхонлик ҳафталиги” юқори савияда ўтказилиши янада китобсеварлар сонининг ортишига, мутолаа маданиятининг ошишига олиб келмоқда.

Шу ўринда, китобхонликни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантиришга давлатимиз томонидан юксак эътиборни, яъни “Ёш китобхон”, “Энг яхши китобхон оила” республика кўрик-танловларининг ҳар йилги ғолибларига бош соврин сифатида енгил автомобиль совға қилиб келинаётганлиги фахрли, ифтихорли ва эътирофлидир.

Мамлакатимизда, айниқса, сўнгги йилларда ушбу йўналишда салмоқли ислохотлар амалга оширилиб, хотин-қизларнинг ижтимоий ва сиёсий ҳаётдаги ролини кучайтиришга алоҳида аҳамият берилмоқда. Натижада бугунги кунда аёллар жамиятимиз ҳаётининг барча соҳаларида тобора етакчи ўринларни эгаллаб, таълим, маданият ва илм-фан ривожига салмоқли ҳисса қўшмоқда.

Агар 2017 йилда хотин-қизларнинг бошқарув соҳасидаги улуши 27 фоиз бўлган бўлса, бугунги кунда 33 фоизга, сиёсий партиялар сафида 40 фоиздан - 47 фоизга, тадбиркорликда 21 фоиздан - 37 фоизга етди. 2 минг нафарга яқин аёллар давлат ва жамоат ташкилотларида раҳбарлик лавозимларида хизмат қилмоқда. Хусусан, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатларининг 33 фоизи, Сенат аъзолари ҳамда маҳаллий Кенгашлар депутатларининг 25 фоизи хотин-қизларни ташкил этмоқда.

Агар бундан 6 йил аввал олийгоҳларда 110 минг нафар хотин-қиз таҳсил олган бўлса, ҳозирги вақтда бу рақам қарийб 5 баробар кўпайиб, 500 минг нафарни ташкил этмоқда. Шу тариқа бугунги кунда олий таълим олаётган талабалар орасида қизларнинг улуши 50 фоизга етгани тарихда мисли кўрилмаган натижа дейишимиз мумкин.

Янги тартибга мувофиқ, магистратурада ўқиётган 10 мингдан ортиқ талаба қизлар учун 68 млрд сўмдан зиёд контракт пуллари давлат томонидан тўлаб берилган бўлса, 65 мингдан кўпроқ талаба хотин-қизларга 727 млрд сўмга яқин фоизсиз таълим кредити ажратилгани уларнинг ижтимоий фаоллигини оширишга қаратилганидан далолатдир. Ёки бўлмаса эҳтиёжманд оилаларда яшаётган қарийб 2 минг нафар қизлар, шунингдек, мутахассислиги бўйича беш йиллик меҳнат стажига эга бўлган 500 нафардан ортиқ хотин-қизлар

олийгоҳларга алоҳида квота асосида ўқишга қабул қилинганлиги албатта, “Олийгоҳларда таҳсил олаётган хотин-қизларимиз орасидан илм-фан, сиёсат ва жамоат арбоблари, машҳур маданият ва санъат, спорт намояндалари етишиб...” чиқишига мустаҳкам замин яратади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясининг “Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисидаги фармонида асосан 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномасида белгиланган вазифаларга мувофиқ аҳолининг ҳаёт даражасини янада юксалтириш, таълим сифатини илғор халқаро стандартларга мувофиқлаштириш, барқарор иқтисодий ўсишга эришиш ҳамда камбағалликни қисқартириш борасидаги ислохотларимизни янги босқичга олиб чиқишга қаратилган 100 та мақсад кўзда тутилган.

Ушбу муҳим ҳужжатнинг 72-мақсади: Аҳолига ахборот-кутубхона хизмати кўрсатиш, китобхонликни кенг оммалаштириш ҳамда «Китобсевар миллат» умуммиллий ғоясини рўёбга чиқариш ўз аксини топган:

ҳудудларда китобхонликни тарғиб қилишнинг таъсирчан ва самарали усуллари жорий қилиш. Китобхонлик тадбирларини ўтказиш бўйича чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқиш;

ҳудудларда ушбу йўналишда қулай шарт-шароитлар ва инфратузилма яратиш; китобхонлик тадбирларини таниқли ижодкорлар, зиёлилар иштирокида адабиёт ва китобхонлик байрами сифатида юқори савияда ташкил қилиш;

«Китобсевар миллат» ойликлари доирасида маърифий тадбирлар, китоб савдо-ярмаркалари, китоб фестиваллари ва «Китоб карвони» акцияларини уюштиришга асосланганлиги билан янада муҳим аҳамият касб этади.

Айниқса, 69-мақсад:

Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш;

жамиятда хотин-қизларга тазйиқ ва зўравонликка нисбатан муросасизлик муҳитини яратиш, хотин-қизларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш;

гендер тенгликни таъминлаш сиёсатини

давом эттириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларни қўллаб-қувватлашга доир ислохотларни амалга ошириш;

хотин-қизларнинг таълим ва касбий кўникмалар олишлари, муносиб иш топишларига ҳар томонлама қўмаклашиш, тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш, иқтидорли ёш хотин-қизларни аниқлаш ва уларнинг қобилиятларини тўғри йўналтириш каби бир қатор муҳим вазифалар белгиланган.

Шунингдек, Аҳолига ахборот-кутубхона хизмати кўрсатишни янада ривожлантириш, китобхонликни кенг оммалаштириш ҳамда соҳада ягона бошқарув тизимини жорий этиш масаласи ҳам алоҳида таъкидланган.

Юртбошимиз томонидан илгари сурилган мақсадларнинг ижроси сифатида бўлиб ўтаётган, анъанага айланиб улгурган, ўта долзарб ва ўз навбатида нуфузли маънавий тадбирга эътиборингизни тортмоқчиман.

2022 йил 17 октябрь куни Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасида Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитаси билан ҳамкорликда «Қадринг баланд бўлсин она тилим» шиори остида «Мутолаа оламидаги китобхон миллат» мавзусида маънавий-маърифий тадбир ташкил этилди. Онлайн ва оффлайн шаклда ташкил этилган тадбирда Бош вазир ўринбосари, Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитаси раҳбари Зулайхо Маҳкамова, «Оқида аёллар» ҳаракати фаол аёллари, олима, ёзувчи, шоира, Тошкент шаҳар маҳаллалари фаол аёллари, 100 нафардан ортиқ кутубхона ходимлари иштирок этдилар.

Қўмита раиси Зулайхо Маҳкамова, бугунги кунда юртимизда хотин-қизларнинг давлат ва жамиятдаги роли ва ўрнини ошириш, оилалардаги оналар маънавияти, маданияти ва билимларини ошириш орқали келажак авлодларимизни комил инсон қилиб тарбиялашга эришиш, бунда китоб ва мутолаанинг ўрни ва аҳамияти муҳим эканлигини сингдириш, бу борадаги ишларни ташкил этишда Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси билан ўзаро ҳамкорлик қилиш, хусусан, мутолаа тарғиботини самарали ташкил этиш учун энг яхши адабиётлардан иборат кўчма кутубхоналар ташкил этиш, бундай кутубхоналарни республикаимизнинг энг чекка туман ва қишлоқларигача етиб боришини таъминлаш учун тизимли ишлар олиб борилиши зарурлигини таъкидлаш билан

бирга ҳар ойнинг 17 - санаси “Китобхон оналар куни” деб эълон қилинди.

Дарҳақиқат, китоб - инсон умр йўлларини ёритувчи сўнмас нур, инсон ҳаётига мазмун бахш этувчи саодат манбаи, ҳар қандай вазиятда ҳам ҳамроҳ бўлгувчи содиқ дўст. Инсоннинг руҳий-маънавий камолотини таъминлашда китобчалик кучли қудратга эга ҳеч қандай тенг келадиган восита йўқдир. Шу боисдан, азал-азалдан маърифат пешволари, аҳли донишлар бутун инсониятни китоб ўқишга, ундан илму одоб сирларини ўрганишга чорлаб келишган. Тарбиянинг барча мезон ва унсурлари, аввало, оилада шакллантирилганидек, китобхонлик маданиятини тарбиялашда ҳам оиланинг ўрни ниҳоятда каттадир. Доно халқимизнинг “Қуш уясида кўрганини қилади”, деган нақадар мазмунли нақлига таянсақ, бу моҳият янада муҳим, янада долзарб босқичга кўтарилганини англаймиз.

Шахснинг юксак маънавиятли, кенг дунёқарашли инсон сифатида камолга етишида, бир сўз билан айтганда ҳар томонлама такомилга етишида оилавий муҳит, оилавий қадриятлар асосий восита ролини ўтайди.

Зеро, жадид бобомиз Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг мана бу “Тараққий этган миллатларни оналари ўқитур экан, биз аввал оналаримизни ўқитуб, уларга тил ўргатмоғимиз керак, чунки бизнинг илм ва тилсизлигимиз улардандур” – деган пурмаъно ҳикматлари ҳар бир ўқиган инсоннинг ҳаёлига халқимизнинг: “Отаси ўқиганнинг бири ўқийди, онаси ўқиганнинг бари ўқийди”, деган қанотли сўзлари келиши табиийдир.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, фарзанд тарбиясида оналарнинг битмас туганмас хиссаси борлиги, бош ролни асосан оналар ўйнаши исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатдир. Чунки китобга бўлган меҳр-муҳаббат биринчи оиладан, ота-онадан бошланади. Болани маънавиятли, китобхон қилиб тарбиялаш ҳам биринчи галда оналарнинг зиммасидаги вазифалар сирасига киради. Улуғ шоирларимиз, алломаларимиз ва ҳар биримиз болаликларимизни эсга олганимизда ўз-ўзидан бежиз эмас бувиларимиз, оналаримиз айтиб берган эртақлар, ривоятлар, ўқиб берган китобларни кўнгилларимиз офтоб мисол ёришиб, тўлқинланиб, хаяжонланиб тилга оламиз.

Шу ўринда барча китобхонлар қалбидан жой олган атоқли шоир Ҳамид Олимжоннинг қуйидаги қуйма сатрларини ёдингизга солмоқчиман:

“Болалик кунларимда,
Уйқусиз тунларимда,
Кўп эртақ эшитгандим,
Сўйлаб берарди бувим”...

Дарҳақиқат, оналаримиз, бувиларимиз, момоларимиз бугунги давр тили билан айтсак, беғубор болалигимизнинг чинакам маънавият тарғиботчиси, ҳар бир оиланинг намунали китобхони бўлган экан. Бир-биридан қизиқ эртақлар, шеър ҳикоялар, халқ ҳикматларини, оиладаги муқаддас тушунчаларни, урф-одатларни, каттага ҳурмат, кичикка иззат, “Меҳнат, меҳнатнинг таги роҳат” каби қадриятларни қулоғимизга қуйишган.

Юртбошимиз таъкидлаганидек: “Айниқса, китобхонлик, адабиёт, санъат ва спортга меҳр ёшларимиз ҳаётининг ажралмас қисмига айланиши лозим. Хабарингиз бор, кейинги пайтда жамиятимиз ҳаётида маънавий-маърифий ишларни кучайтириш бўйича янги қарор ва дастурлар қабул қилдик. Уларни тўлиқ амалга оширишда биз биринчи навбатда сиз, ҳурматли хотин-қизларимизнинг фаоллигингиз, юксак интеллектуал салоҳиятингиз, билим ва тажрибангизга таянамиз”.

Кўпгина оилалар, ота-оналар на ўзлари китоб ўқишга қизиқишади, на фарзандларини бу борада тўғри йўналтиришади. Шунингдек, оилавий китобхонликда китоб танлови маданиятига ҳамма ҳам етарлича аҳамият қаратилавермайди. Бадиий асар танлашда фарзандининг ёш ва физиологик хусусиятлари, руҳий-маънавий дунёси, қизиқиш ва интилишлар кўламини назарда тутмас экан, ҳар қандай китобсевар ота-она бу борада ижобий ютуқларга эриша олмайди.

Демак, кўриниб турибдики, китоб ўқиш, мутолаа маданиятининг ҳам ўзига хос меъёр ва талаблари мавжуд. Шуларни эътиборга олган ҳолда, оилавий китобхонлик маданиятига эга бўлиш учун онахонларимизга, ёш оналаримизга ва қизларимизга қуйидаги тавсияларга риоя қилишлари муҳим аҳамият касб этади:

- китоб мутолаасида ҳамиша фарзандларга ўрнак бўлиш;

- китоб танлаш маданиятига эга бўлиш;

- муайян вақтларда оила даврасида навбатма-навбат китоб ўқиб беришни йўлга қўйиш;

- хотирани кучайтириш аҳамиятига эга бўлгани боисдан фарзандларнинг шеър ёдлашига алоҳида аҳамият қаратиш, бир ойда камида 2 та шеър ёдлатишга эришиш;

- ҳар бир фарзанднинг ёш ва характер

хусусиятини, руҳий-маънавий дунёсини назарда тутган ҳолда совға учун китоблар тақдим қилиш;

- кичик ёшдаги болаларга кўпроқ ранг-баранг суратларга йўғрилган, катта-катта ҳарфларда ёзилган, унинг беғубор ҳаёлотли сарҳадларини акс эттира олган асарларни танлаш;

- ўрта ёшли китобхон фарзанд учун эса унга тенгдош қаҳрамонлар тақдири акс этган, ҳаётӣй, ҳаёлий-фантастик воқеалар тасвирланган, кўнгил кечинмалари жонлантирилган асарларни тавсия қилиш;

- катта ёшдаги мустақил, оила қурган фарзандлар билан ҳам тез-тез китоб мутолааси хусусида суҳбат ўтказиб, зарурий тавсиялар бериб туриш, бу жараён оилавий китобхонлик анъанасини муқаддас қадрият сифатида давом эттиришга ва мунтазам равишда анъанага айланишига замин яратади;

- ҳар бир китоб мутолааси учун ҳар кунлик ва ҳафталик миқдорларни белгилаш ва мунтазам назорат қилиб, ўқилган асарлар асосида суҳбат уюштириб бориш;

- ўқилган асар мазмун-моҳияти, қаҳрамонлар характер-хусусияти, ижодкор ёндашуви, олинган таассуротлар бўйича оилада “Биз биргаликда ўқиймиз”, “Оилавий китобхонмиз” шиори остида давра суҳбати ташкил қилиб бориш;

- ўз вақтида ва талаб даражасида мутолаа қилган китобхон фарзандни алоҳида рағбатлантириш;

- бадиий адабиёт ўқишга етарлича қизиқиш билдирмаётган, топшириқларни ўз вақтида бажара олмаётган фарзанд билан алоҳида шуғулланиш, унда китобхонлик кўникмаларини ривожлантиришга эришиш;

- мамлакатимизнинг моддий-маънавий тараққиёти учун муносиб ҳисса қўшадиган юксак маънавиятли, интеллектуал салоҳиятли оила сифатида қадр топишига эришиш.

Хулоса ўрнида айтганда, Ўзбекистон аҳолисининг, аёлларимизнинг, айниқса, ёшларнинг китобхонлик маданиятини шакллантириш, мутолаа маданияти даражасини юксалтириш, халқни китобга ошно этиш мақсадида тизимли равишда ташкилий-ҳуқуқий саъй-ҳаракатлар изчил амалга ошириб келинмоқда. Юқоридаги мулоҳазалардан кўринадики, маънавий баркамол китобхон авлод тарбиясида оила муҳим ва мустаҳам пойдевордир. Шу боис жамиятда китобхонликни ривожлантириш, мутолаа маданиятини такомиллаштириш борасидаги ҳар қандай фаолиятда оила билан, оналар-хотин-қизлар билан ҳамоҳанг, ҳамфикр иш юритиш кўзланган мақсадларга эришишга муносиб замин яратади. Ишонаманки, албатта бу йўлда барчамиз ўзаро тажриба алмашиб, ҳамкорлик, маслақдошлик билан ҳамжиҳатликдаги ишлар барча жабҳаларда фаол хотин-қизлар сафини янада кенгайтириш борасидаги фаолиятимиз самарадорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи (ngo.uz). 09.03.2020 йил.
2. Турғун Файзиевнинг “Темурий маликалар”, А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2013 йил, 6.8.
3. Хотин-қизлар учун улкан имкониятлар белгиланди - Халқ сўзи (xs.uz) 01.03.2022 йил.
4. «Оилада бир нафар қиз ўқиб, олий маълумотга эга бўлса, хонадондаги муҳит бутунлай ўзгаради» - Президент - Ўзбекистон янгиликлари – Газета.uz (gazeta.uz). 07.03.2023 йил.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг № 781-сон қарори, 14.12.2020 йил.
6. «Оилада бир нафар қиз ўқиб, олий маълумотга эга бўлса, хонадондаги муҳит бутунлай ўзгаради» - Президент - Ўзбекистон янгиликлари – Газета.uz (gazeta.uz). 07.03.2023 йил.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, 14.12.2020 йилдаги 781-сон.
8. «Оилада бир нафар қиз ўқиб, олий маълумотга эга бўлса, хонадондаги муҳит бутунлай ўзгаради» - Президент - Ўзбекистон янгиликлари – Газета.uz (gazeta.uz).
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 28.02.2023 йилдаги ПФ-27-сон
9. <https://president.uz/uz/pages/view/strategy>.
10. Маҳмудхўжа Бехбудий. Тил масаласи (1915) - www.ziyouz.uz

ТАРИХИЙ ШАХСЛАР ВА УЛАРНИНГ ИЛМ-ФАН, КИТОБ МУТОЛААСИ ҲАҚИДАГИ ФИКРЛАРИ

Барчиной Ходжаева,
Тошкент шаҳар Учтепа тумани
Ахборот-кутубхона маркази директори

Аннотация. Мақолада Марказий Осиёда яшаб ижод қилган тарихий шахслар – мутафаккирлар, олимлар, шоиру адибларнинг илм-фан, китоб, маърифат ҳақида фикрлари ўрганилди. Уларнинг ижтимоий фалсафий аҳамияти очиб берилди.

Таянч сўзлар: тарих, аллома, илм, билим олиш, китоб, мутолаа, донолик, маданий ҳаёт, маърифий мерос, маърифат.

Буюктарихий шахсларнинг ижтимоий-маданий ҳаётда қолдирган излари, меъроси уларнинг аввало гуманистик моҳиятга эга фан ва китоб, маърифат ҳақидаги қарашлари ўз ифодасини топади. Қуръони каримдаги “Ўқи, ўқи ва ўқи” деган даъватда ана шу гуманистик моҳият мужассамдир. Шу билан бирга, китоб мутолаасининг, буюк тарихий шахсларнинг илм-фан ва маърифат ҳақидаги фикрларнинг аҳамияти генезиси узоқ ўтмишга, қадимги биткиларга бориб тақалашини таъкидлаш жоиз. Қадимги ҳинд халқининг “Маҳабхорат” ва “Рамаяна”, қадимги шарқнинг “Геомифологик” эпоси, Лао Цзи ва Конфуцийнинг ҳикматномалари, Будданинг “Дхаммапада” тўплами, Зардуштийнинг “Авесто” матнлари антик даврдан бизгача етиб келган дурдона асарлардир. Уларнинг китоб ҳолидаги нусхалари туфайли биз инсоният тарихига, ўтмиш маданиятига тааллуқли артефактлардан хабардормиз.

Ёзув маданиятининг шаклланиши билан илм-фанда инқилобий аҳамиятга эга ўзгаришлар

бошланди. Уларнинг цивилизация тарихида тутган ўрни ҳақида кўплаб асарлар ёзилган, илмий тадқиқотлар ўтказилган. [1;2;3.]. Аммо буюк тарихий шахсларнинг илм-фан, китоб мутолааси, маърифат ҳақидаги қарашлари яхлит мавзу, объект сифатида тадқиқ этилмаган. Биз уларнинг барчасини қамраб олишга интилмаймиз, ўзимизнинг алломаларимиз фикрларини келтириш, ўрганиш билан чекланамиз.

Ал-файласуф ат-туркий таҳаллуси билан аталадиган Абу Наср Фаробий (879-950) инсоннинг ақлу идрокига, илм-фанни ўзлаштириш, яъни “ақлий қувватга” ишонган. Инсон деб ёзади файласуф, юксак камолатга эришув йўлида ҳаракат қилгандек, ақлий билимга ҳам ҳаракат қилса, ҳеч шубҳасиз ўзи интилаётган сўнгги даражадаги бахт-саодатга эришади. [4;36 б.]. Кўриниб турибдики, Фаробий инсон эришадиган бахт-саодат “ақлий билим”дадир, деб ҳисоблайди.

Буюк аллома Абу Али Ибн Сино (850-1037) 300 дан ортиқ илмий асарлар ёзган, улардан 58 таси бевосита фалсафага, 20 таси тиббиётга, қолганлари бошқа илм соҳаларига тааллуқлидир. Ибн Сино жон саломии илмдадир, илмдандур сўлу

соғ. Жон агар бир шиша бўлса, илм бир ёнувчи шам дейди. [4;42 б.]. Уларнинг геносиологик қарашлари, инсоннинг борлиқни билишига оид сифатлари махсус адабиётларда ёритилган. [5].

Инсоннинг билим-қуввати ва ақлий имкониятларини улуғлаган Юсуф Хос Ҳожибнинг “Қутатғу билик” (“Қутга, яъни бахт-саодатга эриштурувчи билим”) асари мавзуимизга жуда кўп фикрларни ўзига жо этган, жамлаган “Ўқув қут беради, билим шараф-шон, Шу икков туфайли улуғдир инсон” “Ҳазрати одам - Билим, ақлу идрок сабаб мухтарам” “Ўқув қайда бўлса, улуғлик бўлар. Билим қайда бўлса, буюклик олар” [6;34;120; 147 б.]. Юсуф Хос Ҳожиб китоб ўқиб билим ортиришга эришиши инсоннинг бахтли яшашини билимдадир, деб билади. “Ўз болам ўрганинг китоб тенгсиздир, Тенгсиз билим билан чўлуғ денгиздир”. [6;48 б.].

Буюк ватандошимиз Абу Райхон Беруний (973-1051.)нинг бутунумри, ижодий изланишлари китоб мутолаасининг бетакрор ва ибратли намунасидир. У бошқа жойга кўча аввало йиққан китобларини ўзи билан олиб кетган. Унинг “Қадимий халқлардан ёдгорликлар”, “Ҳиндистон”, “Минерология” 153 та асарлар ёзган, шоир, файласуф, олим, тарихчи, энциклопедик олимдир. Аллома дейди: “Илм кўпдир. Улар замон иқболи бўлиб, турли фикр ва хотиралар қўшилиб борса, кўпаяди. Одамларнинг илмларгарағбат қилиниши илмларни ва илм аҳилларини ҳурматлаши ўша иқболнинг белгисидир.”. [4;54 б.]. Беруний инсон ақлу идроки, бошқаларга меҳрибонлик, ҳурмат, самимият кўрсатилиши, тинмай билим излаши билан ҳайвонлардан ажралиб туришини таъкидлайди. Ҳукмдорларнинг илм аҳлини, китобни шарафлашга, қўллаб-қувватлашга ундайди. Аллома ўзидан китоблар қолишини, ҳар бир асари билим асари бўлишини билган ва ўз илмидан фахрланган.

Ахмад Югнаки ўлкамизда яшаган ва ижод қилган йирик донишмандир. У келгуси авлодларга қолдириладиган мерос, бойлик китоб, деб билади. Китоб инсон номини мангу эсдалик қилади, уни авлодлар ўқиб, “хаққига дуо қилади”, унда “ажойиб тансиқ сўзлар” бўлади. Китоб ўқийдиган, илмли кишини ўзига яқин тутишига ундайди. “Билимли кишининг ўзи ўлса ҳам номи ўлмайди”, дейди донишманд. [4;56; 57 б.].

Ўлкамиз тарихи ва маданиятининг билимдони Махмуд Қашқарийнинг “Девону луғати турк” асари бебаҳо манбаадир. Дедактик моҳиятга эга шеърлар, мақолалар, ҳикоялар ёшларни билим, тарбия, маърифат олишга даъват этади. Илму ишташ билан инсон билимсизликдан қутқаради ўзини, дейди донишманд. [4;59; 60 б.].

Буюк бобоколониимиз Алишер Навоий (1441-1501) нинг бадиий –маърифий мероси, ҳикматлари ва шеърлари жаҳон тафаккуридан жой олган. “Илмда бир одам соҳибқирон бўлгунча ўттиз йилдан бир давр келиши керак. Унинг илм маскани, илм даргоҳи, унинг бир қатра вужуди илм дарёсига айланади”, дейди мутафаккир. “Хайратул аброр” асарида “Оз-оз ўрганиб доно бўлур, зода мурқду отани пир бил, каби ҳикматлари мақолларга айланди. [7 б.]. Бир ҳикматида Алишер Навоий дейди: “Ҳақ йўлида кимсага бир харф ўргатди ранж ила, Айламак бўлмас адо онинг ҳаққин юз ганж ила”. [7; 4 б.]. Бу билан Навоий устозлик ёки билимга ўргатиш заҳмати оғир эканини таъкидлайди.

Ўлкамизда яшаб, ижод этган, жаҳон тафаккурига бетакрор ҳисса қўшган мутафаккирлар, олиму фузалолар, шоир, адиб, арбоблар етарличадир. Янги Ўзбекистонда учинчи ренессанс пойдеворини барпо этиш улар меросини чуқур ўрганишни замонавий илмий билимлар нуқтаи назаридан тадқиқ этишни тақозо этади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Алимасов В.А., Ходжаева Б.Х. Ижтимоий-маънавий тараққиётда тарихий шахсларнинг роли. Монография. – Тошкент: “Фан ва технология”, 2016.
2. Бердиев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества.-М.: Правда, 1989.
3. Алимасов В.А. Конфуцийлик ва шарқ давлатчилиги.-Т.:Фалсафа ва ҳуқуқ институти. нашр.2006.
4. Фаробий, Абу Наср. Фозил одамлар шахри.-Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашр.1993. -36 б. 42 б. 57 б. 59 б. 60 б.
5. Шодмонов А. Ўзбекистонда фуқаролик жамиятининг ривожланиши.-Тошкент: -“Ўзбекистон”, нашр. 2001,-124 б.
6. Тўхлиев В. Юсуф Хос Ҳожиб. Қутатғу билик. Чўлпон номидаги нашриёт- матбаа ижодий уйи, 2009.- 34 б. 120 б. 147 б. 48.
7. Алишер Навоий. Ҳикматли сўзлар, - Т.: Ўзбекистон КП МК нашриёти, 1985.-4 б.

О СЛАВНЫЙ НАШ ПУТЬ, ТЫ ШИРОК И ВЕЛИК...

Сирожиддин Сайид,
председатель Союза писателей Узбекистана

ЧАГОНИЁН

Кумган,
Кумган,
Полный песком кумган.
Сыплются глиняными черепками века.
Здесь не встретится ни один курган.
Курган,
Курган,
Полный песком курган.
Впитываясь, как вода,
уходит в песок строка:
«Кто знает край, что рождением мне дан?..»

Не поглоти дорогу, склон!
Пусть одинокий седой старик
Ходит по этой дороге.
Пусть грузовик одинокий
По этой дороге пылит!

В жаркие дни саратана
На берегу Кук-куля стоял я,
Говоря «Прощай, детство!»
Я паялся на тот склон,
А берег вдруг обвалился,
И я окунулся в озеро.

Потом,
Как отглаженные брюки,
Гладко лоснились года.
Несбывшиеся желанья, как девушки,
Мне клали головки на грудь.

Потом уже высохло озеро,
Слышавшее мое «прощай!»,
Вымерли рыбы.
И я сказал: «Лишь однажды
Дается нам эта жизнь».

Много влажной тоски пронеслось надо
мною,
Тоски и дождливой, и снежной...

Теперь уже высохло озеро.
И старца седого нет.
Но все же храни ту дорогу, склон!
Пусть грузовик одинокий
Пылит по этой дороге.
Не поглоти!
Пусть пылью встает моя вечная боль...

ВЕЛИКИЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ

Идут караваны, идут и идут,
Приходят, проходят бесчисленные тут,
То древний Великий наш шелковый путь –
Здесь радость мечты и надежды нас ждет.

И вот уж столетие двадцать одно
Упорство хранить нам в пути суждено.
Тот путь как дворец, что воздвигнут давно:
То в блеске стоит, то в руинах встает.

Как мир беспределен, велик и широк:
Обширен Китай и огромен Восток,
Теперь человек осознать это смог,
И гордость его до небес восстает.

К бескрайним просторам небес восходя,
К бессмертной свободе дорогу найдя,
Созвездья, свои имена обретя
Из уст Улугбека,
живят небосвод.

Европа и Азия здесь заодно:
Одна им луна дана, солнце одно,
Идти им надежной дорогой дано,
Где мира душа справедливость найдет.

О ты, человечество, дом мировой
Повсюду охвачен огнем и водой.
Но путь просвещения и совести твой
Тебя защитит как надежный оплот.

Мы стали давно этот мир постигать,
Мы падали и поднимались опять,
Но начали спины свои выпрямлять,
Пришло наше время, оно нас зовет.

О солнце, что в мир наш с востока идет,
В Сурхане оно свой ночлег обретет.
Теперь и японская речь здесь живет:
Нет-нет и в курганах Термеза мелькнет.

О славный наш путь, ты широк и велик,
Здесь тысяча наций, но общий язык.
Как дань наших предков, тот путь
напрямик
Потомкам идти направление дает.

В Шанхае начавшийся ранний рассвет
(Чему удивляться?) продолжит Ташкент,
Шести султанатам надежнее нет
Пути, что к добру и единству ведет.

О мир, тебе стоит на путь тот взглянуть,
Здесь золотом могут стоянки блеснуть.
До вечности будет служить этот путь,
И пусть караваны идут и идут.

СТРУНЫ ТОСКИ (УЧИТЕЛЯМ)

Когда я о школьных годах вспоминаю,
Я вижу, как вы и тихи, и скромны,
Но слово великое «Родина», знаю,
В душе начертали мне именно вы.

Увидевши утром небес золоченье,
Рассветы тех лет вспоминаю опять
И самое светлое в жизни мгновенье –
Когда слово «Мама» я смог написать.

Разъехались мы – все задания, опросы
Прошли, как то время, те ночи и дни.
Остались нам вслед оброненные слезы,
Как звезды над школьной крышей они.

Чтоб ваша забота была мной воспета
И каждый ваш час, полный тяжких трудов,
Нужны сорок тысяч источников света,
Нужны сорок весен и сорок годов.

К добру и наукам вы путь проложили,
И вся детвора вам родимой была,
С тетрадями, книгами жизнь вы прожили,
И вся ваша жизнь на уроках прошла.

Мне хочется вновь возвратиться в те утра.
Когда очертанья тех лет вижу я,
И струнам тоски сердце внемлет понуро,
Мои педагоги и учителя.

Сегодня вас новое ждет поколение,
Глаза ваши – светоч добра и любви.
Так пусть не кончается ваше горенье,
Великие, скромные люди земли!

Перевод Николая Ильина

ОЛАМ ГЎЗАЛ ЭРУР СИЗ БИЛАН АСЛИ...

Маҳмудхон Тоиров,

Шоир, публицист, Ўзбекистон
Журналистлари уюшмаси аъзоси

ШАРҚ АЁЛИГА ЭҲТИРОМ

Шарқдан чиқаверар офтоб ҳамиша,
Шарқ аёли гўзал, чеҳраси нурдай.

Малоҳат, фасоҳат, зеҳн бобида,
Нафосат беллашар устози зўрдай.

Садоқат эҳроми, севги саройи
Сизга ҳайкал атаб яна Тожмаҳал қурай.

Асрлар эъзозли, каломи тоза
Сиз зебо малакни қайлардан сўрай?

Тоғда наъматакка туғишган дўстим,
Даштда лолаларга сингилсиз бирдай.

Исмингиз равшан-у, жисмингиз чечак,
Ер юзи жаннатида сиз асли ҳурдай.

Сизни севмоқ учун дунёга келдим,
Буйруғингиз айтинг, пойингиз ўпай.

Озод Шарқ офтоби сиз сабаб илиқ,
Фаришта қалб турса ёнимда сиздай!

Муслима, садоқат ганжисиз, доно,
Фозила, шоира, ҳар сўзи дурдай.

ОНА

Офтобдек ёқар,
Меҳрли боқар
Она кўзлари.
Ипақдек майин,
Юмшар йил сайин
Она сўзлари.
Бўлса ҳам қадоқ,
Пахтадек юмшоқ
Она қўллари.
Ундиради гул,
Райҳону сунбул
Она йўллари.
Дунёдек кенгдир,
Қуёшга тенгдир
Она юраги.
Зебдир оламга,
Ҳамроҳ одамга
Она тилаги.

ИНЖУ-ДУР

Олам гўзал эрур сиз билан асли,
Қуйлар майинлиги сиздандир, Она.
Қучоғини очса менга бахт фасли,
Унинг тайинлиги сиздандир яна.

Чеҳрангиз порлайди ёрқин нур бўлиб,
Этдингиз умримнинг онин чароғон.
Яшайсиз қалбимда инжу-дур бўлиб,
Бу дурни асрагум доим, Онажон!

ПАХТАЗОРДА

Ошиқ чорлар ёрини,
Қўшиқ қилиб зорини,
Тўкиб дилда борини
Оқ пахта очилганда.
Ушалади армонлар,
Бўй чўзади хирмонлар,
Тиним билмас деҳқонлар
Оқ пахта очилганда.
Чаноқларда нур тошар,
Дилларда ғурур тошар,
Кўрган кўз бахтдан яшнар
Оқ пахта очилганда.
Ризққа мўлдир Она Ер,
Пешонангни ювсин тер,
Халқим ахир раҳмат дер
Оқ пахта очилганда.

САБР

Яна ўтди бир қиш, яна бир баҳор,
Ойни ой синади, кунларни кунлар.
Қанча сувлар оқиб қуйлади анҳор,
Ўтди қанча соҳир заҳматли тунлар.

Умрга умр қўшди шу давр,
Тажриба орттирди ҳар бир дақиқа.
Бизга етишса-чи, озгина сабр,
Ўтаркан ҳар мушкул, тўю ақиқа...

СУЙГАНИМГА

Чанқоғим босгувчи булоғим сенсан,
Йўлларим ёритар чироғим сенсан.
Уммонда елканим, осмонда ойим,
Энг ёрқин юлдузим, қароғим сенсан.

Қалбим нигори-ю, кўнглимга баҳор,
Куйларим садоси, сен лола узор.
Демагил: Дунёда кўп санамлар бор,
Гўзаллар ичида гулёрим сенсан.

Қишнинг чилласида баҳор улашган,
Саратонда сўнмас меҳри қуёшсан.
Дил деган бўстонда туйғум талашган
Қалб зийнати — мангу қарорим сенсан.

Муҳаббат бобида яғонам ўзинг,
Наҳорим, ашъорим, дилхонам ўзинг,
Жонимнинг риштаси жононам ўзинг,
Кўнгил гулшан бўлса, гулёрим сенсан.

БУЮК СОҲИБҚИРОН СОЛНОМАСИ

Маҳмуд Абдулҳақ,

Ўзбекистон Журналистлари уюшмаси аъзоси

Яқинда қўлимга Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Давлат мукофоти лауреати Муҳаммад Алининг “Амир Темур солномаси” номли мўъжазгина китоби тушиб қолди. Мен уни қўлимдан қўймай ўқиб чиқар эканман, ундаги маълумотларни ўқиб ҳайратландим.

Сабаби қарийб 20 йил давомида ёзилган “Улуғ салтанат” номли 4 томлик роман-эпопеянинг муаллифи бўлган адибимиз Муҳаммад Али ушбу нашрда улуғ бобомиз Соҳибқирон Амир Темур ҳаётини моҳирлик билан ушбу мухтасар солномага сиғдира олгандир.

Асар 20 бобдан иборат бўлиб ўқувчи унда буюк аждодимизга оид кўплаб саволларга жавоб топа олади. Жумладан, китобда Амир Темур қачон ва қаерда туғилган?, “Соҳибқирон” сўзининг маъноси, Амир Темур дипломатияси, Соҳибқироннинг пирлари, Амир Темурнинг вафот этиши ва ҳоказолар бўйича қисқа ва лўнда маълумотлар берилганлиги китобхонни ўзига жалб қилади.

Маълум бўлишича Халқаро Амир Темур хайрия жамоат фонди “Амир Темур ва Темурийлар даври сиймолари” сериясида китоблар чиқаришни давом эттирмоқда. Юқорида номи келтирилган китобдан сўнг Турғун Файзиев муаллифлигида яқинда Темурийлардан бири — Султон Ҳусайн Мирзо ҳаёти ҳақида рисола нашрдан чиққанлиги қувончли воқеадир. Шоҳ, шоир, адабиётимиз тарихидаги энг улуғ сиймо Алишер Навоийнинг дўсти Султон Ҳусайн Мирзонинг давлат тегасига келиши, ҳарбий юришлари, умуман амалга оширган ишлари оммабон тарзда ёритилган китобча тарихимиз билан қизиқувчилар учун муносиб совға бўлиши шубҳасиз.

Қуйида “Амир Темур солномаси” номли китобдан ўрин олган боблардан бирини эътиборингизга ҳавола қилар эканмиз лойиҳа муаллифи, Халқаро Амир Темур хайрия жамоат фонди раиси Муҳаммад Алига мазкур савобли ишларида янгидан-янги зафарлар тилаб қоламиз.

АМИР ТЕМУР — ИЛМ-ФАН ҲОМИЙСИ

Амир Темурнинг илм-фан ҳомийси сифатидаги хизматлари таҳсинга сазовордир. Қайси мамлакатдаки хотиржамлик, тинчлик, дорилмонлик бўлса, гул экиш, экин тикиш, китоб ёзиш, ашула айтиш, боғлар барпо этиш имкони туғилади, бир сўз билан айтганда, инсонлар қалбига маънавият чечаклари япроқ ёзади. Ва табиийки, мамлакатда илм-фаннинг ривожланиши учун ана шундай хотиржамлик ва моддий таъминланганлик бўлиши керак. Амир Темурнинг Турон салтанатида билимга эътибор, маънавиятнинг ривожланиши, камол топишига қулай шароитлар, улкан имкониятлар яратиб берди.

Амир Темур, кўп машҳур муаррихлар таъкидлаганларидек, илмнинг қадрига етадиган, уни ривожлантиришга астойдил

бел боғлаган, дунёнинг энг етук олимлари, тарихчилари билан бемалол суҳбатлаша оладиган зукко ва донишманд ҳукумдор эди. Илм-фанга қизиқиш Амир Темурнинг хонадонидан бошланган эди, десак тўғрироқ бўлади. Соҳибқирон хонадонидан фарзандлар (шаҳзодалар, маликалар)га илм-фаннинг турли соҳаларидан кўп сабоқлар берилар, мадрасаларда таҳсил олишлар давом эттириларди. Масалан, Мироншоҳ Мирзо учун махсус Ибн ал-Асирнинг “Ал-комил фит-тарих” (Мукамал тарих) китоби таржима қилиб берилган. Соҳибқирон ҳаракатлари туфайли, унинг авлодлари ичида Муҳаммад Султон, Улуғбек Мирзо, Иброҳим Султон, Бойсункур Мирзо, Султон Ҳусайн Бойқаро, Заҳриддин Муҳаммад Бобур, Кўчкунчихон, Комрон Мирзо,

Гулбаданбегим, Зебуннисо каби шоирлар, олимлар, муаррихлар, хаттотлар, ҳомийлар, маънавият ва маърифат жонкуярлари бор бўлиб, уларнинг барчаси илм-фан, маънавиятнинг қадрига етадиган ажойиб инсонлар сифатида камолга етдилар. Уларнинг саъй-ҳаракатлари билан маданиятимиз юксак даражаларга эришди.

Аввало, дунёда ҳеч бир ҳукмдор ўз набирасининг жаҳоншумул аллома бўлиб етишгани билан Амир Темурга тенглаша олмайди! Бу мисли кўрилмаган ҳодиса! Ифтихоримиз боиси — Соҳибқирон набираси, Амир Темур ва Сароймулкхонимлар қўлида, ардоғида ўсиб, саройда тарбия топиб, камолга етган Улуғбек Мирзо! Унинг астрономия мактаби айнан Самарқандда яратилди. Замонанинг илғор расадхонаси барпо этилди. 1018 та юлдуз таърифини ўз ичига олган “Зижи жадиди Кўрагоний” жадвали жаҳон фанига улкан ҳисса бўлиб қўшилди. Улуғбек Мирзонинг “Тўрт улус тарихи” номли асари эса халқимиз тарихини англаб етишда катта аҳамиятга эга.

Соҳибқирон Амир Темур даври тарихини тўлиқ ва ишонарли ёритиб берган Шарафиддин Али Яздийнинг фундаментал “Зафарнома” (1425) асари Соҳибқироннинг набираси Шероз

ҳокими, шоир ва хаттот Иброҳим Султоннинг раҳбарлиги, фидойилиги ва ҳомийлиги остида дунёга келди. 1519 йилда Улуғбек Мирзонинг набираси Кўчкунчихон топшириғи билан мазкур “Зафарнома” ва Рашидиддиннинг “Жоме ут-тавоҳиҳ” асарлари ўзбек тилига таржима қилинди.

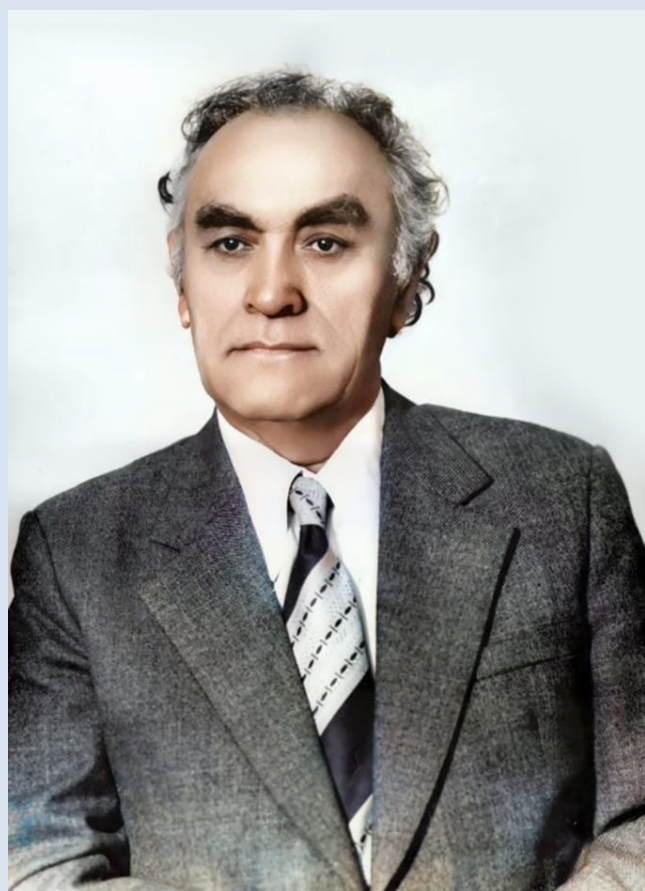
Қолаверса, жаҳон адабиётининг буюк намояндаларидан ҳисобланган Алишер Навоийнинг ижоди, Лутфий ва Султон Ҳусайнлар шеърляти, алломалар Қозизода Румий ва Али Кушчи асарлари, Камолиддин Беҳзоднинг дурдона миниатюра расмлари, Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг бебаҳо “Бобурнома”си, гўзал шеърляти, илмий асарлари, муаррихлар Ғиёсиддин Али, Низомиддин Шомий, Муиниддин Натанзий, Ҳафиз Абдулло, Шарафиддин Али Яздий, Абдураззоқ Самарқандий, Мирхонд, Фасих Хавафий, Хондамирларнинг солномалари Темурийлар даврининг маҳсулидир.

Муҳаммад Али
“Амир Темур солномаси”,
10-боб.

БУЮКЛИГИ АЙБ БЎЛГАН ЗАБАРДАСТ ОЛИМ

Носир Тоиров,
Ўзбекистон Журналистлари
уюшмаси аъзоси, меҳнат фахрийси

Кўриниб турибдики, катта салоҳиятга эга етакчилар, олимлар, адиблар, шифокорлар, ўқитувчилар қатағон қилинган. Улар халқимизнинг энг сара вакиллари эди. Мустабид тузумга миллат кўзини очадиган, унга ўзлигини танитадиган зиёли инсонлар керак эмас эди. Уларнинг айби – буюк бўлгани.

Шавкат Мирзиёев,
Ўзбекистон Республикаси Президенти
Суратда: профессор Ҳамид Сулаймонов

Яқинда “Шаҳидлар хотираси” майдонининг марказида жойлашган “Қатағон қурбонлари хотираси” музейида тадбирда иштирок этдик. Академик А.Х. Саидовнинг мазмунли маърузасидан кейин, музейни айланар эканмиз, бизни эътиборни улкан навоийшунос олим Ҳамид Сулаймонов ва кишининг отаси – биринчи ўзбек кинорежиссёри Сулаймонхўжа Хўжаевга бағишланган стендга кўзимиз тушди...

Маълумки, ўз вақтида собиқ совет раҳбариятига зиёлилар кўп ташвиш келтирар эди. Зеро, бу шундай куч эдики, у жамиятга мавжуд тузумни ўзгартириш лозимлиги эканлигини кўрсата олар эди. Шунинг учун ҳокимият тепасидагилар, иккинчи жаҳон уруши вақтида зиёлилар устидан султ олиб борилган мафкуравий ва сиёсий назоратни, кучайтиришга қарор қилдилар. 1946 йилнинг бошидан кенг миқёсда мафкуравий ҳужум бошланди. У гўёки капиталистик турмуш тарзини мақтаб, Ғарб олдида таъзим қилиб турадиган шахсларга қаратилган эди.

Коммунистик мафкура қолипларига тўғри келмайдиган ҳар қандай тафаккур, фикр

юритиш, совет фуқаросига ёт, бузгунчи, буржуа мафкураси ҳисобланар эди.

Урушдан кейин, Ўзбекистонда, собиқ иттифоқ бошқа республикаларидагидек, қатағон янги тўлқини бошланди. Агар 30-йилларда партия, давлат, хўжалик ва ҳарбий кадрлар қатағонга учраган бўлса, 40-50-йиллар қатағони маданият ва илм-фан арбобларига қарши қаратилди.

Мумтоз ва миллий мусиқа, мақомларни кенг тарғиб қилиш тақиқланди. Матбуотда миллатчи, космополит деб аталадиганларга қарши кенг кураш авж олди...

Ўз вақтида Ўзбекистон Республикаси Президенти Матбуот хизмати: “Тоталитар тузум вақтида бизнинг минглаб бегуноҳ ватандошларимиз қатағонга учраган эдилар. 1937-1953 йилларда Ўзбекистонда 100 минг киши шафқатсизларча қатағон қилинган, 13 минг киши эса отиб ташланган эди. Кўплаб оилалар хонавайрон бўлди, болалар эса етим бўлиб қолди.” – деб қайд этган эди.

Шуларни ҳисобга олиб, давлатимиз раҳбари Шавкат Миромонович Мирзиёев тегишли мутасаддиларга 100 минг кишининг ҳар бири бўйича тадқиқот ўтказиш, уларнинг қариндошлари билан учрашиб, тарихини аниқлаш, фаолиятлари бўйича китоблар чоп этиш, маҳалла ва мактабларга номларини бериб, хотираларини абадийлаштириш тўғрисида топшириқ берди.

Бу борада ижодий ходимлар, олимлар, тегишли илмий-тадқиқот муассасалари, “Қатағон қурбонлари хотира” музейи ва бошқалар катта иш олиб бормоқдалар...

Шуни қайд этиш лозимки, Ҳамид Сулаймоновнинг отаси – таниқли кинорежиссёр Сулаймон Хўжаев ўтган аср 30-йиллардаги қатағонга учраб, миллатчи сифатида ҳалок бўлди. Унинг ўғли Ҳамид Сулаймонов эса қатағонни иккинчи тўлқинига учраб, фақат

1955 йилда озодликка чиқди. Ота ҳам, ўғил ҳам шахсга сиғиниш тўлиқ фош этилганидан сўнг оқландилар. Шундан сўнг Ҳамид Сулаймонов умрини охиригача ўзбек халқининг гениал шоири Алишер Навоийнинг ижодини ўрганиш, унинг қўлёзмаларини мамлакатимиз ва ҳорижда мавжуд бўлганларини иложи борича асл нусхаси, бўлмаса фотонусхасини олиб келиш билан шуғулланди...

Бизнинг отамиз – Абдулҳақ Тоиров атоқли навоийшунос олим Ҳамид Сулаймонов билан яқин дўст бўлганлар... Маълумки, ўзининг қаҳрамонона ҳаёти билан Хонободни оламга танитган онахон Зулфия аяни барча билади. Президентимиз Шавкат Мирзиёев 2019 йили 9-май Хотира ва Қадрлаш кунидаги нутқида Зулфия Зокировнинг матонатига, сабру бардошига юксак баҳо бериб жумладан бундай дегандилар: “Ёвуз уруш туфайли аянинг тўрт келини бева, беш набираси етим бўлиб қолди. Унинг ўзи эса бир умр мотамда яшади. Лекин ҳеч қачон умидсизликка тушмади, ўғилларининг сўнмас хотираси, ёруғ кунлар ёди билан, келинлари, набираларининг ҳаёти, орзу-умидлари билан яшади. Мана, ўзбек аёлларининг, ўзбек халқининг ҳақиқий жасорати ва матонати! Мана, севги ва садоқат мадҳияси, унинг енгилмас куч-қудрати! Мана, ёшларимиз, фарзандларимиз кимдан намуна ва ўрнак олишлари керак!”...

Отамиз, оёқларини юк машинаси уриб кетганлиги сабабли, иккинчи жаҳон урушида қатнашмаганлар ва шу йиллар ҳозирги Зангиота туманида жойлашган шу табаррук Хонобод қишлоғидаги Максим Горький номи жамоа хўжалигида раис бўлиб ишлаганлар.

Кунлардан бир кун, Ҳамид ака отамизни олдиға келиб, картошка экиш учун ер ажратиб беришни илтимос қиладилар. Ер олиб, оила аъзолари билан ўзлари шу ерда меҳнат қиладилар ва ниҳоятда баракали ҳосил оладилар. Биз билан самимий суҳбат қурганда, ўша йилларни эслаб, домла : “Мана шундай, мана шундай картошка” ҳосил берган эди”, – деб олдиларидаги чойнакни кўрсатар эдилар...

Мен ўтган аср 60-йилларнинг бошида Ўзбекистон Фанлар академиясининг нашриётида ишлар ва домла билан учрашиб турар эдим. 1961 йилда Ҳамид Сулаймонович Алишер Навоийнинг тўрт жилддан иборат асарлар тўпламини чоп эттирди ва олиб борган ишлари асосида докторлик диссертациясини ёқлади. Биз – у пайтда ёш олимлар бўлган Ҳайдарали Узоқов ва Насимиддин Тоиров билан

бирга “Совет мактаби” журналида бу ҳақда “Етук олим” сарлавҳаси билан мақола чиқардик. Ҳимоядан кейин Ҳамид Сулаймоновични улуғ олим, Академиянинг президенти Ҳабиб Абдуллаев қизгин ва самимий табриклади.

Профессор Ҳамид Сулаймоновични, чорак аср Ўзбекистонга раҳбарлик қилган, атоқли давлат ва жамоат арбоби, таниқли ёзувчи ва шоир, оташин публицист Шароф Рашидович Рашидов ниҳоятда ҳурмат қилар эди. Академиянинг мажлисларидан бирида Шароф Рашидов собиқ иттифоқ ҳукумати раисининг ўринбосари, фан ва техника комитетининг раиси академик В. А. Кириллин билан бирга иштирок этдилар. Шунда Шароф Рашидович Владимир Алексеевич Кириллинга қараб: “Залда кўплаб истеъдодли, тажрибали, катта олим ва илм-фан ташкилотчилари ўтирибди. Шуларни ичида профессор Ҳамид Сулаймонович Сулаймонов ҳам бор. Бу шундай олимки, на ўзи тинч ўтиради, на бизни тинч қўяди: доим изланишда, ташаббус кетидан ташаббус кўрсатаверади. Қани энди ҳамма олимларимиз ҳам шундай бўлишса”, – деб фахрланиб айтадилар. Мажлисдан кейин барча йиғилганлар Ҳамид Сулаймоновични кучоқлаб табриклашади. Зеро, ўша пайтларда Шароф Рашидовичнинг бундай олқиши ҳар қандай мукофотдан юқори турар эди...

Яқинда атоқли давлат ва жамоат арбоби, академик Оқил Умурзоқович Салимов биз билан бўлган суҳбатда, Ҳ.С.Сулаймоновни эслаб шундай дедилар: “Бир кун Ҳамид Сулаймонович қабулимга кирдилар. Ҳиндистонга ижодий сафарга бориш учун ёрдам сўрадилар. Дарров тегишли топшириқ бердим. У киши қаерга бормасалар янги-янги ўзбек халқининг адабиёти, санъати, маданиятига тегишли ашёлар кўтариб келардилар. Шуни қайд этиш керакки у кишининг қўллари ҳақиқий меҳнаткаш қўллар эди”. Дарҳақиқат, ўша вақтда олимлар ичида: “Профессор Ҳамид Сулаймонов чет элларга бориб, Ўзбекистонни

Ватанига қайтариб олиб келяпти”, – деган ҳазил юрарди...

Атоқли таржимон ва киносценарийчи. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Қодир Мирмуҳамедов умрини сўнги йилларини қизлари Раънохон ва набиралар билан Қибрайдаги ҳовлиларида ўтказдилар. Вақт-вақти билан у киши билан суҳбатлашиб турардик. Суҳбатларда Ҳамид Сулаймоновични ниҳоятда катта эҳтиром ва самимийлик билан эслар эдилар. Раҳматли Қодир ота домлани ўз эсдаликларида шундай хотирлайдилар:

“Ҳамид Сулаймонов. Бу улуғ сиймо институтимизда (Тошкент шаҳридаги Белинский номидаги кечки педагогика институти) ҳам илмий мудир, ҳам антик дунё адабиётидан дарс берар эди. У ниҳоятда маданиятли инсон ва буюк олим эди. Бу оқил ва одил одам менинг кучимга ишониб, 4-курсда ўтиладиган фанлар бўйича экстерн усулида имтиҳон топшириб, 5-курсга сакраб ўтишимга ижозат берганди. Бу олижаноб инсон яна, институтни имтиёзли диплом билан битирганимдан сўнг, мени Москвага, аспирантурага ҳам йўллаган эди. Лекин афсуски, уйда адам менинг Москвага, ўқишга боришимга қаршилиқ қилди. “Олти йил урушда бўлдинг, – дедилар, – энди яна уч йил Москвада ўқисанг, бизларнинг аҳволимиз нима кечади?” Хуллас, домланинг олдига бориб, Москвага ўқишга боришга имкониятим йўқлигини айтдим. Ҳамид ака мендан сал ранжигандай бўлди. Ўрнимга мен билан институтни битирган Ахбор Абрововни юбордилар. Ахбор аспирантурани битириб келиб, фан номзоди, кейинроқ фан доктори бўлди (Худо раҳмат қилган бўлсин уни).

Яхшиям Москвага ўқишга бормаган эканман. Чунки мен шу йили кеч кузда жуда оғир дардга чалиниб ўлиб кетишимга бир баҳя қолди. Бу дардга Москвадалигимда йўлиққанамда ҳолим нима кечарди?..

Шу йили матбуотда “космополит”,

“космополитизм” деган сўзлар кўп тилга олина бошлади. Ҳурматли домламиз Ҳамид Сулаймонов, институтимизда давлат имтиҳонларни бошланиш арафасида барча талабаларни йиғиб, космополитизм мавзусида катта маъруза қилди ва маърузасининг охирида талабаларга юзланиб: “Башарти мен сизларга чет эл адабиётидан сабоқ бераётганимда бирон чет эл халқи турмуш тарзини мақтаб гапирган, бирон чет эл адабиёти ҳақида кўтаринки руҳ билан сўзлаган бўлсам, мени кечиринглар!” – деди.

Турган гапки, домлани шундай дейишга мажбур қилганлар! Эҳ, замон!

Давлат имтиҳонлари тугагандан сўнг орадан кўп вақт ўтмай, Ҳамид Сулаймоновнинг халқ душмани сифатида 25 йилга қамалгани матбуотда хабар қилинди. Орадан бир неча ой ўтгач, “Правда востока” газетасида ҳурматли домламиз Ҳамид Сулаймоновнинг муҳтарама рафиқаси Фозила Сулаймонованинг ўз эри билан никоҳдан ўчаётгани эълон қилинди.

Ҳа, болаларим, у пайтда шунақа қонун бор эди. Эридан ажрамоқчи бўлган хотин, ё хотинидан ажрамоқчи бўлган эр пул тўлаб матбуотда бу ниятини ошкор қиларди – ҳамма таниш-билишлар олдида шарманда бўлиш учун. Бундай “шармандалик” ҳали менинг ҳам бошимга тушади...

Фозила опага қайтайлик. Бу олижаноб аёл университетда муаллима эди. Эшитишимча, бу дили пок аёл олдида: “Ё халқ душмани эрингиздан ажрашасиз, ё бўлмаса, ишдан ҳайдалиб партиядан ўчириласиз!” – деб шарт қўйишган. Опа, ноилоҳ, эридан ажрашишга рози бўлган. Ахир агар ишсиз қолса, фарзандларини қандай қилиб боқар, тарбиялаб ўстирарди?..

Хайрият, Сталин ўлганидан кейин, ноҳақ айб қўйилиб, халқ душмани сифатида ҳибсга олинган фан арбоблари, маданиятимиз ходимлари, адабиёт аҳли – ёзувчи ва шоирлар бирин-кетин қамокдан озод қилина бошладилар.

Домламиз Ҳамид ака ҳам озодликка чиқиб қайтиб келди. Энди у Навоий қўлёзмалари устида жуда йирик иш олиб бора бошлади. У фан доктори, профессор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби унвонларига сазовор бўлди...

Бир куни мен ёнимга Маннон Ғанини олиб, устозим Миртемир акани кўргани Кўкрак қафаси жарроҳлиги шифохонасига бордим. Миртемир ака (бу ажойиб инсон ҳақида мен сал кейинроқ ёзаман) ёнларидаги палатада Ҳамид

Сулаймонов ётганини айтдилар. Мен Маннонни Миртемир ака олдида қолдириб, ўзим эъзозли домламни кўргани палаталарига кирдим. Домланинг кайфияти чоғ эди. Қуюқ сўрашдик. У киши тузалиб қолганлигини, яна 2-3 кундан кейин уйга кетиши мумкинлигини айтди ва мендан ҳол-аҳвол сўради. Мен бадий адабиёт, хусусан, чет эл мумтоз адабиёти намуналарини таржима қилиш билан машғул эканлигимни, шу кунларда Ғафур Ғулом нашриёти билан Ҳомернинг “Илиада” достонини таржима қилиш учун шартнома тузиб ишга киришганимни айтдим. Домла бу гапимдан хурсанд бўлдилар ва “Илиада” ҳақида мен билмаган анча-мунча гапларни айтдилар. У кишининг айтишича, буюк алломамиз Абу Райҳон Беруний бу улуг асарнинг бош қисмидан бир неча сатрини араб тилига таржима қилган экан.

Мен орадан 1-2 ҳафта ўтказиб, таржима қилганим Боккаччонинг “Декамерон”ига дастхат ёзиб домлани кўргани уйига бордим.

Мени ҳовлида Фозила опа кутиб олди ва домланинг ҳузурига бошлаб кираркан:

“Кўп гапга тутманг – анча мазалари йўқ”, – деди.

Домла китобимни мамнуният билан қабул қилди ва ётган ерида қўлимни худди забардаст паҳлавондек маҳкам сиқиб табриклади.

– Сал ўзимга келиб олай, – деди домла, – мана, Фозилахон икковимиз бу катта ишингиз ҳақида тақриз ёзиб, “Совет Ўзбекистони”да бостирамиз. Таржимангиз менга ёқди.

– Таржима менга ҳам ёқди, – деди Фозила опа, – лекин Ҳамид Ғуломнинг икки бетли сўзбошиси жуда-жуда саёз.

Бу гапдан мен лавлагидек қизариб кетдим. Чунки ўша сўзбошини нашриёт директори Ҳамид Ғулом номидан ўзим ёзган эдим.

Мен, Фозила опанинг имо-ишораси билан, домланинг ёнида кўп ўтирмадим, у кишига саломатлик тилаб, тезроқ ҳайрлашдим. Бу – олижаноб устозимни сўнгги марта кўришим эди. Орадан кўп вақт ўтмай, домла қазо қилдилар”...

Бугунги кунда устоз Ҳамид Сулаймоновнинг юзлаб шогирдлари Янги Ўзбекистонни қуриш ва III Ренессанс асосларини яратишда, бутун жаҳон ҳамжамияти ҳақли равишда эътироф этган мамлакатимиз Президенти Ш.М.Мирзиёев раҳбарлиги ва у киши билан бирга фаол иштирок этаётганлигини кўриб, барчамиз қувонамиз.

ХАЛҚ ХИЗМАТИДА...

Собир Қурбонов,

фахрий журналист, тарих фанлари номзоди, доцент

Мамлакатимиз тоталитар тузумдан қутилиб, миллий истиқлол йўлини танлагач, ўзбек журналистикаси тарихида янги давр бошланди. ОАВ фаолияти учун кенг имкониятлар туғилиб, ижодкорлар сафи кенгайди. Журналистикамиз осмонда янги юлдузлар порлади. Улар орасида республика ёшлар етакчи газетаси ходими Сафар Остонов ҳам бор эди. У газета таҳририятидаги энг кичик ходим – корректор (мусаххих) ликдан бошлаб, тинимсиз меҳнати, изланишлари ва устозлардан ўқиб урганиши туфайли етук журналист, матбуот ташкилотчисигача бўлган машаққатли йўлни босиб ўтди. Сафар Остонов “Туркистон” таҳририятида ишлаган йилларда газетанинг адади ниҳоят даражада ошиб кетганди. Унинг ҳар бир сони қўлма-қўл бўлиб ўқиларди. Чунки газета саҳифаларида кўпчиликни қизиқтирган масалалар, теша тегмаган мавзуларга оид мақолалар босилар эди. Сафар Остонов, дейди таниқли ёзувчи ва журналист Хуршид Дўстмухаммад, ўша маълуму машҳур “туркистончилар”нинг олдинги сафидаги жангчи, жанговар журналистлардан эди.

Сафар Остоновнинг журналистик фаолиятида дастлаб спорт мавзуи катта ўрин эгаллади. Унинг Ўзбекистонда жисмоний тарбия ва спортнинг аҳволи, уни ривожлантириш масалалари, ватандошларимизнинг халқаро мусобақаларда ғалабалари каби кўплаб мавзуларда мақола ва рисолалари бисёр. Чунончи рапира (қиличнинг бир тури) бўйича минтақа ва уч марта жаҳон кубоги ғолиби Собир Рўзиев, жаҳон биринчилигини қўлга киритган боксчиларимиз Руфат Рисқиев, Эркин Шагаев, машҳур гимнастикачиларимиз Венера Зарипова ва Олим Отахоновлар ҳақидаги очеркларини мисол қилиб кўрсатиш мумкин.

Шу билан бирга у бошқа, жумладан, ҳуқуқий, ижтимоий мавзулар билан ҳам қизиқди, уларга доир кўпчиликка манзур мақолалар ёзди. Унинг “Умид билан яшагин” ҳамда “Муҳаббат ва садоқат” деб номланган очерклари юртимиз жамоатчилигида катта қизиқиш ўйғотди.

Унда журналист афғон урушида оёқлари ва бир қўлидан ажралган қорақўл (бухоро) лик ўзбек йигити - Нурғўдиннинг ўта мураккаб қисмати ва соғлигида уни севиб қолган Сулувхоннинг севган йигити урушдан мажруҳ бўлиб қайтганига қарамасдан ўз муҳаббатига содиқ қолиши, уларнинг оила қуриб фарзандли бўлганликлари, бу ўзгаришларда газетанинг чиқиши билан бир қаторда, давлат маҳаллий идоралари ва жамоат ташкилотларининг ҳам роли борлиги ҳақида ишонарли тарзда ҳикоя қилган эди. Диққатга сазовор жойи шундаки, муаллиф очерк қаҳрамонларининг тақдири билан қизиқишни канда қилмади, уларнинг ҳола-ахволдан шахсан хабардор бўлиб турди. Сафар Остонов бошлаган ишни охирига етказадиган, одамлар ҳақида ҳамиша ўйлайдиган инсон эди.

Собиқ шўро давлатининг емирилиши арафасида Марказнинг Ўзбекистонда “пахта иши” ва “ўзбеклар иши” байроғи остида навбатдаги қатағон уюштирилган даврларда Сафар Остонов ҳақ-ҳуқуқлари бузилган кишиларни ҳимоя қилиб чиқди. “топталган тақдирлар”, “Очиқ хат”, “Очиқ хатгаочиқ жавоб”, “Тергов тегирмони” “Прокурор Гайданов ва 700 минг АҚШ доллари”, “Ҳуқуқларимизни ҳимоя этишингизни сўраймиз”, “Ҳукми

тарих чиқаради” каби суд очерклари ва мақолаларида у гдлянчилар ва гайдановлар томонидан марказ кўрсатмасига кўра минглаб юртдошларимизнинг фуқаролик ҳуқуқлари кўпол равишда қилинганлиги тўғрисида далиллар билан, кўрқмай бонг урди. У пайтларда ноҳақ зўравонликларни фош қилиш у ёғда турсин, суд очеркларини ёзишнинг ўзи журналистлар ва уларнинг оила аъзолари учун ўта хавфли бўлганини эсласак, Сафар Остоновнинг довураклиги, хавф хатарларни писанд қилмаганлигига қойил қоласан киши. Ҳа, у ҳақиқат учун, халқи учун ҳар қандай қийинчиликни енгишга тайёр бир ватанпарвар қаламкаш эди.

Сафар Остоновнинг бу фазилатлари айниқса унинг 2001-2022 йилларда Ўзбекистон Халқ демократик партиясининг бош нашрлари “Ўзбекистон овози” ва “Голос Узбекистана” газеталарига бош муҳаррирлик қилганида намоён бўлди. Эсимда бор айрим ўртоқлар бунгача ёшлар ва спорт газеталари ҳамда юқори давлат идорасида меҳнат қилган ижодкорнинг номдор сиёсий партия газетасига етакчилик қила олармикин деб, шубҳаланган эдилар. Аммо бу хавотирлар тезда тарқалиб кетди, зеро С.Остонов билмаганини ўқиб ўрганишга, мамлакатимиз аҳолисининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламлари манфаатларини қўллаб-қувватловчи мазкур сиёсий партиянинг устави, дастури, қурултой ва пленумлари материалларини диққат билан кўриб чиқиб тегишли хулосалар чиқарди, партия марказий органлари тадбирларида қатнашиб, фаоллар, маҳаллий ташкилотлар етакчилари фикр мулоҳазаларини эшитди, хедепечиларнинг амалий ишлари билан жойларда танишиб чиқди, натижада сал вақт ўтиб, ЎЗХДПнинг фаолиятини назарий ва амалий жиҳатлардан пухта эгаллаган сиёсий арбобга айланди. Бугина эмас. Сафар Остонов “Ўзбекистон овози”да мунтазам эълон қилинган қарорлар, дастурий ҳужжатлар, ахборот ва мақолалар орқали уларни тарғиб қилиш ҳамда амалга ошириш ишларига муносиб ҳисса қўшди. Газетанинг ЎЗХДП дастурий ғоялари ва танлаган йўлидан

изчил бораётгани кенг жамоатчилик ва расмий доиралар томонидан эътироф этилди. Бу бош муҳаррирнинг катта муваффақияти эди.

Бунга ўз ўзидан эришилгани йўқ, тинимсиз меҳнат, изланиш ва ижодкорлар жамоасининг имкониятларидан тўғри фойдаланиш туфайли эришилди. “Голос Узбекистана” газетаси таҳририятида Сафар Остонов билан бир неча йили ишлаган тажрибали журналист Маҳмудхон Тоировнинг эслашича, “Сафар ака газеталар тайёр бўлиб, саҳифаланиб бўлмагунча уйга кетмас эдилар. Рус тилида чоп этиладиган мақолаларни ҳам ўзлари бирма бир, эринмасдан ўқиб чиқар эдилар”. Зиммасига юклатилган хизмат вазифаларига масъулият билан ёндошиш Сафар Остоновда шунчалик кучли эдики, соғлиги ёмонлашиб, касалхонага тушган пайтларда ҳам газетада эълон қилиниши режалантирилган материаллар устида ишлашни давом этарди. Шу билан бирга кенг танилган газетани бенуқсон чиқариш фақат бош муҳаррирнинг иши эмаслигини яхши тушунган Сафар Остонов бу масъулиятли вазифани бажаришга бутун меҳнат жамоасини жалб этарди ва ўзи бошқаларга ўрнатқан кўрсатарди.

Худди шундай ёндошув Сафар Остоновнинг ўз оиласига муносабатига ҳам хос эди. Турмуш ўртоғи Жамилахоннинг айтишича, у “Фарзандлари, невараларига жуда меҳрибон эди, уларнинг тарбиясига, ўқишига эътибор қаратарди. Бўш вақтларида болаларнинг ўқишлари, орзу умидлари билан қизиқарди, улар билан турли мавзуларда суҳбатлашарди, баҳслашарди. Талабчан, кези келганда қаттиқ кўл ҳам эди. Уларни ҳар қандай масалада қўллаб-қувватлар эди. Ҳар бирига маслаҳат берарди, тўғри йўл кўрсатарди”.

Бутун умрини ўз ўткир қалами, оташин сўзи билан халққа беминнат хизмат кўрсатишга бахшида этган Сафар Остонов орамизда йўқ. Лекин унинг оила аъзолари, фарзандлари, неваралари, кўплаб ҳамкасб дўстлари ва шогирдлари бу пок виждонли инсоннинг муносиб ишларини давом этишларига аминмиз.

ИЛМ-ФАНГА БАХШИДА УМР

Махмудхон Тоиров,
Турон Фанлар Академияси академиги

Шундай инсонлар борки, улар оламдан ўтганларидан кейин ҳам босиб ўтган умр йўллари, амалга оширган ишлари билан барчага ўрнак бўлиб қолаверади. Бу каби инсонлар сирасига мен ҳеч иккиланмасдан техника фанлар номзоди Қаям ака ОДИЛОВНИ киритган бўлар эдим.

Қаям Одиров миллати бўйича ўзбек, 1922 йил 1 декабрда Тошкент шаҳрида ишчи оиласида туғилган. 1940 йилда Тошкент шаҳридаги 6-сонли мактабнинг 10-синфини тамомлаганидан сўнг ТИИИМСХа (Ташкентский институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства) Гидромелиоратив факультетининг 1-курсига ўқишга кирган ва 1946 йилда уни тамомлаб муҳандис-гидротехник малакасига эга бўлган.

Иш фаолиятининг 1-босқичи талабалик йилларга тўғри келади. 1943 йилдан Бекобод шаҳридаги Фарход ГЭС деривацион канали 2-қурилиш участкасининг прораби лавозимида бошлаган. 1944 йилдан – Фарғона вилоятидаги Кува – Акбаробод – Қумарик марказий коллектори қурилишининг прораби лавозимида меҳнат қилган.

Фаолиятининг 2-босқичи муҳандислик-ишлаб чиқариш билан боғлиқ. 1946 йилдан 1949 йилгача – Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги “Ўзсельэлектро” трести лойиҳалаш бюроси муҳандиси. Ушбу йиллар мобайнида у Наманган вилояти Поп тумани Уйғур қишлоғидаги “Иттифоқ” жамоа хўжалиги,

Бухоро вилояти Гиждувон тумани Районобод қишлоғидаги “Социализм” жамоа хўжалиги, Сурхондарё вилояти Термез тумани “Қизил Чегарачи” қишлоғидаги кичик ГЭСларнинг техник лойиҳаларини тузиш (ишлаб чиқиш) устида иш олиб борган. 1949 йилдан 1951 йилгача Қашқадарё суғориш тармоқлари бошқармаси бош муҳандиси лавозимида ишлади. Бир вақтнинг ўзида, ўзининг жорий ишини бажариш билан бирга Косон тумани хўжаликлари учун 25 м³/сек ҳажмдаги сувни ўтказиш учун Косон каналининг “8-март” бош қурилмаси ва Қашқадарё вилояти Бешкент тумани хўжаликлари учун 10 м³/сек ҳажмдаги сувни етказиб бериш учун “Фазли” каналининг “Гавхана” шалоласини, шунингдек, 1950 йилда Қашқадарёда рўй берган муз парчалари оқишидан сақлаш учун фавқуллоҳда чора сифатида Қашқадарёга Косон каналидан авария трактини лойиҳалаш ишларини бажарган ва қурилиш ишларида қатнашган. 1951 йилдан 1953 йилгача Амударё дарёсидаги Бош Туркман канали Тахиаташ гидроузелини лойиҳалаш бўйича собиқ иттифоқ Ички ишлар вазирлиги гидропроекти Тошкент филиали муҳандиси лавозимида ишлаган ҳамда Ўзбекистон ССР Фанлар Академияси Иншоотлар институти ҳузуридаги моделларда тадқиқот ишларини муваффақиятли олиб борган.

3-босқич илмий-амалий фаолияти билан боғлиқ. 1953 йилдан 1959 йилгача у аспирантурада ўқиди ва бир вақтнинг ўзида ЎзССР ФА муҳбир аъзоси, т.ф.д., профессор М.С. Вызго раҳбарлиги остида САНИИРИ гидротехник лабораторияси кичик илмий ходими лавозимида ишлаган. 1954 йилда САОГИДЭП (Средне-Азиатское отделение гидроэнергoprojecta) томондан ишлаб чиқилган лойиҳа асосида Шайхонтохур ГЭСида тадқиқотлар олиб борган. Ушбу тадқиқотлар

натижасида буткул янги усул, яъни кудуқ ичида сув оқимини кучини самарали равишда пасайтиришга эришилди. Тўлиқ қурилиш даврида муаллифлик назорати остида пирслар ёрдамида оголовка сўндириш мосламаси тизими қўлланди. Шу тадқиқотлар натижасида ГЭСдан фойдаланишда тегишли ўзгартишлар киритилган. Шу йилнинг ўзида у Наманган 3-сонли ГЭСида ҳам САОГИДЭП (Средне-Азиатское отделение гидроэнергопроекта) томондан ишлаб чиқилган лойиҳа асосида 20 м³/сек.сув оқишига имкон яратди. Модель тадқиқотлар натижасига кўра умуман янги самарали, сув оқимини сўндириш усули вужудга келди. Олиб борилган тадқиқотлар натижасига кўра “Сув омборлардаги ва ГЭСлардаги сувлар оқимини шахта усулида сўндириш” мавзусида 1957 йилда фан номзоди диссертациясини муваффақиятли ёқлади. “Ўзгипроводхоз” лойиҳа институти томонидан ишлаб чиқилган (муҳандис А.М.Туленов) қувурли регуляторларнинг, яъни қуйи бьефдаги сув оқими энергиясини камайтиришни таъминловчи камайтиргич намунавий лойиҳалари модель тадқиқотларининг илмий масалалари ва уларни такомиллаштириш, шунингдек, Қашқадарё вилоятидаги Чимкўрғон, Пачкамар сув омборлари қурилганидан сўнг «Ўзгипроводхоз» институти томонидан ишлаб чиқилган лойиҳа асосида дала тадқиқотлари олиб борган ва таклифлар тақдим этган. САОГИДЭП ва Ўзбекистон ФА Сув муаммолари ва гидротехника институти томонидан ишлаб чиқилган лойиҳалар асосида Қундуз дарёси (Афғонистон)да жойлашган “Пули - Хумри” ГЭС № 2 гидроузелида тадқиқотлар ўтказган. 1959 йилдан 1961 йилгача Тожикистон ССР Сув муаммолари институтининг гидротехника қурилмалари шўъбаси раҳбари лавозимида ишлади. Тожикистон ССР Қўрғонтепа вилоятининг Жилиқўл-Кофир канали бўйлаб жойлашган сув қурилмаларнинг дала ва модель тадқиқотларини олиб борган. 1961 йилдан 1992 йилга қадар В.Д.Журин номи САНИИРИнинг суғориш, сув ҳавзалари ва гидромелиоратив тизимларидан фойдаланиш бўлимларининг катта илмий ходими лавозимида ишлаган. Суғориш бўлимида ерларни суғориш тармоғини реконструкция ва суғориладиган ерларни режалаштириш бўйича техник лойиҳани Илмий-тадқиқот институтига қарашли техник хизмат кўрсатиш станциясида (НИИСТО) амалга оширди. Сув омборлари бўлимида 3 йил давомида “Чардарастрой” (“Чордарақурилиш”) билан тузилган шартнома

асосида жойига чиқиб, Чордара сув омборининг шамол ва тўлқин режимидаги ҳолати ва унинг босим қиялиги ҳамда чўкиндиларга таъсирини ўрганиш билан шуғулланди. Кейинчалик эса, “Средазгипроводхлопок” томонидан ишлаб чиқилган лойиҳа асосида Жанубий-Сурхон сув омбори пастки бьефининг Урал полли Занг гидробоғламасининг моделида ўрганиш ишларини олиб борди. Модель тадқиқотлари асосида пастки бьефнинг бошқача конструкцияси ишлаб чиқилди. Яъни сув оқими энергиясини сўндириш ва қурилманинг сув тўсгич қисми узунлигини қисқартириш ҳисобига бетон ишларининг ҳажмини 30%га иқтисод қилишни имконини берувчи, ҳамда қурилиш вақтида ва ундан кейинги уни муваффақиятли ишлатиш вақтида муаллифлик назоратини амалга ошириш кафолатини таъминловчи кўндаланг сув тўсгич девори киритилди. Гидромелиоратив тизимлардан фойдаланиш бўлимида САНИИРИ (Ўрта Осиё ирригация илмий-тадқиқот институти) комплекс Қарши илмий-тадқиқот экспедицияси бошлиғи бўлиб ишлади ва Қарши чўлида тадқиқотларни жойида амалга ошириш фани асосчиси бўлган. “Насос станциялари каскадлари билан Қарши магистрал канали ва Ульянов канали иш режимларининг ишлаб чиқариш тадқиқотлари” мавзусида шартномавий ишнинг масъул ижроچиси бўлган. 1972 – 1976 йиллар давомида шартномавий ишларнинг ҳажми 600 минг рублгача (1972 йил ҳисоби бўйича) борган ва 11та дала отрядларидан иборат бўлган. Бу эса умумий ҳисобда САНИИРИ бўйича жами шартномавий ишларнинг 1/3 қисмини ташкил этган. 1976 йилдан 1992 йилгача у собиқ иттифоқ Сув хўжалиги вазирлиги шартномаларини бажарилиши бўйича масъул бўлган. Жумладан, “Ичкихужалик мелиоратив тармоғини техник хизмат кўрсатиш бўйича йўриқнома ишлаб чиқиш” мавзусида шартнома ишларни ва уларни ҳаётга тадбиқ этиш бўйича ишлар олиб борди.

1992 йилдан 1994 йилгача Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг Сув муаммолари институтида катта илмий ходим бўлиб ишлади. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги билан бирга “Минерал сувлардан фойдаланиш ва бригада хўжаликларида технологик суғориш схемасини ишлаб чиқиш” мавзусидаги 34/92-сон хўжалик шартномаси бўйича ишларни амалга оширди. Ўзининг асосий ишидан ташқари, Ўзбекистон Фанлар Академиясининг

мухбир аъзоси, Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг Сув муаммолари ва гидротехника институтининг биринчи директори Р.А.Алимов таваллудининг 90-йиллик юбилейини ўтказиш бўйича ташкилий қўмитанинг аъзоси бўлиб, Р.А.Алимовнинг юбилей брошюрасини чоп этиш учун тузувчи сифатида материалларни йиғиш ва юбилейни ўтказиш бўйича ишлар бажарди. 1992 йилдан 1994 йилгача Ўзбекистон ФА Сув муаммолари институтининг катта илмий ходими лавозимида фаолият кўрсатган. Шу мудатда у Орол ва Орол бўйини қўтқариш қўмитаси томонидан ташкил этилган “Амударья-92” ва “Сырдарья-93” илмий экспедициялар ишида қатнашган. Ўрта Осиё республикаларида долзарб бўлган сув муаммоси бўйича бир қанча лойиҳалар ҳар хил мутахассислар томонидан таклиф этилган эди. Шулардан, Сибирь дарёларини, жумладан Ўзбекистонга йўналтириш (собик СССР даврдаги лойиҳалар), Каспий денгизидан сувни насослар ёрдамида 70 м. қўтариб тушириш (академик И.И.Искандаров ғояси ва лойиҳаси) ва Покистондаги Инд дарёсидан канал қазиб, канал орқали Ўрта Осиё республикаларига, жумладан Ўзбекистонга сув етказиб бериш (академик Н.Р.Хамраев ғояси ва лойиҳаси). Бу лойиҳаларни барчаси жуда катта маблағ талаб этиладиган ва сув манзилга етиб келгунга қадар ҳисоб-китоблар бўйича жуда катта ҳажми йўқолиб кетиши аён эди. Ушбу муаммолар бўйича Қаюм Одилов мутахассис сифатида ва кўп йиллик тажрибага эга бўлган холда Ўзбекистондаги мавжуд бўлган сув ресурслардан тежаб тергаб, исрофгарчиликка йўл қўймасдан, оқилона, рационал, оптимал фойдаланиш усули бўйича ўз таклиф ва ҳисоб китобларини илгари суриб, ошкор этди. Шунингдек, юқорида келтирилган Ўрта Осиё республикаларини, жумладан Ўзбекистонни сув билан таъминлаш лойиҳаларининг камчиликларини ҳисоб-китоб қилган холда оммавий ахборот воситаларида чоп эттирди. 1995 йилдан умрининг охиригача у Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маслаҳатчиси сифатида фаолият юритди. Ўз даврида у бир неча Халқаро ва Умумиттифок (собик иттифок) илмий-амалий анжуманларда Ўзбекистон Республикасининг мелиорация ва ирригация масалалари бўйича қатнашиб, ушбу масалаларга доир бир қанча таклифларни тақдим этган. Унинг 50 дан ортиқ илмий ишлари мавжуд бўлиб, уларнинг 25 таси чоп этилган. Бундан ташқари, 40 дан зиёд мақолалари “Правда”, “Известия”, “Сельская жизнь”, “Правда Востока”, “Халқ сўзи”, “Голос Узбекистана”, “Ўзбекистон Табиати” ва бошқа

газеталарда эълон қилинган. У бир неча бор Ҳукумат комиссиялари таркибига киритилган. “Меҳнат фахрийси”, икки марта “Шухрат”, “Улуғ Ватан уруши 50 йиллиги” медаллари, собиқ иттифок Сув хўжалиги вазирлигининг қатор фахрий ёрлиқлари билан мукофотланган.

Халқимизда “Отнинг изини той босади” деган мақол бор. Ушбу мақолни ҳеч иккиланмай Қаюм аканинг фарзанди Раҳим Одиловга нисбатан ишлатилса бўлади. Чунки у 1992–1995 йиллар давомида Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг Сув муаммолари институтида “Гидрофизика ва математик моделлаштириш” лабораториясида лаборатория мудири ф.м.ф.д., профессор Ў.М.Мамбетов раҳбарлигида кичик илмий ходим ва илмий ходим лавозимларида фаолият юритиб, Фан ва техника давлат қўмитаси томонидан тасдиқланган “Мураккаб тузилишга эга бўлган ғовакли муҳитда аралашмайдиган суюқликни ҳаракатини физик-математик моделлаштириш” ва “Ўзбекистон шароитига мос тупроқда нам қўтарувчи ва ғовак кенглиги тузилиши” мавзусида олиб борилган илмий тадқиқот ишларида фаол қатнашди ва ҳосил бўлган пухта илмий изланиш натижаларини институт раҳбариятига тақдим этди. Бундан ташқари, “Программа подгонки множества многомерных моделей авторегрессии с разностями отсчета потери воды” бўйича илмий тадқиқот ишлар олиб бориб, 1992 йил 26-30 октябрда Самарқанд шаҳрида ўтказилган Халқаро VI илмий-амалий анжуманда ўз таклифлари билан қатнашди. Шу билан бирга, 1994 йили декабрь ойида Навойи шаҳрида ўтказилган Халқаро илмий-амалий анжуманда “Орол денгизини сув сатҳи камайишини ва кераклигича бўлган сув миқдори билан Амударё ва Сирдарё сувлари билан таъминланиши математик-моделлаштириш верификация усулида прогнозлаш” мавзусида илмий ходим г.ф.н. Алижон Назаров билан ҳамкорликда ўз таклиф ва ҳисоб-китоблари билан қатнашишди. Шунингдек, 1994-1995 йиллари Самарқанд вилояти Нарпай тумани бир қанча хўжаликларни “Моделлаштирилган ва автоматлаштирилган усулида экинларни суғориш тизимини яратиш” бўйича олиб борилган ишларда фаол қатнашди.

Юқорида қайд этилганлардан кўриниб турибдики, Қаюм ака Одиловнинг босиб ўтган йўли ибрат олса арзигулик. Улар билан ишлаган ҳамкасблари, шогирдлари билан суҳбатлашганимизда барчалари Қаюм акани яхши сўзлар билан эслашади, оҳиратлари обод бўлсин, дея дуо қилишади. Жойлари жаннатдан бўлсин.

ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ТАРИХИ МУЗЕЙИНИ БАРПО ЭТИШ ВА УНИНГ АҲАМИЯТИ

Алишер Ташматов,

Марказий Осиё ва Кавказ мамлакатлари қишлоқ хўжалиги илмий-тадқиқот муассасалари минтақавий Ассоциациясининг вице-президенти, иқтисод фанлари номзоди, доцент

Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги ва унинг мева-сабзавотчилиги ҳақида гапирганда, Алишер Навоий ва Умар Хайём каби буюк мутафаккир ва шоирларимиз қаламига мансуб шеър ва ғазалларда мева ва узумларнинг машҳур, мазали сифатлари ва уларни етиштиришнинг кўп асрлик анъаналари моҳирлик билан куйланганлигини эсламасдан бўлмайди.

Уларнинг лирикасида бу шифобахш узум ва ширин-шакар мевалар, қовун ва тарвузлар шарбатининг хушбўйлиги ва таъми жуда таъсирли акс эттирилган.

Зотан, ота-боболаримиз етиштирган кўплаб ноёб анъанавий халқ навлари бугунги кунимизгача сақлаб қолингани ва шу орқали уларнинг табиий танланишини натижасида бизгача етиб келгани ва кўп асрлик қадр-қимматга эга эканлиги айниқса, таҳсинга сазовор.

Маълумки, XIX аср бошида минтақамизда, хусусан, юртимизда саноқли агроном мутахассислар бўлиб, мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги жуда қолоқ аҳволда бўлган. Кейинчалик бу жараёнда ушбу муборак заминга муҳаббат ва меҳр қўйган, соҳа ривожига салмоқли ҳисса қўшган олимларнинг ишлари билан давом эттирилган.

Ўзбекистон тарихида мева ва сабзавотларнинг унутилмас навларини яратиш мева ва сабзавотчилик фанининг гуллаб-яшнаган тарихий даврига тўғри келди, у ҳақли равишда қишлоқ хўжалигининг уйғониш даври деб ҳисобланади. Ўша пайтда қишлоқ хўжалиги одамлар орасида кенг тарқалган таниқли дала наслчилик навлари ва усуллари яратилиши ҳисобига мавжуд эди.

Селекция ва уруғчилик илм-фан ва таълим билан тизимли алоқада бўлмаганлиги учун

фан ва таълимни ривожлантириш билан бирга минтақанинг тараққиётига ҳам катта эътибор қаратилди.

Шу билан бирга, олимлар минтақанинг серҳосил иқлими, қуёшли куннинг мўллиги ва сув етишмаслиги, иқлим қуруқлигини ҳисобга олган ҳолда қишлоқ хўжалигига, айниқса, мева-сабзавотчиликка алоҳида эътибор қаратдилар.

Бутун ҳаётини соҳа равнақига бағишлаган, шу ерда қолиб ва ўз сулоласи ва шогирдлари орқали соҳа ривожига катта ҳисса қўшган машҳур, атоқли олимлардан бири селекционер академик Рихард Рихардович Шредернинг ўрни беқиёс.

Р.Р.Шредер 1898 йилда ташкил этилган Туркистон қишлоқ хўжалиги тажриба станциясига 1902 йилдан раҳбарлик қила бошлади. У қадимий Чимкент автомагистралига туташ, Тошкентдан ўн олти километр узоқликдаги, Аччи қишлоғида жойлашган - ҳозирги Шредер институти деб танилган муассасадир.

Россия тўқимачилик саноатининг пахтага бўлган талабининг ортиши ушбу станциянинг яратилишига сабаб бўлди. Дастлаб пахтанинг маҳаллий ва импорт қилинган навларини синовдан ўтказишга эътибор қаратилди.

Туркистонда фаолият кўрсатган Р.Р.Шредер Европанинг асосий тилларини (инглиз, француз, немис ва италия), аввало, ўзбек тилини мукаммал ўрганган, бу унга маҳаллий урф-одатлар ва анъаналарни, азалий усуллари сирларини ўрганишга имкон берди. Станция экспериментал муассаса сифатида фақат Р.Р.Шредер раҳбарлик қилган пайтдан бошлаб, самарали ишлай бошлади ва илмий ишларнинг асосий қисми шахсан Р.Р.Шредерга тегишли эди ва унинг бевосита назорати остида амалга оширилди.

Р.Р.Шредер Марказий Осиёда етиштирилган маҳаллий буғдой навларининг мингдан ортиқ намуналарини йиғиб, синовдан ўтказди. Улардан энг самаралиси, 584-сонли қишки буғдойининг янги серҳосил ва узун қулоқли нави қишлоқ хўжалигига кирди. Селекционер олим Р.Р.Шредерни бу ернинг табиати ва меҳнаткаш одамлари ҳайратга соларди. Унинг таъкидлашича, минтақа серҳосил, кўеши кўп ва ери унумдор... Шундай қилиб, у тажриба майдони, сўнгра тажриба станциясини яратишдан бошлаб, бу муассасани ҳаёти давомида соҳада илмий изланишлар олиб борадиган, кўзга кўринган катта институтга айлантирди ва кейинчалик унга Шредер номи берилди, эндиликда эса бу даргоҳунинг шоғирди академик М.М.Мирзаев номи билан номланади. Аммо хали ҳам кўпчилик учун Шредер институти деб аталади.

Бу ажойиб тарихий хотираларни эслаб, уларнинг босган йўлларини таҳлил қилар эканмиз, бугунга келиб шундай мўжиза яратган олимларимизнинг иш тажрибалари, мактаблари унутилиб, аҳамиятсиз қолаётганлиги жуда ачинарли ҳолдир.

Халқимиз қаҳрамони, Ризамат Мусамуҳамедов илмий мактабининг яратилиши Ўзбекистон узумчилиги ривожига катта ҳисса қўшди. Яна бир тарихий намоёнда, Ўзбекистон Фанлар Академиясининг фахрий академиги, селекционер олим, Ўзбекистон лимончилигининг асосчиси, Меҳнат қаҳрамони Зайнутдин Фахрутдинов яратган лимон навлари унга катта эҳтиром билан қарашни ва унинг бу ишларини давом эттирилишини талаб қилади.

Ўзбекистон қишлоқ хўжалигининг бой мероси ва тарихий даврларда босиб ўтилган, бунёдэтилган мамлакатимиз олтинзахирасидаги бу каби қўлга киритилган илмий изланиш ва самарали тадқиқот ишлари, уларнинг изчил давом эттирилиши ниҳоятда зарур ва давлат аҳамиятига молик масалардандир. Уни ўрганиш, кенг оммага тарғиб қилиш, илм-фан тараққиёти йўлидаги муҳим ҳаракатлардандир.

Даставвал, бу даврлардан олдинги жараёнлар тарихи ва, айниқса, унинг янгиланаётган давр тарихий фаолияти ҳақида ёш авлод эътиборига намунавий, кўргазмали намойиш этишда яратилажак музейнинг ўрни беқиёс.

Музейнинг муҳим вазифаларидан бири қизиқувчи ва ташриф буюрувчиларни ўтмишимизга оид далил ва ашёлар, ҳужжатлар,

расм ва видео материаллар билан бойитилган ва тасвирланган мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги тарихининг барча даврлардаги етук илмий изланишлари ва ҳаракатларидан воқиф этади.

Қишлоқ хўжалиги тарихи музейини ташкил қилиш, уни замонавий намойиш жиҳозлари ва асбоблари билан таъминлаш, барча тарихий даврларга ва воҳаларга оид маълумотлар ҳақидаги стендлар, ҳужжатли филмлар, кўргазмали қуроллар, қадимий топилмалар ва экспонатлар ҳамда уларнинг кўриниши ва тасвирлари акс эттирилган павильонлар, панолар, тасвирий лента ва дигитал рақамлаштирилган тасвирларининг яратилиши ва кенг омма эътиборига намойиш этилиши айниқса, мақсадга мувофиқдир.

Шу билан биргаликда замонавий музей намунаридан бўлган ҳашаматли Ғалаба ҳиёбонидаги мажмуа каби катта бир мажмуани яратиш лойиҳаси қўриб чиқилса ва Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги энциклопедиясига асосланган катта бир илмий тарихий мажмуани ўз ичига қамраб олса яхши бўлар эди.

Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги тарихи музейи мамлакатмиз салоҳияти, унинг бой ва серқирра илмий йўналишилари, аграр соҳага оид таълим тизимлари ва етук мутахассисларга, тажрибали ва шижоатли меҳнат қаҳрамонларига эга эканлигини намойиш этувчи ва ёш авлод эътиборини тортувчи ва қизиқишини уйғотувчи масканга ҳамда мактаб ўқувчилари, талабалар, шунингдек, сайёҳлар гуруҳларининг кети узилмайдиган зиёратгоҳга айланади, деган умиддамиз.

Ҳиндистон қишлоқ хўжалиги музейи тажрибасига кўра, Нью-Дехли ИКАР кампусида Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги тарихи музейи Қишлоқ хўжалиги вазирлигининг маъмурий биноси орқасидаги бино - Қишлоқ хўжалиги кутубхонаси ёнига ёки Музейнинг мантиқий таркибий қисми сифатида Қишлоқ хўжалиги кутубхонаси ёнида жойлашган ҳужжатли филмларни томоша қилиш ва учрашувлар, конференциялар, лойиҳа тақдимотлари, ўқув дастурлари, семинарлар ва кўргазмалар ўтказиш учун Мажлислар зали ёнидаги бинога жойлаштирилишини мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Ушбу масала мамлакатимиз Президентининг Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги академиясини ташкил қилиш тўғрисидаги янги Фармони тайёрлаш билан биргаликда кўриб чиқилса, айти муддао.

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ УЙ-МУЗЕЙИДА КИТОБ ТАҚДИМОТИ

Шу йили, ижодкор Алишер Тоировнинг “Газета – ўқиш учун чоп этилади” номли китоби “Ижод нашр” нашриёти томонидан 500 нусхада чоп этилган эди. Китоб билан китобхонларни таништириш ва маълумот бериш мақсадида 27-сентябр куни ўзбек романчилигининг тамал тошини қўйган буюк адиб Абдулла Қодирийнинг уй-музейида газеталарга бағишланган ушбу китобнинг тақдимоти бўлиб ўтди.

Тақдимотда Абдулла Қодирий уй-музейи директори, Абдулла Қодирийнинг набираси Хондамир Қодирий, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси, таниқли шоир Бобур Бобомурод, Ўзбекистон Журналистлар уюшмаси аъзоси Носир Тоиров, Меҳнат фахрийси Раҳим

Одилов, Ўзбекистон Журналистлар уюшмаси аъзоси, Турон Фанлар академияси академиги Маҳмудхон Тоиров, мактаб ўқувчилари, талабалар, ота-оналар иштирок этишди.

Тадбирни Хондамир Қодирий очиб берар экан, барча ташриф буюрганларни Абдулла Қодирий уй-музейида кўриб турганидан маъмнун эканлигини, музейга ташриф буюрувчиларга музей эшиклари ҳамиша очиклигини айтиб ўтди. Абдулла Қодирий катта ёзувчи бўлиш билан бирга дехқончилик билан ҳам шуғулланганлигини, зироатчилик илмини ҳам эгаллаганлигига тўхталиб, ўқувчиларни ўз устида ишлашга ва меҳнатдан қочмасликка даъват этди. Абдулла Қодирий қаламига мансуб китобларни мутолаа қилиш билан бирга бошқа адибларнинг ҳам китобларини ўқишга, бадиий китоблар билан чекланиб қолмасдан илмий, фалсафий китобларни ҳам ўқишга ундади.

Китоб сўз бошиси муаллифи, ўзбекнинг катта шоири Бобур Бобомурод ҳам сўзга чиқиб китобни мутолаа қилишдан тўхтамасликни, китобни дўст билишни ёш авлодга уқтирди. Болалиқда космонавт бўлишни эмас, кутубхоначи бўлиш катта орзуси бўлганлигига тўхталди. “Газета ўқиш учун чоп этилади” номли китоб чоп этилганлиги билан муаллифни қутлаб, унга омад тилади. Сўзининг сўнггида “Кутубхона” номли шеърини ўқиб бериб тадбир иштирокчиларининг олқишига сазовор бўлди.

Ушбу шеър бизга ҳам маъқул бўлганлиги сабабли тўлиқ келтирамиз.

Кўчамизга қараймиз,
Катта бизнинг кўчамиз.
Турфа эшиклар қатор,
Қайси бирин очамиз?!

Қадамда шаробхона,
Оралаб кабобхона,
Лек, афсус, топилмайди-
Битта ҳам китобхона.

Бор ҳоким – жанобхона,
Ҳам қози – жавобхона.
Учрамайди, лек, аттанг,
Бир китоб – савобхона.

Дорихона ҳам бисёр,
Гўё бутун эл бемор.
Қалбга шифо бўлгучи –
Кутубхона йўқ бекор.

Маърифат тутиб, хона,
Дардларин ютиб, хона.
Туради кутубхона –
Интизор, кутиб хона...

Кўчамизга қараймиз,
Шуми бизнинг кўчамиз?
Кутубхона бўлмаса –
Бу кўчадан кўчамиз.

Шунингдек, Носир Тоиров ва Раҳим Одилов ҳам нутқ сўзлаб ёш авлодга китоб ўқиш қанчалар муҳимлигини тушунтиришди.

Тақдимот сўнгида китоб муаллифи сўз олиб, китоб, журнал ўқиш билан бир қаторда газета ҳам ўқиш кераклигига тўхталди. Газеталарни увол қилмасликка чорлади. Ташриф буюрганларга китобини тухфа қилди.

Китоб тақдимоти йиғилганларда яхши таассурот қолдирди.

Ўз мухбиримиз

Jurnal har chorakda bir marta chop etiladi.

Muassislar:

- O'zbekiston Fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi,
- Tadbirkorlik va fermerlikni qo'llab-quvvatlash markazi
- "Kafolat servis" MChJ

Nashr

O'zbekiston Respublikasi
Oliy attestatsiya komissiyasi
Rayosatining
2020-yil 31-dekabrda
290/10-sonli qarori bilan
Oliy attestatsiya komissiyasining ilmiy
jurnallar ro'yxatiga olingan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar
muallifga qaytarilmaydi.

ISSN 2010-9024

Nashr indeksi: 1123

Tahririyat manzili:
100140, Toshkent shahar,
Nukus ko'chasi 77-uy
Tel/faks: +99895 195-52-52.
Tel: +99897 480-34-82.

Jurnal "Agro Biznes Inform"
MChJ kompyuter markazida
sahifalandi.

Chop etildi: 31.09.2023-yil.

Guvohnoma raqami: №990721
2021-yil 17-mayda berilgan.

Qog'oz bichimi: 60x84 1/8.

Buyurtma № 02.
Adadi: 1100 nusxa.

Баҳоси келишилган нархда.

Manzil: Toshkent shahar,
Nukus ko'chasi, 77-uy.

Нашрни тайёрлашда ЎЗА ва интернет
материалларидан фойдаланилди.

MUNDARIJA

Муборакбод этамиз!	2
А. Мўмин. Юртимиз тарихидаги ёрқин сана	4
С. Ахмедова. "Касални яширсанг..."	6
Ш. Жабборова, А. Тоиров. Суғоришнинг тежамкор янги технологиялари	8
Тадбиркор ҳалол бўлса, баракаси бўлади	10
Q. Yuldasheva. O'qituvchi — fidoyi inson	11
Р. Рустамов. Шижоатли аёл ҳам моҳир қалам соҳибаси	13
А. Мадалиев. Бошқарувни демократлаштириш унда инсон омилини фаоллаштиришнинг аҳамияти	16
Кожевникова А. Г. Цикады из семейства cicadellidae современные вредители хлопчатника и рекомендуемые энтомофаги против них	23
Кожевникова А. Г, Юсупов Ш. С. Мониторинг мирид (miridae) Ферганской долины для разработки современных защитных мероприятий	25
Н. Каримова. Замонавий кутубхоналарда инновацион ғоялар	28
Каримова Ҳ. Қ. Китобхон оналар – башарият тарбиячиларидир!	33
Б. Ходжаева. Тарихий шахслар ва уларнинг илм-фан, китоб мутолааси ҳақидаги фикрлари	39
С. Саййид. О славный наш путь, ты широки велик.....	41
М. Тоиров. Олам ғўзал эрур сиз билан асли.....	43
М. Абдулҳақ. Буюк Соҳибқирон солномаси	45
Н. Тоиров. Буюклиги айб бўлган забардаст олим	47
С. Қурбонов. Халқ хизматида	51
М. Тоиров. Илм-фанга баҳшида умр	53
А. Ташматов. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги тарихи музейини барпо этиш ва унинг аҳамияти	56
Абдулла Қодирий уй-музейида китоб тақдимути	58